magazin istoric

ANUL VIII Nr. 5 (86) MAI 1974

JURĂMÎNTUL
depus de preşedintele Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, în faţa Marii Adunări Naţionale şi a întregii naţiuni române

„Jur să slujesc cu credinţă patria, să acţionez cu fermitate pentru apărarea independenţei, suveranităţii şi integrităţii ţării, pentru bunăstarea şi fericirea întregului popor, pentru edificarea socialismului şi comunismului în Republica Socialistă România!

Jur să respect şi să apăr Constituţia şi legile ţării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democraţiei socialiste, pentru afirmarea în viaţa societăţii a normelor eticii şi echităţii socialiste!

Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie şi alianţă cu toate ţările socialiste, de colaborare cu toate naţiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalităţi în drepturi, de solidaritate cu forţele revoluţionare, progresiste de pretutindeni, de pace şi prietenie între popoare!

Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste şi devotament pentru strălucirea şi măreţia naţiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!“

TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU,

■ Între marii ctitori ai țării

La 28 martie 1974, Marea Adunare Națională, consacrînd prin votul său unanim voința națiunii, a ales pe secretarul general al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu, Președinte al Republicii Socialiste România.

Instituirea înaltei funcții de Președinte al Republicii — la propunerea Comitetului Central al P.C.R. — întregește acțiunea partidului ca forță politică conducătoare a întregii societăți, asigură o mai bună articulare a funcțiilor puterii supreme de stat și o mai eficientă exercitare a acestor funcții, atît în viața internă, cît și în relațiile internaționale ale țării.

Alesul întregii națiuni, Președintele Nicolae Ceaușescu, întruchipează neclintita convingere în socialism, în orînduirea menită să asigure eliberarea omului de apăsare și teamă, să deschidă tuturor căile spre împlinirea condiției umane, clădită pe omenie, învățătură, viață materială decentă.

Patriot, arată prin întreaga sa viață că aspirațiile și interesele vitale ale poporului sînt ale sale proprii, că țelul său suprem este de a propulsa națiunea socialistă română spre treptele superioare ale civilizației și culturii.

Om de stat, are curajul hotărîrii în momentele decisive; are înțelepciunea prevederii; are forța deciziei asupra opțiunilor politice primordiale, angajînd viitorul; are fermitatea și stăruința de a cere tuturora să slujească națiunea cu toată dăruirea, cum o face el însuși.

Gînditor politic, își fundamentează concluziile pe o nuanțată și cuprinzătoare analiză a realităților și tradițiilor țării noastre și ale lumii contemporane; sintetizează teoretic experiența construcției socialiste din România, cu definirea obiectivului central al acestei construcții: societatea socialistă în toată plenitudinea ei.

Personalitate în primul plan al vieții internaționale, se consacră cu hotărîre statornică, să consolideze pacea României și a tuturor țărilor, pace așezată pe principiile deplinei egalități în drepturi, ale respectului, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, pace în care forța și amenințarea cu forța să fie abolite în relațiile dintre state.

Președintele Nicolae Ceaușescu se înscrie între marii ctitori ai României.

Constantin C. GIURESCU

■ Biruit-a vrerea poporului

Dînd expresie voinței întregului popor român, la 28 martie 1974, Marea Adunare Națională a ales în unanimitate pe tovarășul Nicolae Ceaușescu ca întîiul Președinte al României.

Întruchipare a virtuților proprii marilor fii ai acestei țări, alesul ei simbolizează triumful unei idei, chezășia apărării înfăptuirilor de azi, speranța marilor împliniri de mîine.

ÎNTÎIUL PREȘEDINTE AL ROMÂNIEI

Ideea de Republică, *ca formă de guvernămînt care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mulți făuritori de istorie, a fost nutrită în cursul secolelor de oamenii înaintați, de spiritele luminate. În țara noastră, un Ion Budai-Deleanu, un Nicolae Bălcescu, un Simion Bărnuțiu ș.a. au făcut din ideea de* Republică *un crez politic căruia au înțeles să-i consacre activitatea lor clocotitoare. Reprezentanții clasei muncitoare, socialiștii români, au asociat întotdeauna* socialismul *cu noțiunea de* Republică.

Lupta pentru realizarea Republicii, *ca stat al țăranilor și muncitorilor, avea să capete amploare odată cu crearea și sub conducerea Partidului Comunist Român. Insurecția națională antifascistă din august 1944 și preluarea puterii de către clasa muncitoare în frunte cu partidul ei revoluționar au înlesnit transformarea visului de odinioară în realitate. La 30 decembrie 1947 a fost instaurată* Republica — *cea mai democratică formă de stat cunoscută în istoria României. Se întrona prin aceasta principiul domniei poporului în stat, se încheia prima etapă a procesului revoluționar prin care se desăvîrșea revoluția burghezo-democratică, se conturau orizonturi noi pe calea construirii socialismului în România.*

Congresele IX și X ale Partidului Comunist Român, ca și conferințele sale naționale au deschis larg calea energiilor creatoare ale țării, calea angajării lor depline în făurirea României socialiste multilateral dezvoltate. Cursul marilor transformări revoluționare ale țării a ridicat conducătorul necesar, a impus în fruntea luptei pașnice de zidire a României noi personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, a fiului de țăran de altădată, a muncitorului comunist încercat, patriot înflăcărat, luptător dîrz pentru cauza socialismului și comunismului. De numele lui, cunoscător subtil al realităților românești și pătrunzător spirit al esenței marxism-leninismului, sînt legate realizările României socialiste, creșterea, printr-o politică de larg orizont, a prestigiului ei în lume.

Investirea în anul celei de-a XXX-a aniversări a eliberării țării în cea mai înaltă funcție de stat a celui ce s-a știut identifica cu aspirațiile alor săi este un omagiu adus de România în plină înnoire marelui ei constructor. Vrerea țării cuprinde în ea tăria faptei, hotărîrea fermă ca, unită în jurul alesului ei, să consolideze în interesul poporului opera creată prin efortul tuturor.

Înarmat cu cunoașterea istoriei țării, în contact permanent cu poporul al cărui glas știe să-l asculte și să-i interpreteze fidel gîndurile, Președintele României socialiste este țării iscusit cîrmaci, garanție vie a împlinirilor viitoare. Înconjurîndu-l cu stimă și dragoste, poporul român îl urmează cu încredere pe drumul măreției țării, răspunzînd cu jurămîntul faptei solemnului jurămînt făcut de el țării.

Recunoscător pentru tot ce însemnează întîiul Președinte al României în viața lui, poporul român i se închină cu venerație și-i urează mulți ani de sănătate spre gloria țării și creșterea prestigiului ei în lume.

Sua semper gloria vivat!

Ștefan ȘTEFĂNESCU

POLITISCHE JOURNAL din Hamburg, 1784:

„HOREA A HOTĂRÎT SĂ-I ELIBEREZE PE AI LUI“

Moment culminant al unui șir de mișcări populare cu caracter național și social, manifestate sub diferite forme în Transilvania secolului XVIII, marea răscoală a moților, de sub conducerea lui Horea și a tovarășilor săi, a avut un puternic ecou în presa epocii. O serie de publicații, printre care *Erlangen Realzeitung* **(din Erlangen),** *Gazette de France, Courrier de l'Europe* **(Boulogne),** *Gazeta de Madrid, Gazetta di Parma* **etc., etc., s-au ocupat de acest eveniment. Și în cele mai multe cazuri, comentatorii manifestau simpatie și înțelegere față de soarta iobagilor și condamnau sistemul feudal care-i apăsa din greu.**

Prezentarea răscoalei — de la care se împlinesc 190 ani — în presa europeană a epocii, concomitent sau la foarte scurt timp de la evenimente, este și ea un atestat al interesului pentru istoria românilor, devenită, ea însăși, adesea, focar de iradiere al istoriei continentului.

Publicăm în paginile ce urmează — după știința noastră, pentru întîia oară în românește — ample fragmente — grupate nu în ordinea în care au apărut, ci pe anumite idei — din relatările unui corespondent — din păcate anonim — al ziarului hamburghez *Politische Journal,* **care relevă numeroase adevăruri despre românii din Transilvania ca, de pildă, originea lor latină, faptul că reprezentau două treimi din populația principatului, starea de „sclavie" în care trăiau etc., ca și o serie de detalii inedite, în legătură cu personalitatea conducătorilor răscoalei și cu desfășurarea ei. Vom găsi în relatarea corespondentului redacției și o serie de naivități sau interpretări insuficient de clare în legătură cu cauzele mișcării. Dar, dincolo de aceste limite, relatările — care se constituie într-un adevărat reportaj istoric — au meritul de a fi descris, la o mică distanță de timp, fapte și întîmplări ce interesau, fără îndoială, în cel mai mare grad, opinia publică din diferite țări, determinînd-o să urmărească cu o vie atenție marea mișcare a românilor transilvăneni și demonstrînd prestigiul de care se bucurau conducătorii acesteia, în frunte cu Horea, în rîndul contemporanilor săi.**

Marea răscoală a românilor transilvăneni, conduși de moțul Horea, se înscrie drept o strălucită filă a mișcărilor sociale și naționale antifeudale, în epoca tîrzie a feudalismului european, epocă peste care, la numai cinci ani, avea să se prăvălească torentul marii revoluții franceze de la 1789.

Un neam deosebit de frumos și puternic

● *Răsculații din Transilvania sînt români, urmașii coloniilor romane din Dacia; ei sînt în cea mai mare parte de religie ortodoxă și constituie de departe majoritatea locuitorilor principatului*. În anul 1761, cînd au fost numărați, erau 547 243. Conform unui recensămînt mai exact, în anul 1772, numărul românilor neuniți sau ortodocși se ridica la 558 076 și al celor uniți [cu biserica catolică în anul 1698 — n.r.] la 119 230, iar numărul lor total la 677 306 suflete. Toți acești oameni, dintr-un neam deosebit de frumos, puternic și prolific, care nu-și ascund sîngele roman, tînjesc sub crunta oprimare a blestematului sistem feudal (care în Transilvania nu a fost încă moderat și făcut suportabil ca în Ungaria) și de pe urma nesiguranței și brutalităților care decurg din el.*

E locul, aici, să reamintim pe scurt că, în urma evenimentelor de la sfîrșitul sec. XVII și începutul celui următor, Transilvania schimbase „jugul de lemn" otoman cu „jugul de fier" al Habsburgilor. Situația românilor ardeleni s-a înrăutățit treptat mai ales în deceniile șapte-opt ale sec. XVIII. În alte părți ale imperiului — precum Cehia și Moravia — iobăgia a fost desființată în 1781, dar în Transilvania, din cauza opoziției aristocrației maghiare, ordinul similar al împăratului Iosif II a fost ținut ascuns multă vreme. Totodată, îndatoririle iobagilor în muncă și bani au

* Textul publicat cu acest caracter de literă (cursive) aparține ziarului german. Paragrafele tipărite retras și cu litere groase (aldine) sînt ale redacției noastre.

crescut considerabil; au sporit, mai ales, obligațiile moților în legătură cu intensificarea exploatărilor miniere din Munții Apuseni, ca urmare a dezvoltării relațiilor capitaliste.

● *Ei [românii — n.r.] sînt cu adevărat sclavi, fără nici un avut și fără drepturi, legați de moșie și de pămînt, iar cei mai mulți dintre ei sînt tratați fără cruțare de către administratorii moșiilor, încît niciodată nu le rămîne timpul necesar pentru a se ocupa de ogorul lor, pe care trebuie să-l lucreze femeile, pentru a-și hrăni, cu chiu cu vai, familia.*

Nemulțumirea românilor era vizibilă de mult timp, iar acum cîteva luni ea s-a manifestat limpede: o mare parte din ei au refuzat să mai îndeplinească corvezile și au cerut să fie înrolați ca grăniceri, la fel ca secuii. Răspunsul negativ pe care l-au primit la cererea adresată împăratului nu pare să-i fi descurajat, cu atît mai mult cu cît li s-au dat asigurări că greutățile le vor fi ușurate.

Avînd nevoie de soldați în vederea războiului antiotoman pe care-l plănuia împreună cu țarina Ecaterina II a Rusiei, împăratul Iosif II a emis un decret (31 ianuarie 1784) privind organizarea unor noi regimente de graniță. Sperînd că înrolarea le va garanta libertatea, ca în celelalte sate grănicerești*, scăpîndu-i de iobăgie, țăranii români au cerut în masă înscrierea în regimentele de frontieră. Corespondentul ziarului hamburghez relatează astfel aceste evenimente, care au premers izbucnirea răscoalei.

● *Aflînd despre recrutare [țăranii români — n.r.] au crezut, desigur, că le-a venit rîndul. Au alergat în număr mare, încă înainte de termen la ofițerii de recrutare și i-au rugat din suflet să-i ia. Aceștia nu s-au sfiit să-i recruteze, fără să prevadă urmările; căci abia începea recrutarea într-un sat, că imediat veneau 20 sau 30 deodată și, de cum erau recrutați, socoteau că sînt liberi și că nu mai trebuie să se supună tiranilor lor.*

Ideea aceasta este reluată într-o altă corespondență, trimisă ziarului cînd răscoala era în toi:

● *Istoria răscoalei din Transilvania îi nedumerește acum pe toți [nobilii, firește — n.r.]. La început, ei spuneau că țăranii se vor opune recrutării tot atît de aprig ca ei și că vor ucide pe toți ofițerii recrutori. Dar peste tot s-a întîmplat exact invers: țăranii erau bucuroși de recrutare, deoarece au crezut că astfel vor deveni supușii nemijlociți ai împăratului și oameni liberi: o iluzie care chiar că trebuie să-i pună pe gînduri pe nobili și care amenință cu urmări îngrijorătoare, dacă nu se iau măsuri înțelepte pentru a ține poporul în frîu, căci ascultarea este absolut necesară. Pînă una alta, toate aceste întîmplări*

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1973.

Ziarul hamburghez Politische Journal *a publicat mai multe corespondențe despre răscoala românilor transilvăneni*

În p. 4: Horea, Cloșca și Crișan — siluete desenate de gravorul vienez Antonius Aloisius Hoehnle

sînt pline de învățături pentru știința politică: ele arată cît de defectuoasă este constituția feudală și cît de urîtă este sclavia.

„Acest om pare născut pentru a domni...“

În corespondențele trimise ziarului hamburghez, se găsesc multe referiri la personalitatea lui Horea, pe adevăratul său nume Vasile Nicula, **zis însă** Ursu Nicola **și poreclit** Horea. **Era un țăran iobag din satul Albac, de pe domeniul Zlatnei, meșter lemnar priceput și cu puțină știință de carte.**

● *La început s-a vorbit despre doi conducători, unul numit Salis**, iar celălalt Hora sau Horea, care erau mereu confundați.*

** Ignaz Herzog sau Salis de Salfeld nu a avut nici un rol în răscoala din 1784; într-o corespondență ulterioară, se confirmă că „el nu a participat niciodată la răscoală“ — *n.r.*

● *Adevăratul conducător al răsculaților este însă românul Hora, al cărui nume este de fapt Horea. Acest om pare născut pentru a domni, și în timpul în care și-a jucat rolul a dovedit cu adevărat că era la înălțime. Dezgustul și disprețul față de brutalitățile nobililor și setea de libertate și de avere [în sens de bunăstare — n.r.] pentru el și pentru cei de un neam și de o credință cu el par să fi fost mobilurile faptei lui, care trebuie să fi fost la el cu atît mai puternice cu cît, după cît se spune, nu este neștiutor, ci chiar o minte luminată [...] Se pare că acum cîtva timp a fost întemnițat pentru că încălcase legea, dar apoi a fost iertat. După aceea s-a dus vara trecută la Viena, ca să ceară la curte dreptul de a ține tîrg pentru o localitate din comitatul Zarandului, anume Brad, dacă nu mă înșel. Înfățișarea lui atrăgătoare i-a facilitat o audiență la împărat, căruia, după cum se spune, i-a expus cu această ocazie greutățile conaționalilor săi, iar monarhul a binevoit să-i promită că-i va ajuta.*

Se pare însă că Horea n-a vrut să mai aștepte pînă atunci. El a hotărît să-i răzbune și să-i elibereze singur pe ai lui și pe el însuși și a folosit toate împrejurările în acest scop. Abia se întorsese de la Viena că la 28 octombrie a apărut la Brad și i-a convins pe românii care se adună acolo deseori la tîrgul săptămînal să se afle peste trei zile pe cîmpul de lîngă satul Mesteacăn, deoarece are să le spună lucruri importante în numele și din porunca Maiestății Sale Împăratul, cu care vorbise. Românii, însetați de libertate și încrezători, s-au adunat cu sutele. Horea s-a arătat [la 1 noiembrie — n.r.] și s-a referit la scrisoarea privind dreptul de a ține tîrg, care-i fusese înmînată la Viena și pe care o păstrase asupra lui în acest scop. Fiind scrisă pe pergament, ca de obicei, cu litere poleite și prevăzută cu sigilii mari, iar românii neștiind să citească, nici unul nu s-a mai îndoit de adevărul celor spuse de Horea și de misiunea lui, confirmată de el și cu o cruce de alamă, pretinsă de aur, care-i atîrna pe piept și pe care au trebuit să jure cu toții.

● *El s-a adresat mulțimii, i-a arătat chipul împăratului, crucea și hrisovul și i-a spus că din acestea se poate vedea că el este trimis de împărat pentru a-i izbăvi pe oameni de tiranie și pentru a-i face țărani liberi prin supunerea stăpînilor lor; nu trebuiau decît să-l urmeze; el îi va duce în cetatea Alba Iulia, unde curtea le va da armele necesare pentru a putea porni împotriva nobililor.*

Alte aprecieri la adresa lui Horea le vom găsi pe parcursul descrierii răscoalei, care a debutat cu ceea ce istoria a consemnat sub numele de incidentul de la Curechiu.

Semnalul era dat

● *Îndată ce a aflat acest lucru, subprefectul comitatului, Ștefan Hollaky a trimis trei pretori cu cîțiva panduri împotriva conducătorului rebel. Aceștia s-au întîlnit cu ceata de țărani în satul Curechiu și au vrut să-l atace pe Hora. Poporul s-a înfuriat atunci și a ucis îndată pe toți trei pretorii. Semnalul era dat. Răsculații nu și-au mai luat răgaz să se ducă la Alba Iulia pentru a lua arme; ei au distrus tot avutul nobililor și au îndemnat poporul să meargă cu ei. În aceeași zi și în zilele de 2, 3 și 4 noiembrie ei și-au continuat acțiunile și în alte 10-12 localități. Peste tot li s-au alăturat românii, înmulțindu-le numărul; răsculații îi urmăreau doar pe nobili și familiile lor...*

● *Pentru a scăpa de pieire, nobilii din toate părțile s-au refugiat, împreună cu soțiile și copiii, la Deva, Brașov, Cluj, Arad, Lugoj, Timișoara. Răsculații au avut curajul să-i urmărească pînă la Deva, pentru a-i asedia în cetatea întărită de acolo. Avangarda lor și-a făcut apariția încă de la 4 noiembrie, răspîndind atîta groază, încît cei mai mulți dintre nobili au fugit și de aici.*

● *Două companii de grăniceri și 100 husari din garnizoana de pe Mureș au fost trimiși pentru a împiedica trecerea rîului de către răsculații care se aflau pe celălalt mal și incendiau diverse localități, dar la 6 noiembrie, seara, aceștia au reușit totuși să traverseze rîul mai jos de oraș și toate clopotele din Deva au prins a suna alarma; nobilii au pus mîna pe arme și s-au alăturat trupelor, care au tras în răsculați, au ucis vreo 40, au prins cîțiva, iar pe ceilalți i-au pus pe fugă. Dar aceștia nu s-au speriat, ci au trecut iarăși rîul a doua zi, 7 noiembrie, cu vreo 400 oameni. A început o luptă corp la corp: răsculații s-au apărat, dar le-a mers prost: mai bine de 140 au rămas pe cîmpul de bătălie, morți sau răniți, iar mulți din cei care au fugit s-au înecat în Mureș. O ceată dintr-ai lor, care se afla în învălmășeală, a vrut să le sară în ajutor, dar a fost împiedicată s-o facă, pentru că li s-au luat bărcile de care aveau nevoie. Printre prizonieri se aflau tineri, femei și fete care fuseseră antrenați în luptă. Pedepsirea a fost imediat organizată la Deva și 34 din prizonieri au fost executați. Toate acestea nu au potolit furia răsculaților, care au întreprins chiar o incursiune de-a lungul Mureșului, pătrunzînd în zilele de 8 și 9 noiembrie în comitatul vecin al Crasnei și Aradului.*

Din Banat se vedea toată granița în flăcări: din toate părțile soseau nobili cu soțiile și copiii, pentru a scăpa cu viață, căci se spunea că vreo 120 nobili fuseseră uciși numai în primele 8 sau 9 zile. De fapt, nici în Banat nu era siguranță deplină: românii de acolo se arătau tare mulțumiți de faptele fraților lor din Transilvania: ei au început să vorbească pe față și, pe cît le-a stat în putință, s-au grăbit să se alăture răsculaților. Armata a primit ordin să supravegheze îndeaproape orice mișcare.

● *Împăratul a ordonat imediat ca toate regimentele staționate în și pe lîngă Transilvania să fie deplasate în zona răscoalelor,*

anunțînd că pe capul conducătorului pune un premiu de 300 ducați. Pe generalul Preiss l-a demis, iar în locul lui l-a numit pe generalul Fabris**; guvernatorul a primit o mustrare, iar merituosul conte Jankovics*** și generalul Papilla**** au fost trimiși în principat, pentru a examina întreaga situație: ei au fost investiți și cu depline puteri să acționeze, să răsplătească și să pedepsească cum vor crede de cuviință.*

● *Horea este așteptat peste tot ca un mîntuitor* — se spune într-o altă corespondență. *Între timp, nobilimea s-a și ridicat peste tot și în parte e gata pregătită. Într-unele comitate s-au luat măsuri atît pentru a primi cum se cuvine pe răsculați cînd vor veni, cît și pentru a împiedica focul răscoalei să izbucnească acolo. Acum se așteaptă dispozițiile împăratului și sosirea comisarilor regali, care vor da, desigur o altă întorsătură lucrurilor.*

Alte scrisori din Sibiu adaugă că Hora a emis o circulară în care oferă tuturor nobililor pace și liniște, cu următoarele condiții: 1) să-și renege noblețea și să-și împartă proprietățile cu românii; 2) pînă la încoronarea unui rege legitim să-l recunoască drept căpitan general și să asculte de el și 3) să abandoneze credința catolică și să adopte religia ortodoxă.

După cum se vede, omul are gînduri mărețe; se vorbește că ar fi spus chiar că intenționează să se alieze cu cei de o credință cu el, valahii din Țara Românească și, împreună cu ei, să cucerească toată Transilvania și să reînnoiască vechiul Imperiu roman din care se trag.

● *Între timp, în Transilvania, trupele militare și nobilii se adunau din toate părțile; diversele proclamații, cuvîntările episcopilor și protopopilor au influențat atît de puternic pe români — care, după cum se spune, ajunseră la 15 000 — încît o mare parte din ei s-au potolit și s-au întors acasă; dar mulți au rămas credincioși conducătorului lor, au avut dese ciocniri sîngeroase cu trupele și, pînă la urmă, s-au retras în munți, unde nu se poate ajunge și sînt acum încercuiți.*

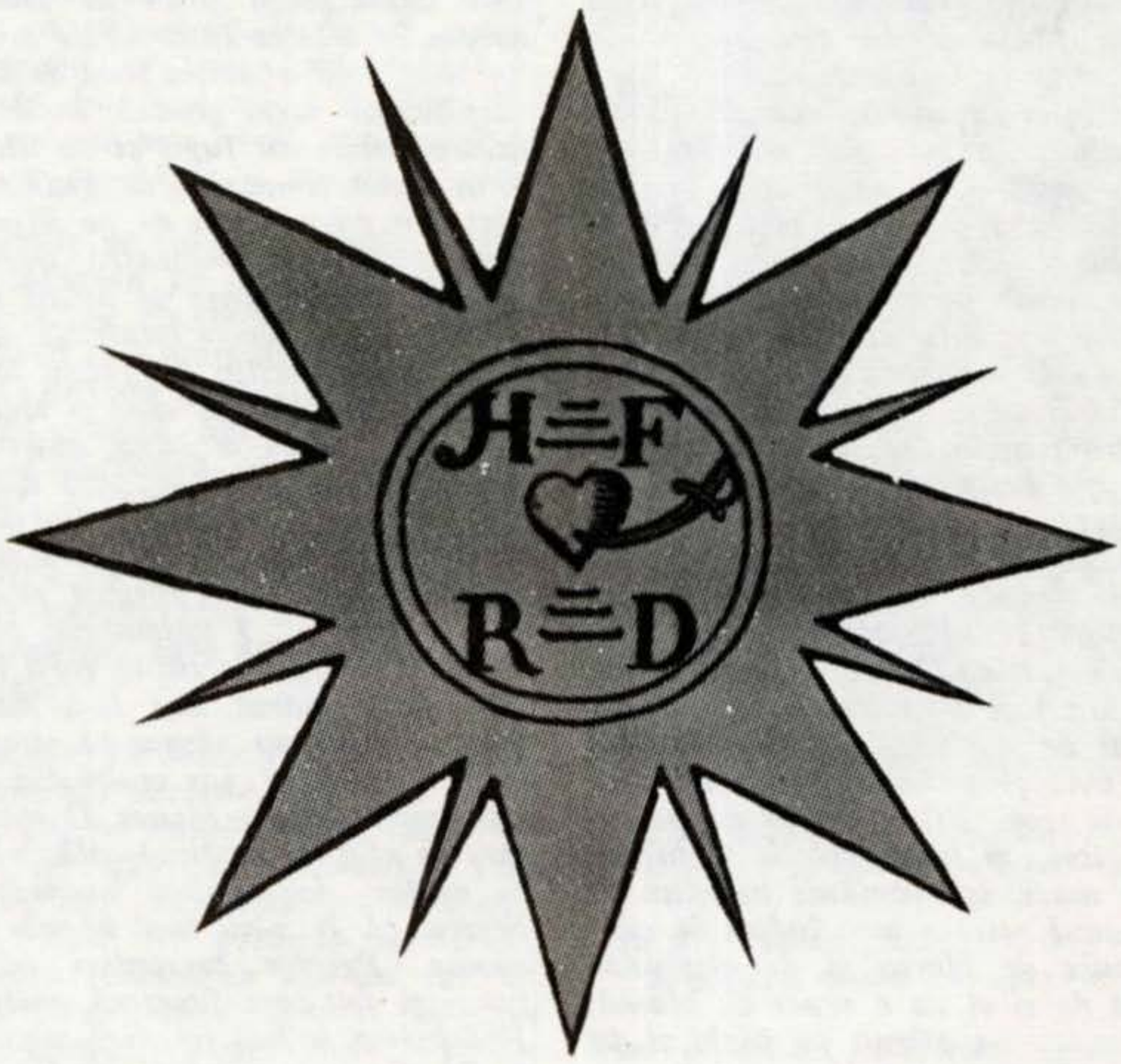

Insemnele atribuite lui Horea ca „rege al Daciei" (gravură de epocă)

Două mîini muncitoare au mai multă dreptate decît o gură care doar mănîncă

● *Rezultatul acestor dispoziții a fost că unii răsculați s-au potolit și s-au întors acasă; dar, în același timp, cea mai mare parte din ei au rămas și și-au continuat actele de vio-*

---

* Baronul Fr. Preiss, general austriac, comandantul armatei din Transilvania — *n.r.*

** Domenico Fabris de Santo-Tomiotti, general austriac — *n.r.*

*** Contele Anton Jankovics, comisar imperial, om de încredere al lui Iosif II — *n.r.*

**** Baronul Paul Papilla, general austriac, comisar imperial însărcinat cu cercetarea răscoalei lui Horea — *n.r.*

lență. Nobilii localnici, cărora măsurile armatei imperiale nu li se păreau destul de eficace, s-au crezut îndreptățiți să se revolte fără a mai face vreo întrebare, au pornit în grupuri împotriva răsculaților și unde au dat de aceștia i-au ucis sau i-au prins și după aceea au pus să fie trași pe roată, spînzurați, decapitați sau trași în țeapă fără multă vorbă. Pentru aceasta, ei zic că s-au călăuzit după dreptul natural [feudal — n.r.].

● *Ce se va întîmpla cu statul în care nobilii își permit așa ceva, în care o parte din cetățeni își arogă puterea executivă a guvernului? Nu înseamnă oare și asta rebeliune? În fine, guvernul [de la Viena — n.r.] pare să fi procedat într-adevăr mult mai înțelept. Domnii [nobilii — n.r.] țipă că vor să se răzbune pe supușii lor pe care i-au oprimat atît de tare, încît pînă la urmă aceștia au fost nevoiți să se răscoale, iar acum doresc să-i treacă pe răsculați prin foc și sabie; guvernul și-a zis însă că românii formează două treimi din locuitorii țării, că se sprijină unii pe alții, că ei sînt cei care muncesc pămîntul și că odată cu distrugerea lor toată țara s-ar transforma într-un pustiu. El a arătat că își dă bine seama cît prețuiesc oamenii și mai cu seamă că două mîini muncitoare au întîietate față de o gură care doar mănîncă — dacă e să facem o comparație între ele. Însuflețit de aceste principii, guvernul a dezaprobat insurecția [nobililor — n.r.] și a prezentat lucrurile într-altfel, ceea ce a dat însă naștere presupunerii că pretențiile lui Horea ar fi adevărate și că guvernul l-ar susține.*

Bănuiala s-a întărit atunci cînd un curier sosit la Sibiu, în ziua de 26 noiembrie, a adus de la Viena vestea că împăratul ordona ca toți răsculații să fie iertați, dezaproba întrutotul și interzicea categoric insurecția [nobililor — n.r.] și oprea orice pedeapsă cu moartea pînă ce vor fi ajuns acolo comisarii imperiali, contele Jankovics și generalul Papilla, precum și generalul Fabris, numit general-comandant în locul generalului Preiss.

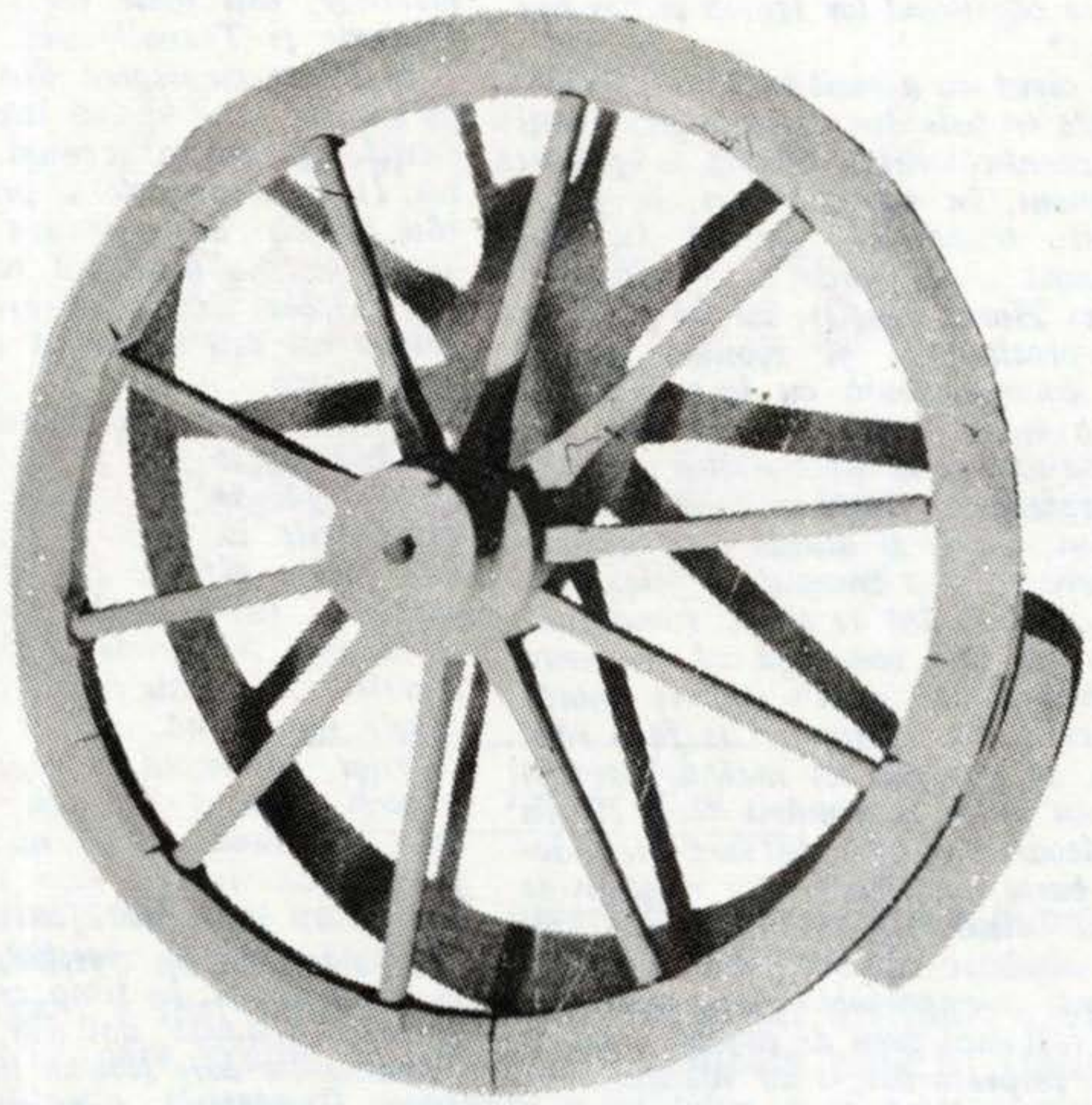

Roată de execuție din Transilvania (sec. XVIII)

Împăratul dăduse depline puteri comisarilor și ordonase ca diverse regimente staționate în Transilvania și Ungaria să înainteze din toate părțile și să-i încercuiască pe răsculați, pentru ca, dacă era cu putință, să-i readucă astfel la ascultare fără să folosească forța, dar, dacă aceasta nu va fi posibil, să recurgă și la forță.

Rex Daciae

● *Răsculații au înaintat atunci consiliului comitatului Hunedoarei, în scris, următoarele condiții de capitulare:*

1) Comitatul, împreună cu toți proprietarii nobili, să depună jurămînt pe cruce (care

fusese purtată de la început printre răsculaţi şi pe care juraseră cu toţii).

2) Să nu mai existe nobilime: cine poate intra în slujba împăratului, să trăiască de pe urma ei.

3) Nobilii să plătească dări, la fel cu poporul de rînd.

4) Nobilii să-şi părăsească imediat proprietăţile.

5) În conformitate cu un ordin pe care îl va emite împăratul, moşiile nobililor să fie împărţite ţărănimii.

*6) Dacă consiliul vrea să accepte condiţiile de mai sus, să arboreze steaguri albe la castelul şi la marginea pieţii din Deva. Răspunsul îl vor aştepta în linişte pînă la 14 noiembrie, dată pînă la care va trebui să fie adus la preotul Daniela din Cristur: de nu, îl vor urma pe căpitanul lor Horea şi vor lua cu asalt Deva**

Răspunsul cerut nu a sosit însă; în schimb, au fost întărite trupele din Deva şi din jurul ei, iar locotenent-colonelul Schulz a primit vreo 900 oameni, în parte husari, în parte infanterişti din trupele de graniţă, în faţa cărora răsculaţii s-au retras în munţi.

Pînă atunci Horea reuşise, cu tot felul de promisiuni, proclamaţii şi zvonuri despre pretinsa lui corespondenţă cu împăratul să reţină încă o mare parte din români. La început a fost ajutat şi de inactivitatea armatei, pe care a prezentat-o drept o confirmare a afirmaţiilor lui. Chiar şi atunci cînd armata a intrat în acţiune şi a început să folosească forţa, lucru care le-a dat de gîndit românilor, tot a mai reuşit să-i convingă că nu erau soldaţii împăratului, ci nobili unguri îmbrăcaţi în uniforme care voiau să le facă rău.

Între timp, se retrăgea tot mai departe în munţi, unde nu putea fi urmărit decît cu un efectiv redus, deoarece munţii sînt în parte inaccesibili şi în parte împăduriţi, iar românii se mutau mereu dintr-un loc într-altul. Pe deasupra, ascundeau aşa de bine intrările şi-şi plasaseră avanposturile ca militarii, încît erau cu atît mai greu de atacat. Favorizaţi de aceste împrejurări, s-au răspîndit de curînd, prin ameninţări, prin forţă şi promisiuni, în comitatul Zărandului şi într-o parte din cel al Hunedoarei, pe care le-au luat în deplină posesiune. Dat fiind că toţi nobilii din acele comitate fuseseră ucişi sau fugiseră şi nu mai exista nici un membru al consiliului, s-au făcut ei stăpîni peste ele. Au numit regiunea din jur împărăţia lor, au împărţit moşiile între ei, au început să exploateze minele pentru ei şi au luat tot felul de măsuri.

● *Conducătorul Horea şi-a arogat drepturile unui rege, a împărţit scrisori de donaţie pentru pămînturile ocupate de ai lui şi şi-a atribuit titluri tot mai înalte, pe măsură ce se semeţea. La început şi-a zis doar căpitan, apoi comite şi, în fine, Dux Chrysialis, de la Chrysius sau rîul Criş, care curge prin comitatul Zărandului, peste care se socotea domn; se spune că pînă la urmă s-a numit chiar* Rex Daciae.

600 ducaţi pentru şase trădători

● *Noul general-comandant Fabris a sosit la 13 decembrie la Sibiu, iar cei doi comisari cu depline puteri au ajuns la 15 decembrie la Deva, după ce au stat un timp la Arad, unde au interogat pe mai mulţi români prinşi. În urma primelor lor rapoarte, împăratul a dat ordine severe să se acţioneze cu toată seriozitatea împotriva răsculaţilor şi, la nevoie, să se folosească chiar forţa. În acest scop, s-a ordonat deplasarea tuturor regimentelor, din toate regiunile învecinate din Ungaria şi Transilvania.*

● *Piesa cu Horea din Transilvania este pe sfîrşite* — se spune într-o altă corespondenţă apărută în aceeaşi publicaţie germană. *În orice caz, actorul principal şi tovarăşul său Cloşca au ieşit din scenă. Despre cel dintîi se ştie acum că numele lui adevărat este Nicola Urs şi că are vreo 50 ani, iar despre cel din urmă că se numeşte de fapt Ion Cloşca.*

Porecla Hora sau Horea înseamnă în limba română solist şi i-a fost dată răsculatului fiindcă făcuse pe diacul la biserică. Împrejurările în care a fost prins sînt relatate foarte diferit. De altfel, în ziare s-au răspîndit foarte multe versiuni despre acest eveniment. Singurele fapte reale sînt următoarele: [...] ei au crezut că, pînă vor găsi o ocazie mai bună, se pot ascunde în desişul codrilor, rămînînd în legătură, poate pentru a urzi planuri noi, cu fraţii lor români, care, de bună seamă, nu se supuseseră din proprie convingere. Dar s-au găsit trădători care ştiau unde se află Horea şi care s-au oferit să-i prindă. Aceştia s-au făcut că merg la vînătoare şi, în timp ce restul s-a ţinut la oarecare distanţă, doi din ei s-au dus la căpeteniile lor care stăteau lîngă foc şi se încălzeau. Trădătorii s-au prefăcut credincioşi, dar, la un semn hotărît dinainte, i-au atacat şi i-au predat pe răsculaţi soldaţilor care se aflau în apropiere. Asta s-a întîmplat la 27 decembrie, iar la 3 ianuarie prizonierii au fost duşi în fortăreaţa de la Alba Iulia, unde sînt acum întemniţaţi.

● *Împăratul a pus să se împartă 600 ducaţi celor 6 [trădători — n.r.] pe care i-a slobozit, împreună cu familiile lor.*

● *Mai persistă însă grija ca nu cumva sub cenuşă să fi rămas scîntei ale răscoalei, care, duse de un vînt prielnic, să aprindă iarăşi focul, şi de aceea se iau toate măsurile trebuincioase pentru a se preîntîmpina acest rău.*

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei.

Traducerea (realizată de Georgeta BOLOMEY**) a respectat pe cît posibil, stilul, uneori naiv al originalului.**

---

* Oricît de simpliste ar fi aceste puncte, ele sînt totuşi remarcabile, deoarece arată ce-i dorea de fapt pe răsculaţi — *nota redacţiei hamourgheze.*

1618-1648:

TRANSILVANIA DOBÎNDEŞTE UN PRESTIGIU EUROPEAN

Dr. L. JORDÁKY

La 23 mai 1618, doi consilieri imperiali au fost aruncați pe o fereastră a Palatului Hradčany; acest incident, rămas în istorie sub numele de „defenestrarea din Praga", a fost scînteia care a declanșat un mare război european, purtat fără întrerupere vreme de 30 ani. Din Suedia pînă în Italia, din Spania pînă în Transilvania, suveranii europeni s-au grupat și s-au regrupat în jurul celor două principale forțe din cadrul Sfîntului Imperiu roman de națiune germană, care se încleștaseră în luptă: catolicii și protestanții. Din 1517, cînd Martin Luther își afirmase public celebrele sale teze anticatolice — moment care a marcat începutul Reformei **— unitatea Sfîntului Imperiu, și așa destul de șubredă, era tot mai grav amenințată. O vreme, acest conflict a fost oarecum estompat, întîi de marele război țărănesc german (1524-1525), apoi de războaiele lui Carol Quintul împotriva Franței (1521-1544); dar, imediat după încetarea aces-**

tor lupte, același împărat a pornit acțiunea contra principilor protestanți din imperiu, inaugurînd Contrareforma. **Principii germani, însă, s-au organizat sub conducerea Saxoniei și s-au aliat cu „prea creștinul" rege al Franței, „maiestatea catolică"—cum se obișnuia să i se spună. Deși** Pacea confesională de la Augsburg **(1555) a asigurat libertatea cultelor protestante*, stabilind totodată principiul că supușii trebuie să adopte credința suveranului, totuși frămîntările nu au încetat; disensiunile dintre cele două partide religioase s-au accentuat la începutul secolului XVII, cînd s-a pus problema succesiunii unor ducate germane, conduse pînă atunci de duci catolici, dar ai căror moștenitori erau protestanți. Grupați în** Uniunea evanghelică **(sau** protestantă**), condusă de principele elector de Palatinat, și în** Liga catolică, **condusă de ducele Bavariei, principii germani așteptau un motiv de încăierare. „Defenestrarea din Praga" a constituit pretextul mult așteptat.**

De fapt, însă, disputa religioasă era doar haina pe care o îmbrăca lupta dintre tendințele centralizatoare ale Habsburgilor și cele de independență ale principilor germani protestanți; o centralizare și o întărire a autorității imperiale însemna, însă, și creșterea puterii Imperiului romano-german, pe cînd independența principilor i-ar fi adus o slăbire considerabilă și pe plan extern. În funcție de aceste considerente, monarhiile europene s-au aliniat alături de imperiu sau împotriva lui. Așa se explică de ce în partida principilor protestanți a trecut și Franța catolică, interesată în slăbirea imperiului.

Răscoala antigermană și anticatolică a cehilor conduși de contele Thurn, începută în 1618, a luat o altă întorsătură în anul următor, cînd, la moartea împăratului Mathias, trebuia să devină rege al Cehiei împăratul habsburg Ferdinand II; or, Dieta cehă l-a ales ca rege, la 26 august 1619, pe electorul palatin Frederic V de Pfalz, conducătorul Uniunii evanghelice.

Acesta a fost momentul cînd pe arena atît de încărcată a politicii europene a pășit Gabriel Bethlen, principele calvin al Transilvaniei (1613-1629). Suveran cu larg orizont politic, visînd și eliberarea țărilor române de orice dependență și unirea lor sub un singur sceptru — al său — într-un **Regat al Daciei,** Bethlen a înțeles de la bun început că lupta pentru apărarea credinței calvine putea duce, de fapt, la consolidarea politică a principatului transilvănean. Profitînd de faptul că Imperiul otoman era antrenat în războaie atît cu Polonia cît și cu Prusia, lui Bethlen i-a fost ușor să obțină aprobarea Porții pentru a intra în luptă împotriva Imperiului habsburgic. De altfel, el era mai demult în conflict cu marii nobili maghiari, catolici și sprijinitori ai politicii habsburgice de recatolicizare (Contrareformă) — arhiepiscopul Peter Pázmány (viitor cardinal de Strigoniu), palatinul Forgách, vornicul Hommonay, comandantul Dóczy din Kosice (Cașovia) și mai cu seamă șambelanul Miklos Esterházy, palatinul Ungariei. În 1617, acești magnați, bazîndu-se pe ajutorul imperialilor, au pregătit o intervenție armată împotriva principelui Transilvaniei. Sub presiunea acestor evenimente, Bethlen a încheiat, în iulie 1617, o înțelegere cu turcii, care-i permitea să cîștige timp și să adune forțe în vederea realizării planului pe care-l urzise cu ani în urmă, de a ocupa (cu sprijin otoman) Ungaria, Cehia, Moravia și Silezia.

* Protestantismul cuprinde cultele: luteran, calvin, anglican, unitarian, anabaptist și o mulțime de secte religioase.

Un neobosit sol român

E lesne de înțeles, așadar, de ce în iunie 1618, cînd a primit vestea revoltei cehilor, Gabriel Bethlen a socotit că a sosit vremea să acționeze hotărît împotriva Habsburgilor; la cererea cehilor de a le acorda ajutor armat, Bethlen a trimis la Praga pe unul din credincioșii săi, nobilul român Marcu, pentru tratative privind colaborarea militară. În cursul acestor tratative, reprezentanții răsculaților au oferit și lui Bethlen coroana Cehiei și cu această propunere Marcu a pornit spre casă la 29 iulie 1619. Firește, oferta aceasta nu era sinceră, căci, în momentul cînd a fost făcută, erau pe sfîrșite și dezbaterile care au condus la alegerea lui Frederic de Pfalz; dar, primind propunerea cehilor la 14 august, Bethlen a luat-o în serios, văzînd în ea o cale de realizare a planului său privind unirea Ungariei și a Cehiei sub o singură coroană, pusă pe capul său.

Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei... și aliatul său, Frederic de Pfalz, regele ales al Cehiei

Alegerea lui Frederic de Pfalz ca rege al Cehiei a spulberat pentru moment planurile regale ale lui Bethlen, dar nu l-a determinat să renunțe la ideea de a sprijini răscoala cehilor, văzînd în aceasta o altă cale de împlinire a visului său. Oștile transilvănene au pornit imediat în expediție, țintind spre Viena; în drum spre capitala imperială, ele au cucerit mai multe orașe și cetăți din Slovacia și Ungaria nordică, Bethlen devenind administrator al acestor teritorii, smulse astfel de sub stăpînirea imperialilor.

La 14 octombrie 1619, Bethlen a ocupat orașul Pojon (Bratislava), locul tradițional de încoronare a regilor maghiari, luînd în stăpînire și coroana regală a Sfîntului Ștefan și pregătindu-se pentru asediul Vienei. La îndemnul său, cehii au adoptat și ei planul de asediere a capitalei imperiale. Oștile Cehiei și Transilvaniei, conduse de Bethlen și de contele Thurn — aproximativ 30 000 oameni — au reușit, prin lupte crîncene, să treacă Dunărea și să urmărească trupele imperiale pînă sub zidurile Vienei.

Acesta a fost, în noiembrie 1619, un moment extrem de critic pentru împăratul Ferdinand II, care, în condițiile date, nu mai putea spera decît într-un ajutor dinafară, din partea statelor catolice, apelînd, în acest sens, la regele Spaniei și la ducele Bavariei. Ajutorul i-a venit, însă, nu de la aceștia, ci de la un magnat maghiar, rival al lui Bethlen și pretendent la tronul transilvan, Gheorghe Hommonay, care, cu oștirea sa de mercenari, a pătruns dinspre Polonia în Ungaria Superioară și a înfrînt acolo armata transilvăneană condusă de viitorul principe Gheorghe Rákóczi. În felul acesta, calea de aprovizionare care lega armata de sub zidurile Vienei de bazele ei din Transilvania a fost tăiată.

Cu puțin timp înainte, Bethlen plecase la Bratislava, pentru a asista la lucrările Dietei de acolo; totodată, a trimis la Praga pe același nobil român Marcu, pentru a pregăti unirea Cehiei și a Ungariei Superioare pe baze confederative. La început, el a cerut regelui ceh Frederic V de Pfalz o plată lunară pentru armatele sale și acordul de a ocupa pentru sine Stiria și Austria Inferioară. Curtea și Dieta din Praga au ocolit, însă, un răspuns precis, ceea ce l-a determinat pe Bethlen să-și sporească pretențiile, cerînd 100 000 florini pentru cheltuielile întreprinse pînă atunci, alți 300 000 florini pentru întreținerea cetăților ocupate de el

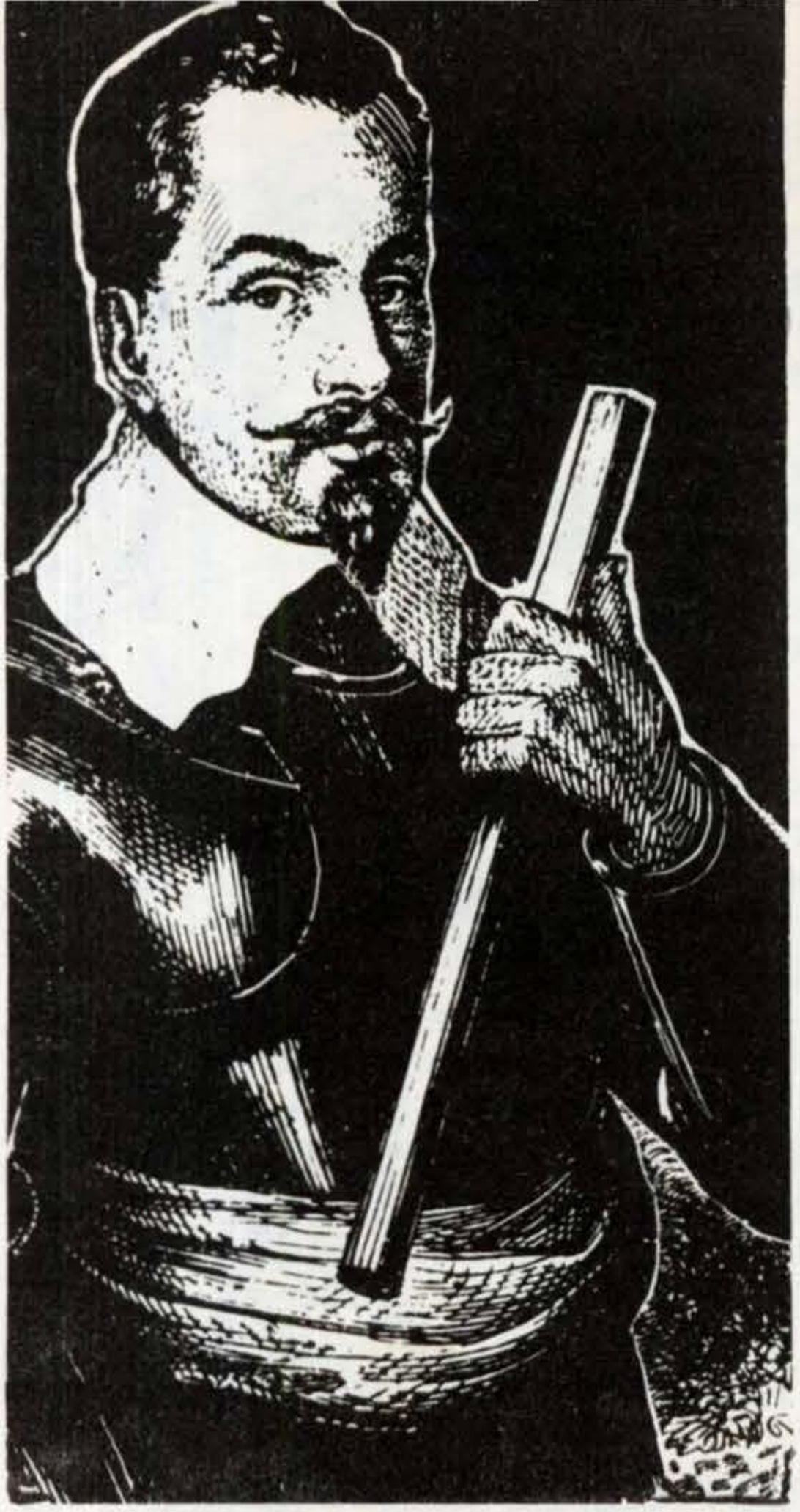

Trei ilustri oameni de arme ai epocii: generalul Wallenstein...

...regele Gustav Adolf al Suediei...

și acordul pentru anexarea Austriei, Stiriei și Carintiei la Ungaria Superioară, sub stăpînirea principelui Transilvaniei. Firește, noile cereri au fost considerate de regele Frederic și de Dieta cehă ca fiind exagerate, evitînd și de data aceasta un răspuns ferm.

În cele din urmă, la 15 ianuarie 1620, confederația ceho-maghiară s-a încheiat, părțile promițîndu-și uniune veșnică și ajutor mutual. Din acest moment, politica lui Bethlen a devenit oarecum duplicitară și șovăitoare, căci, chiar a doua zi, el a încheiat armistițiu cu imperialii; dacă cehii nu i-au oferit nici măcar speranța de a dobîndi provinciile austriece, Viena i-a recunoscut stăpînirea asupra întregii Ungarii Superioare.

Curînd, însă, principele a văzut că actul Vienei nu era decît o aplicare a cunoscutei lozinci imperiale **divide et impera** („împarte și stăpînește"), așa încît la 25 aprilie a revenit la alianța cu cehii, pentru ca după înfrîngerea acestora la Fehérmegy (Muntele Alb, 8 noiembrie 1620), să semneze un nou armistițiu cu imperialii. Apoi, după o altă încercare de a organiza o coaliție anticatolică, Bethlen și imperialii au încheiat, la 6 ianuarie 1622, Pacea de la Nikolsburg (Mikulov); în schimbul renunțării la pretențiile sale asupra coroanei maghiare, principele Transilvaniei a primit în stăpînire viageră șapte comitate din Partium* și Ungaria Superioară și două ducate sileziene, împreună cu titlul de principe al Sfîntului Imperiu, pe lîngă însemnate despăgubiri și subsidii. Principalul cîștig de pe urma acestei prime participări la război a fost, pentru Bethlen, redobîndirea granițelor transilvănene de la 1541**.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1972.
** **Ibidem.**

...și generalul Leonhard Torstenson, aliatul direct al lui Gheorghe Rákóczi I

O primă convenție la Haga...

Odată cu înfrîngerea de la Muntele Alb, centrul de greutate al războiului a început să părăsească Europa Centrală; Frederic de Pfalz a fost alungat din Cehia, care a revenit în stăpînirea Habsburgilor și a iezuiților; teroarea catolică s-a dezlănțuit cu furie. Prăbușirea Cehiei a provocat o mare tulburare în partida protestantă, ducînd la încheierea unor noi alianțe între statele europene. În 1623-1624, Franța, Savoia, Veneția, Anglia și Olanda s-au unit împotriva Spaniei, a doua putere catolică după Sfîntul Imperiu*

Vrînd să profite de coalizarea acestor grupări de forțe anticatolice, care se pregăteau să atace pe imperiali, Gabriel Bethlen a încercat să vină din nou în ajutorul principilor protestanți, urmărind să redea lui Frederic de Pfalz tronul Cehiei. În august 1623, a și pătruns în Ungaria Superioară, cu oști transilvănene și muntene — acestea din urmă trimise de voievodul Radu Mihnea — dar întrucît Frederic a depus armele, încheind armistițiu cu imperialii, lui Bethlen nu i-a rămas altceva decît să facă și el același lucru; Pacea de la Viena (8 mai 1624) a reînnoit-o pe cea de la Nikolsburg, cu deosebirea că ducatele sileziene nu au mai fost atribuite principelui Transilvaniei.

În anul următor, prin căsătoria cu principesa Ecaterina de Brandenburg, relațiile lui Bethlen cu partida protestantă s-au întărit considerabil. Devenit cumnat al regelui Gustav II Adolf al Suediei, principele Transilvaniei a intrat în legătură cu Curtea regală engleză; era tocmai vremea cînd Danemarca, Anglia, Olanda și principii germani protestanți au încheiat Convenția de la Haga (9 decembrie 1625), regele danez Cristian IV devenind conducătorul taberei

---

* După cum se știe, după moartea lui Carol Quintul dinastia de Habsburg s-a împărțit în două: Habsburgii din Spania și cei din cadrul Imperiului romano-german (vezi și **Magazin istoric,** nr. 8/1971).

protestante. Astfel, după perioada cehă (1618-1625), războiul de 30 ani a intrat într-o nouă fază, cea daneză (1625-1629).

În urma tratativelor purtate cu englezii, Bethlen a aderat la Convenţia de la Haga, promiţînd să dea 15 000 oşteni; în schimb, aliaţii trebuiau să-i plătească 40 000 taleri lunar pentru cheltuielile comportate în campanii. Luptele au şi început, cu succes pentru Bethlen — căruia îi venise în ajutor şi paşa din Buda, cu trupele sale — dar în scurt timp au trebuit întrerupte: biruitor pe frontul danez, marele general imperial de origine cehă Wallenstein s-a îndreptat cu grosul trupelor spre Ungaria. Ca să evite o ciocnire cu acestea, principele Transilvaniei a încheiat Pacea de la Bratislava (20 decembrie 1626), prin care a renunţat la subsidiile pe care le prevăzuse tratatul din 1622, rămînînd cu stăpînirea celor şapte comitate. Cu aceasta, participarea lui Bethlen la războiul de 30 ani s-a încheiat, atenţia lui îndreptîndu-se spre Polonia; în acel timp, cumnatul său Gustav II Adolf al Suediei era în luptă cu această ţară, pentru stăpînirea unor teritorii. Invitat să participe şi la acest război, Bethlen a refuzat să intre în Polonia — al cărei tron îl dorea, totuşi — sugerînd, însă, regelui suedez să atace Cehia prin Pomerania, trupele transilvănene urmînd să se unească acolo cu cele suedeze în vederea unei colaborări împotriva imperialilor. Planul acesta, însă, nu s-a mai realizat. Moartea lui Gabriel Bethlen (15 noiembrie, 1629) a adus Transilvaniei atîtea frămîntări, încît n-a mai putut fi vorba de nici o cooperare militară externă. Timp de un an, tronul a fost disputat între soţia şi fratele fostului principe şi abia la 1 decembrie 1630

Scenă din timpul tratativelor de la Münster

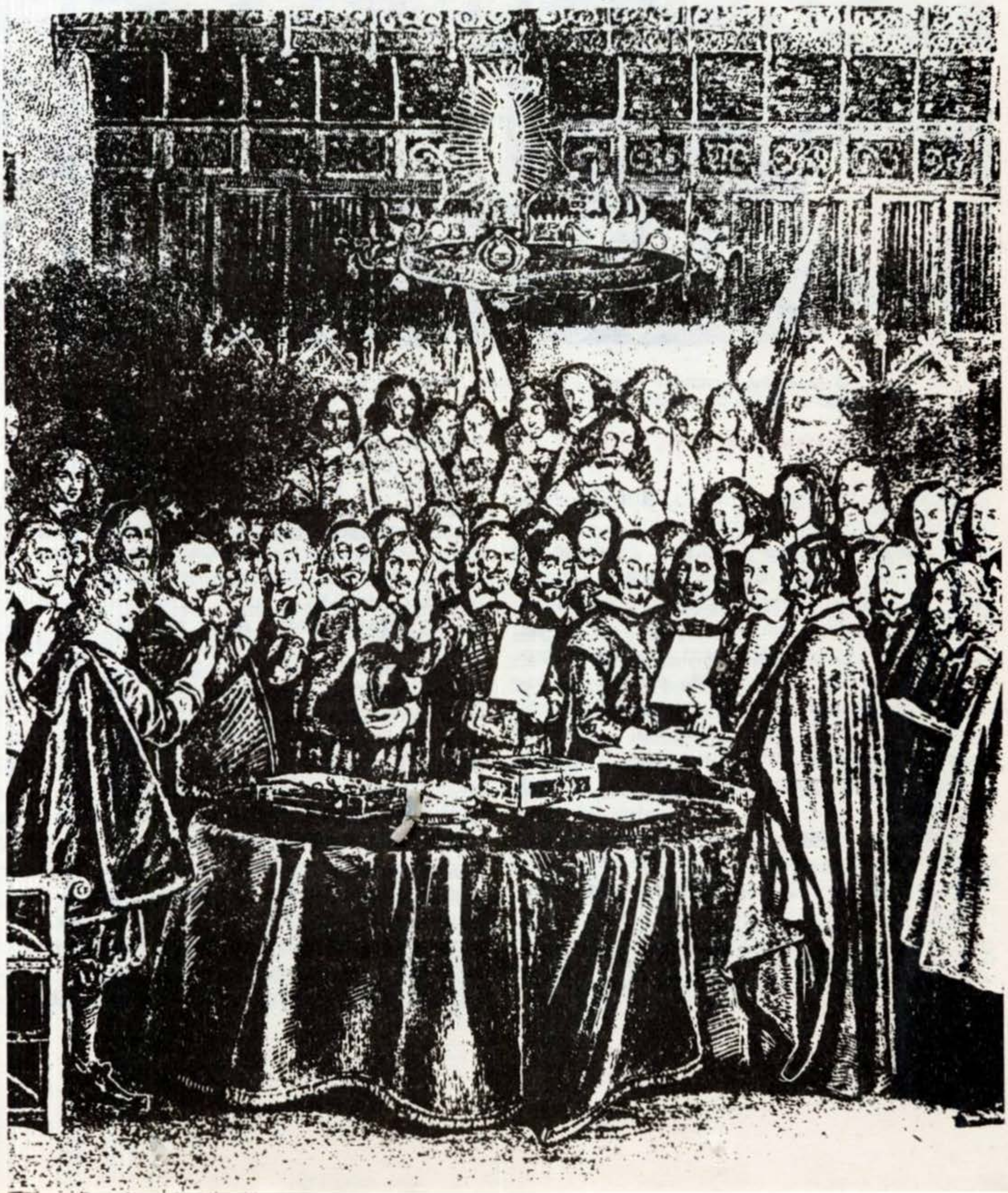

a fost ales un nou principe, în persoana lui Gheorghe Rákóczi I. După ce a reușit să-și consolideze cît de cît puterea, gîndurile acestuia s-au îndreptat spre o nouă participare a Transilvaniei la politica europeană. Cum în acel moment războiul trecuse în a treia fază, cea suedeză (1630-1635), în care rolul principal l-au jucat suedezii lui Gustav II Adolf, Rákóczi a început tratative cu acesta din urmă, în primăvara anului 1632. După cîteva răsunătoare victorii, regele suedez pregătea realizarea unei mari uniuni a statelor protestante, dar moartea sa într-o luptă, la Lützen, la 16 noiembrie 1632, a pus capăt acestor planuri.

...și primul congres european

În anii următori, Rákóczi s-a îngrijit de întărirea poziției sale, atît pe plan intern — prin aplicarea unor măsuri economice — cît și pe plan extern, prin zdrobirea unei încercări otomane de a-l înlocui la conducerea Transilvaniei. În aceste condiții s-a produs intrarea Franței în luptă de partea protestanților. La începutul acestei noi și ultime perioade a războiului de 30 ani, cardinalul Richelieu, prim-ministrul lui Ludovic XIII, a trimis la Alba Iulia o solie pentru a-l invita pe Rákóczi I să ia parte la campaniile împotriva imperialilor. Un răspuns ferm din partea principelui Transilvaniei n-a venit, însă, decît în 1638, cînd, în condițiile create de victoriile franco-suedeze în apusul Europei, a trimis la Paris pentru tratative pe Johann Bisterfeld, cărturar protestant și profesor la Colegiul din Alba Iulia.

Rákóczi condiționa participarea sa la război de îndeplinirea cîtorva cereri, între care acordarea unor subsidii de 200 000 taleri anual și trimiterea unui corp de 6 000 pedestrași. Cardinalul Richelieu a socotit exagerate aceste dorințe, așa că tratativele s-au întrerupt, nefiind reluate decît în 1643, la 26 aprilie încheindu-se Tratatul de la Alba Iulia între Franța, Suedia și Transilvania (ratificat de Rákóczi abia la 16 noiembrie; de aceea, în unele lucrări, tratatul figurează sub această dată).

Obținînd subsidiile cerute, Rákóczi a intrat cu trupele în Ungaria Superioară, pe care a ocupat-o, îndreptîndu-se spre Moravia, unde urma să se întîlnească cu oștile conduse de generalul suedez Leonhard Torstenson. În acest moment, însă, s-a produs o întorsătură politică neașteptată: Danemarca a ieșit din coaliția protestantă, atacînd Suedia, ceea ce a determinat retragerea temporară a armatelor suedeze din Europa Centrală; transilvănenii au rămas singuri în fața imperialilor. Înfrînți în aprilie 1644, ei au cîștigat, însă, la 5 mai bătălia de la Drégelypalank, unde, conduși de Ioan Kemény — viitorul principe transilvan* — și avînd alături corpuri de moldoveni, munteni (conduși de Constantin Șerban, viitorul voievod), secui și turci, au pus pe fugă armata imperială.

Revenite pe cîmpul de bătaie, trupele suedeze au reușit să ocupe, în martie 1645, Boemia și Moravia, făcînd joncțiunea cu cele transilvănene, astfel încît în august generalul Torstenson și principele Rákóczi au început asediul cetății Brno (capitala Moraviei), apărată de imperiali. Înainte însă de încheierea acestei importante acțiuni militare, Poarta a ordonat lui Rákóczi să înceteze ostilitățile cu imperialii. Tratatul de pace de la Linz (29 august 1645) a confirmat principelui Transilvaniei stăpînirea viageră asupra celor șapte comitate, din care două cu drept de moștenire.

Ieșirea lui Rákóczi din luptă n-a influențat soarta războiului; de altfel, încă din 1643 începuseră la Osnabrück și Münster, în Westfalia, negocieri pentru încheierea unei păci generale. Tratativele s-au prelungit nefiresc de mult, paralel cu continuarea luptelor. Existau mari dificultăți de a pacifica Imperiul german fără concesiuni religioase, iar pe de altă parte fiind prima întrunire diplomatică de acest fel — de fapt, prima conferință de pace cu o largă participare europeană — lipseau precedentele organizatorice și politice. Începînd cu protocolul și sfîrșind cu noile principii de drept internațional încorporate în tratatele semnate, totul se aplica acum pentru prima oară în relațiile dintre numeroase state europene. În sfîrșit, după cinci ani de negocieri, tratatul de pace s-a semnat la 24 octombrie 1648; Pacea Westfalică, cum a rămas cunoscută în istorie, a consfințit independența unor state (Olanda, Elveția), creșterea teritorială a altora (Franța, Suedia, Brandenburg) și mai ales fărîmițarea politică a Sfîntului Imperiu, datorită faptului că principii germani au obținut deplină autonomie.

Atît la tratative, cît și la semnarea păcii, Transilvania a participat ca stat suveran, avînd un reprezentant special. Din păcate, Rákóczi I a murit cu două săptămîni înainte de încheierea Păcii Westfalice; participarea sa, ca și a lui Gabriel Bethlen, la războiul de 30 ani a adus Transilvaniei un spor de prestigiu în fața statelor europene și o poziție consolidată în fața puterii suzerane. Aceasta explică, de altfel, și încercarea de a scutura jugul otoman, în perioada următoare, prin campania comună a țărilor române din anii 1657-1662**.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1974.

** **Ibidem.**

DOI DIPLOMAŢI LA CURTEA SUEDIEI

Dr. L. DEMÉNY

Angajată în războiul de 30 ani, Transilvania a fost nevoită să folosească cu chibzuinţă resursele sale militare şi diplomatice, una din constantele permanente ale politicii sale externe în această perioadă fiind întreţinerea unor relaţii foarte strînse între curtea principelui transilvănean şi cea a regelui Suediei. Nu odată aceste raporturi au ajuns pînă la faza de cooperare militară, cum a fost campania din 1644.*

Momentul cel mai activ al relaţiilor suedezo-transilvănene s-a inaugurat în 1632. În acel an, diplomatul suedez Paul Strassburg, în drum spre Constantinopol, a făcut un lung popas în Transilvania, purtînd intense tratative cu principele Gheorghe Rákóczi I pentru a-l atrage în război de partea coaliţiei protestante. De la acea dată, schimbul de solii dintre cele două curţi a devenit foarte intens. Curtea regală suedeză a fost vizitată de numeroşi diplomaţi transilvăneni: Gheorghe Padányi, Ştefan Szentpáli, Gheorghe Kassai, Ştefan Dalmádi, Francisc Jármi, Gheorghe Hoffmann şi alţii. Printre cei trimişi de Gheorghe Rákóczi I la curtea reginei Cristina a Suediei s-a aflat şi Ioan Dániel de Vargyas, al cărui portret s-a păstrat şi a fost descoperit recent în Galeria naţională de portrete din Stockholm de către Nicolae Minei. Nu încape nici un fel de îndoială că este vorba de Ioan Dániel de Vargyas, căci din însemnarea aflată pe acest portret în culori se vede clar numele lui: Iohan Daniel Er. Fürst. Gnad. Gorg Ragotke Frst. Sibenbürg... *(„Solul Măriei Sale Princiare, a lui Gheorghe Rákóczi, principele Transilvaniei").*

*Despre acest diplomat transilvănean dispunem de mai multe ştiri. Se trăgea dintr-o familie de nobili secui din Vărghiş. Nu cunoaştem cînd s-a născut, nici unde şi cînd şi-a început studiile. La sfîrşitul deceniului trei al sec. XVII, se afla însă printre acei tineri care, cu sprijinul principelui Gabriel Bethlen, frecventau universităţile apusene. Reîntors în ţară, Ioan Dániel a îmbrăţişat cariera de militar şi diplomat, îndeplinind totodată şi funcţia de vicecăpitan al scaunului** Odorhei. A fost unul din sfetnicii intimi ai lui Gheorghe Rákóczi I, distingîndu-se atît în misiunile diplomatice, cît şi pe cîmpul de luptă.*

Ioan Dániel de Vargyas a îndeplinit un rol însemnat şi în relaţiile politice ale Transilvaniei cu Moldova şi Muntenia. Încă din 1636, cînd se pregătea tratatul de alianţă cu Moldova, el a fost trimis la curtea lui Vasile Lupu. Promovînd politica lui Rákóczi de a împăca pe Vasile Lupu cu Matei Basarab, Ioan Dániel a dus la bun sfîrşit misiunea ce i s-a încredinţat. În 1652 a mers la curtea lui Matei Basarab, care l-a primit la Tîrgovişte cu mare cinste şi i-a dăruit un caftan frumos în semn de recunoaştere a serviciilor aduse în întreţinerea bunelor relaţii dintre el şi

---

* Vezi, în acest număr, articolul semnat de dr. L. Jordáky — *n.r.*

** Organizaţie teritorial-administrativă a saşilor şi secuilor din Transilvania — *n.r.*

Gheorghe Rákóczi II, care devenise între timp, principele Transilvaniei.

Putem afirma fără exagerare că Ioan Dániel de Vargyas a jucat, alături de consilierul principelui în problema relațiilor cu Suedia, îndeplinind, pe această linie, misiunile cele mai dificile. Încă din 1632, de cînd au început primele contacte ale lui Rákóczi cu suedezii prin Paul Strassburg, Ioan Dániel a fost trimis să sondeze terenul la Viena, avînd sarcina să afle care va fi reacția curții imperiale în cazul statornicirii unor relații de alianță cu regele Suediei.

Misiunea lui cea mai importantă este legată atît de urmările expediției din

Ioan Dániel

Francisc Jármi, un rol central în misiunile diplomatice legate de țelurile urmărite de Gheorghe Rákóczi I la încheierea Păcii Westfalice. El a fost, de fapt,

1644, cît și de lucrările preliminare ale Păcii Westfalice. În martie 1646, Ioan Dániel a fost trimis în Suedia, unde a avut convorbiri cu Alexander Ers-

kein, sfetnic al reginei, cu cancelarul Axel Oxenstierna, cu atotputernicul general Leonhard Torstenson, și cu regina Cristina.

— nu a avut însă succes deplin, căci suedezii nu erau dispuși să satisfacă cererea principelui de a plăti suma de 37 500 florini aur drept recompensă pentru participarea la expediția din 1644.

falică, Transilvania fiind menționată alături de Suedia în textul general al tratatului, asigurîndu-i-se astfel nu numai o recunoaștere internațională, dar și

Ieremia Fazekas

Tratativele s-au prelungit prin alți soli, pînă în toamna anului 1648. Între timp, se încheiase și Pacea West-

poziția de prestigiu pe care o dobîndise în timpul domniilor lui Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczi I.

„Legatus Generosus Dominus Joannes Daniel Vargyas Sedis Siculicae Udvarhely Vicecapitaneus" — cum este intitulat într-o scrisoare a lui Torstenson

Misiunile diplomatice date lui Ioan Dániel de Vargyas

nu s-au încheiat însă. Ajuns pe scaunul princiar după moartea tatălui său, Gheorghe Rákóczi II voia să fie bine informat asupra efectului pe care-l avea în Europa încheierea Păcii Westfalice și menționarea, în documentele legate de aceasta, a Transilvaniei. Din acest motiv, a trimis pe Ioan Dániel în orașul Münster, ca să urmărească la fața locului evenimentele și noile direcții de dezvoltare a raporturilor de forțe. Totodată, Ioan Dániel de Vargyas trebuia să întocmească dări de seamă detaliate despre evenimentele din Europa Apuseană, să scrie mai amănunțit în privința „știrilor răspîndite despre frămîntările din Franța, despre încăierările din Anglia, despre pacea dintre Olanda și Spania, alianța dintre francezi și suedezi, despre ajutorarea Veneției, despre apropierea dintre poloni și suedezi și despre tot ce se va putea băga de seamă". Rapoartele trimise de Ioan Dániel erau, într-adevăr, extrem de utile pentru curtea princiară. El informa pe principe de tot ce se întîmpla în Europa Apuseană, căci, la Münster — centrul de moment al diplomației europene — putea să obțină știri sigure. Unul dintre rapoartele de mare interes este cel trimis de el în cursul primăverii anului 1649 și în care înfățișează cu toate detaliile decapitarea lui Carol I Stuart, regele Angliei.

Ioan Dániel de Vargyas a mai îndeplinit apoi și alte misiuni diplomatice, unele tot în Suedia; ultima a fost cea din 1652, cînd a fost trimis la curtea lui Matei Basarab, iar apoi la Constantinopol. A murit în 1653.

Pe celălalt tablou, descoperit de Nicolae Minei tot la Stockholm, se află scris în limba latină: Legatus principis Transylv[aniae] Rogotzy. Numele solului nu este indicat, dar în explicațiile furnizate de Galeria națională suedeză, se spune că este vorba de un anume Ieremia Fazekas. Izvoarele deocamdată cunoscute nu ne furnizează informații despre un sol transilvănean cu acest nume, care să fi fost trimis de Gheorghe Rákóczi I sau Gheorghe Rákóczi II la curtea suedeză. Vom fi îndatorați oricărui cercetător care ne va furniza date asupra acestui personaj. Deși nu dispunem de atestări documentare, nu putem exclude posibilitatea ca printre diplomații transilvăneni din perioada lui Gheorghe Rákóczi I să fi fost și Ieremia Fazekas. În conscripțiile militare întocmite în sec. XVII și în care erau trecuți nominal toți bărbații secui cu rosturi militare, găsim, în părțile Odorheiului, mulți oșteni cu numele de Fazekas. Dintre aceștia s-a putut ridica și Ieremia Fazekas, precum tot de acolo s-au ridicat diplomați ca Mihail Mikes, Clement Mikes, Ioan Dániel de Vargyas și alții.

Ambele portrete, reproduse după originalele aflate în capitala suedeză, sînt prezentate acum, după știința noastră, pentru întîia oară — atît în literatura de specialitate, cît și în cea destinată publicului larg al iubitorilor portretisticii istorice — de către revista Magazin istoric.

Redacția primește numeroase scrisori și telefoane prin care ni se solicită diferite numere de revistă, inclusiv numerele 1, 2, 3 și 4/1974. Precizăm că nu avem nici un fel de posibilități de a satisface astfel de cereri. CEL MAI BUN MIJLOC PENTRU A AVEA ASIGURATE LA TIMP TOATE NUMERELE DE REVISTĂ RĂMÎNE ABONAMENTUL. Nu uitați deci, să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, POB — 2001.

PRIMELE SIGILII ALE FACULTĂŢILOR DIN IAŞI

Universitatea din Iaşi, care şi-a deschis oficial cursurile la 28 octombrie 1860, trebuia să cuprindă Facultăţile de drept, filozofie, medicină şi teologie. Cele mai numeroase şi vii discuţii între membrii comisiei de redactare a Statutelor Universităţii s-au purtat cu privire la înfiinţarea Facultăţii de medicină, care nu funcţionase mai înainte în cadrul Academiei Mihăilene.

La cererea ministerului, înainte de a lua o hotărîre, această comisie a invitat la lucrările ei pe dr. V. Negură, absolvent al Facultăţii de medicină din Berlin, susţinătorul cel mai consecvent al înfiinţării unui institut de învăţămînt medical în Moldova, pe dr. Anastasie Fătu şi pe dr. A. Cuciureanu. Deşi Mihail Kogălniceanu promisese fondurile necesare funcţionării unei asemenea facultăţi, iar domnitorul Alexandru Ioan Cuza ceruse să i se prezinte chiar programul de studii, dr. Fătu şi dr. Cuciureanu s-au opus, invocînd lipsa specialiştilor români, a spitalelor şi a materialelor de disecţie. După părerea lor, Facultatea de medicină urma să se înfiinţeze doar atunci cînd tinerii trimişi la specializare în străinătate şi-ar fi terminat studiile.

Consiliul şcolar s-a raliat părerii celor doi specialişti, afirmînd că, în condiţiile existente, nu se putea înfiinţa, în cadrul Universităţii din Iaşi, o facultate de medicină. Totuşi, aproape pînă în ajunul deschiderii oficiale a cursurilor universităţii, Ministerul Instrucţiunii Publice şi membrii Consiliului şcolar erau atît de siguri de faptul că facultatea se va înfiinţa, încît i s-a co-

mandat şi sigiliul odată cu cele ale Facultăţilor de drept, filozofie şi teologie. Primul sigiliu al Facultăţii de medicină — astăzi probabil pierdut — are în cîmp, ca emblemă, o cupă în jurul piciorului căreia este încolăcit un şarpe; un alt şarpe este încolăcit în jurul unui baston aşezat orizontal. Cîmpul sigiliului este înconjurat de un cerc de spice de grîu, după care urmează inscripţia: Universitatea de Jassi. Facultatea de Medicină 1860.

În realitate, însă, Facultatea de medicină din Iaşi şi-a deschis cursurile abia după 19 ani, în 1879.

O problemă interesantă pune şi primul sigiliu al Facultăţii de filozofie a Universităţii din Iaşi, a cărei inscripţie este următoarea; Universitatea de Jassi. Facultatea Filosofică. 1855. *Se ştie însă că cea mai înaltă instituţie de învăţămînt superior din Iaşi nu s-a numit universitate decît în anul 1860. Anul 1855 din inscripţia sigiliului „Facultăţii Filosofice" nu poate semnifica decît data cînd s-a hotărît deschiderea cursurilor ei în cadrul Academiei Mihăilene. De altfel, şi pe steagul acestei facultăţi, ca şi pe al celei de drept, este pictată data de 6 octombrie 1855. Sigiliul Facultăţii de drept are, însă, următoarea inscripţie:* Universitatea de Jassi. Facultatea de Drept. 1860. *Ne întrebăm de ce nu s-a menţionat şi în această inscripţie anul 1855, deoarece s-a hotărît ca şi cursurile ei să înceapă în 1855, şi chiar s-a deschis în semestrul doi al anului 1856?*

Dr. N. GRIGORAŞ

23 AUGUST
30 ANI

CLASA MUNCITOARE —

COLOANA VERTEBRALĂ A IZBÎNZII

Conf. univ. dr. GH. I. IONIȚĂ

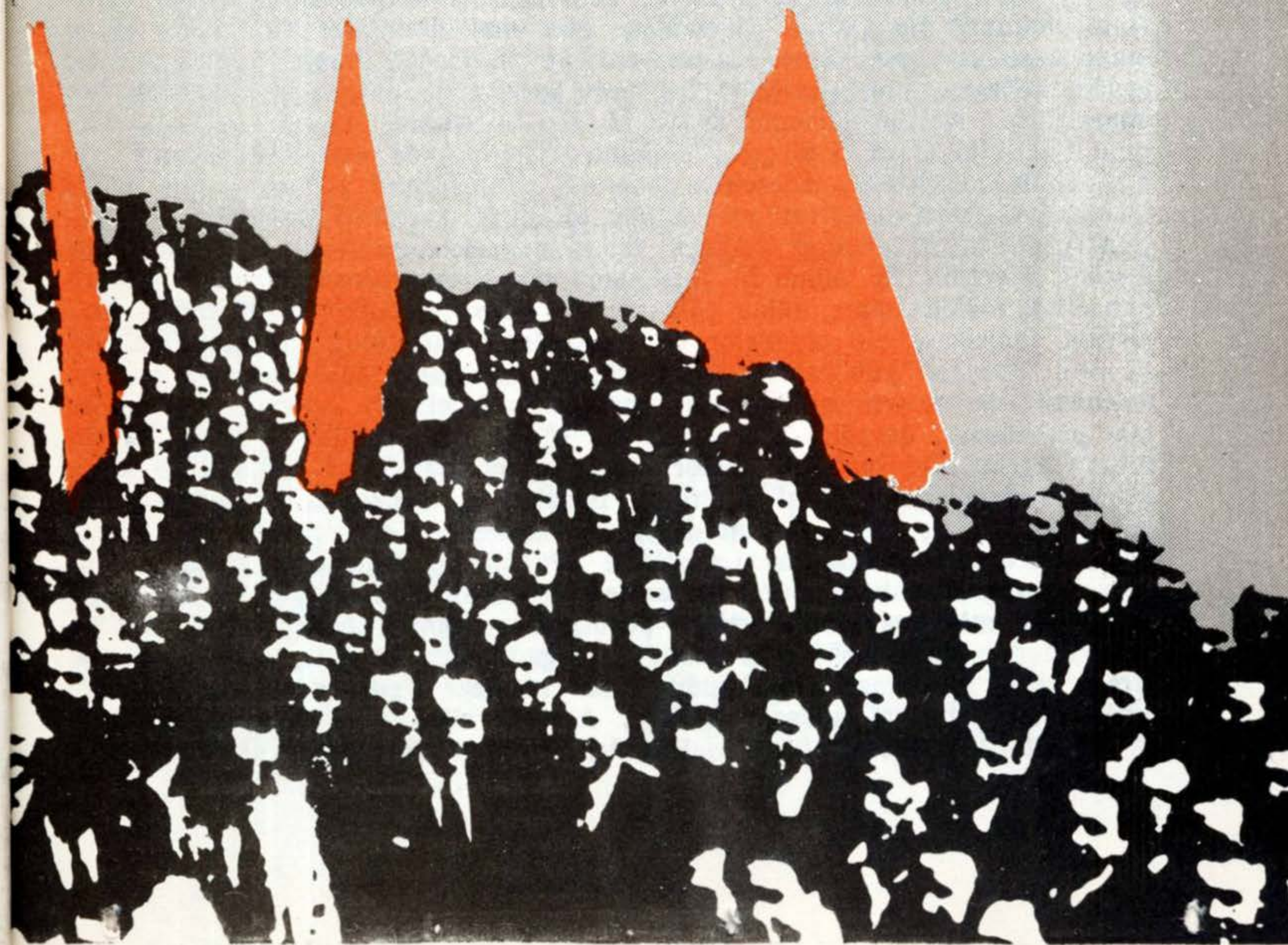

„Fascismul nu este popular în România și nu are rădăcini în mase" — a considerat în anii interbelici partidul comunist în cuprinsul documentelor sale programatice, în întreaga-i activitate teoretică și practică. Și realitatea acelor ani a probat din plin justețea aprecierii. Spunem aceasta deoarece presa muncitorească a vremii — pe baza unor orientări, dovedite ulterior eronate, de a se căuta cu tot dinadinsul și în viața noastră politică corespondențe la ceea ce se petrecea pe plan internațional — a fost tentată să considere că unele fenomene proprii vieții noastre politice se asemănau cu ceea ce se petrecea în Italia — pe planul ascensiunii fascismului mussolinian sau, mai tîrziu, în Germania hitleristă și în alte locuri.

În primul deceniu care a urmat războiului mondial din 1914-1918, în România au avut loc unele agitații antisemite — în special în nordul Moldovei, agitații străine mentalității muncitorimii române, ca și altor clase și pături sociale. Studiul atent al imensului material documentar din acei ani relevă însă faptul că aceste acțiuni nu se identifică în nici un fel cu fascismul. Analizînd realitatea politică a acelor ani ajungem la concluzia că numai după venirea lui Hitler la putere în Germania se poate vorbi despre un pericol fascist în România. Este însă cazul să subliniem faptul că, deși nu existase acest pericol intern, P.C.R., clasa muncitoare fuseseră preocupate serios de prevenirea unei asemenea primejdii. Totodată, în spiritul solidarității internaționaliste, proletariatul român a sprijinit lupta antifascistă din țările căzute victimă sau amenințate de morbul fascist.

Ne oprim și asupra unui alt fenomen de mare însemnătate: în ordine istorică, intensificarea activității organizațiilor fasciste — mai ales ca urmare a instaurării, în 1933, a dictaturii fasciste în Germania — a coincis cu începutul unei perioade calitativ superioare în evoluția mișcării muncitorești din România. Suflul revoluționar al marilor bătălii proletare din anii crizei economice, sîngele muncitoresc care a curs la Lupeni, la „Grivița" și-n alte locuri au produs adevărate zguduiri în conștiința maselor, au adîncit spiritul lor de luptă. În acele zile eroice în prim-planul activității revoluționare, al vieții partidului comunist s-au situat elementele cele mai destoinice din rîndul clasei muncitoare care au rămas consecvent pe baricadele luptei anticapitaliste, pentru apărarea independenței țării, grav știrbită de amestecul monopolurilor imperialiste. Aceste elemente aveau să fie în fruntea luptei contra pericolului fascist dinafară și al celui dinăuntru. A fost de mare importanță faptul că în mișcarea antifascistă generală a poporului român, mulți dintre fruntașii săi s-au remarcat nu numai ca niște excelenți practicieni revoluționari, dar și ca talentați ideologi. Citind articolele publicate în presa antifascistă a vremii, ne aflăm în fața unor documente dense, pline de căldură patriotică, mobilizatoare, adînc pătrunse de patos revoluționar. Pe baza aprecierilor judicioase ale organelor de conducere a partidului, articolul Trăiască Frontul Popular! publicat în Valul, din 25 octombrie 1935, denunța energic dușmanul de moarte al națiunii române — fascismul — cu manifestările sale periculoase, dovedite a fi „fățiș în slujba hitlerismului". El se adresa tuturor grupărilor politice democratice, îndemnîndu-le să renunțe la orice neînțelegeri programatice și să treacă imediat la realizarea Frontului Popular, care „trebuie să fie format din toate elementele democratice și antifasciste, din toate organizațiile și partidele ce stau pe platforma luptei contra fascismului și războiului și care au aceleași revendicări imediate de realizat".

Dacă mișcarea antifascistă a poporului român a beneficiat de activitatea unor asemenea cadre de nădejde, organizațiile fasciste n-au reușit să atragă clasa muncitoare, rămînîndu-le să recruteze figuri declasate din rîndurile altor pături și categorii sociale. Această situație s-a datorat faptului că muncitorii, oțeliți în atîtea confruntări de clasă, învățaseră de mult să-și

cunoască adversarii, să-şi preţuiască tovarăşii de drum. Demagogia deşănţată a legionarilor, cuziştilor şi a celorlalţi fascişti s-a izbit de caracterul ferm al clasei muncitoare, de experienţa sa matură. În acest cadru, un loc de seamă l-a ocupat ampla activitate desfăşurată de organizaţiile de masă democratice, antifasciste create de comunişti sau aflate sub influenţa lor, precum: Comitetul Naţional Antifascist, Liga Muncii, MADOSZ, Blocul Democratic, Comitetele pentru Apărarea Antifasciştilor, Patronajele Populare, Comitetele Cetăţeneşti, Uniunea Democratică, Apărarea Patriotică ş.a.

În tot cursul luptei antifasciste, muncitorii români au acţionat în strînsă unitate cu oamenii muncii de alte naţionalităţi, realizările obţinute în acei ani punîndu-şi amprenta vie asupra consolidării frăţiei dintre proletarii români şi cei de alte naţionalităţi.

Pagini luminoase în cronica luptei antifasciste din deceniul patru s-au scris în închisori, cu contribuţia directă a unui mare număr de militanţi revoluţionari proveniţi din rîndul clasei muncitoare, aflaţi în detenţie, căzuţi victimă represiunii burgheziei, în cunoscutele procese antifasciste*.

Greva — armă sigură de luptă a muncitorului

În întreg intervalul de timp pînă la Eliberare, clasa muncitoare a organizat puternice greve, proclamîndu-şi tăria şi dreptul la viaţă. Aceste greve — elocvente demonstraţii de forţă revoluţionară — reliefau antagonismul iremediabil dintre clasa muncitoare şi burghezie. Foarte multe din grevele deceniului patru au purtat amprentele antifascismului proletar. Marile bătălii proletare din România anilor crizei economice — deşi desfăşurate într-o perioadă de puternică ascensiune a fascismului pe plan internaţional — n-au avut totuşi caracterul unor adevărate lupte antifasciste. Ele s-au desfăşurat, e drept, într-o ambianţă internaţională antifascistă, dar atunci, în România, organizaţiile fasciste erau relativ slabe şi neînsemnate. De altfel, nici una dintre revendicările stipulate de muncitori în timpul marilor acţiuni de la Lupeni, Griviţa, Nicolina-Iaşi, Dermata-Cluj, Valea Prahovei, U.D. Reşiţa sau în oricare alt colţ de ţară, nu vizau atunci ţeluri antifasciste. Ca atare, ni se pare exagerat a aprecia că luptele proletariatului român din anii crizei au avut şi un caracter antifascist. Ele au constituit, aşa cum spunea secretarul general al partidului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, prima mare ridicare la luptă a clasei muncitoare din România după instaurarea hitlerismului la putere în Germania. Această apreciere are la bază — după cum se vede — criterii de cronologie şi nu de conţinut politic propriu-zis al luptelor. Fără îndoială, ele au avut, cum spuneam şi la început, un caracter patriotic, de apărare a independenţei ţării contra monopolurilor străine care dominau economia României şi în parte şi politica ei.

La finele anului 1933, odată cu asasinarea primului-ministru al ţării I.G. Duca de către bandele legionare, s-a conturat precis primejdia fascistă ce începuse să planeze şi asupra României. În anii imediat următori aproape că n-a fost grevă sau mişcare revendicativă muncitorească în care să nu apară cu pregnanţă şi obiective de luptă antifasciste. Perioada 1934-1944 a fost un deceniu al luptei proletare antifasciste, al unor importante rezultate obţinute la capătul acţiunilor desfăşurate în marile fabrici şi uzine din Capitală — pivot al mişcării antifasciste din România — Cluj, Timişoara, Ploieşti, Galaţi, Braşov, Tg. Mureş, Drobeta-Turnu Severin, Reşiţa, Valea Jiului, Iaşi, Satu Mare, Oradea, Arad etc. În timpul acestor lupte s-au realizat importante acţiuni comune între muncitorii comunişti, social-democraţi, socialist-unitari, membri ai altor grupuri muncitoreşti, care au creat premise şi au prefigurat viitoarea unitate a clasei muncitoare, a maselor populare. Frontul Unic Muncitoresc transpus şi pe planul luptei antifasciste a dat tărie ansamblului de acţiuni al forţelor patriotice antifasciste, a fost de mare însemnătate în anul radicalei cotituri — memorabilul 1944.

Ample demonstraţii de stradă impotriva fascismului

Adeseori, greva politică s-a împletit cu ieşirea în stradă a masei greviştilor şi organizarea unor ample demonstraţii, care antrenau, de regulă, şi reprezentanţi ai altor pături şi categorii sociale. Alteori, răspunzînd chemărilor comuniştilor, masele ieşeau pe străzi şi îşi apărau cu vehemenţă pe cale demonstrativă dreptul la muncă şi la viaţă, libertăţile democratice. Muncitorimea a dat de fiecare dată vigurozitate unor asemenea acţiuni, oferind tuturor ce-

* Vezi Magazin istoric, nr. 7/1973.

lorlalte pături și categorii sociale un strălucit exemplu. Marile manifestații antifasciste de la 31 mai 1936, de pildă, au produs, atît în București, cît și în alte multe centre ale țării, o adevărată lovitură pentru cercurile guvernante care s-au văzut dintr-o dată în fața unei vîlvătăi greu de stins. Lozincile sub care s-au desfășurat aceste manifestații — inspirate direct de P.C.R. — au însuflețit în continuare lupta clasei muncitoare, a maselor celor mai largi.

Uniți pe baricadele acelorași idei, comuniștii și social-democrații au ripostat energic bandelor fasciste, respingînd atacurile huliganice împotriva Casei Poporului din Capitală. Referindu-se la aceste acțiuni, un ziar din epocă scria: **„Bătăușii în slujba hitlerismului românesc au primit o lecție straşnică din partea apărătorilor democrației".**

În situația internațională de atunci lupta antifascistă a clasei muncitoare a fost tot mai direct legată de necesitatea stringentă a luptei pentru apărarea independenței și suveranității României, a integrității sale teritoriale. Asemenea cerințe s-au impus cu atît mai mult cu cît uneltirile Germaniei hitleriste și ale statelor revizioniste împotriva țării noastre s-au intensificat. Exemplul concludent al ostilității clasei muncitoare, al maselor de oameni ai muncii, al tuturor forțelor democratice progresiste față de asemenea uneltiri îl reprezintă grandioasele manifestații de la finele lunii august și începutul lunii septembrie 1940 împotriva odiosului Dictat de la Viena. Cercurile fasciste au constatat încă odată că în România sentimentul public față de fascism era de profundă ostilitate, că și în acea ambianță tonul acestei riposte îl dădea în continuare, consecvent, clasa muncitoare.

Internaționalism combatant

Încă în 1922, proletariatul român a condamnat cu tărie instaurarea fascismului în Italia și teroarea sălbatică dezlănțuită asupra clasei muncitoare și a organizațiilor

sale, manifestîndu-şi solidaritatea cu lupta militanţilor revoluţionari şi a antifasciştilor italieni. Cu vie emoţie au salutat muncitorii din România insurecţia antifascistă a poporului bulgar din septembrie 1923. Proletariatul român s-a situat în primele rînduri ale acţiunilor de înfierare a asasinării de către horthyşti, în iulie 1932, a conducătorilor comunişti unguri Imre Sallay şi Sandor Fürst. **„Nu putem să stăm nepăsători faţă de asasinatele din Budapesta. Nu putem şi nu vom sta"** — se arăta într-un manifest al comuniştilor români. În zilele de 1 august şi 22 septembrie 1932, în faţa Legaţiei Ungariei din Bucureşti s-au desfăşurat impresionante demonstraţii muncitoreşti împotriva acestui act josnic.

O profundă îngrijorare au provocat în rîndurile muncitorimii din România acţiunile teroriste organizate de nazişti împotriva comuniştilor, social-democraţilor, a tuturor germanilor care nutreau convingeri democratice. Muncitorimea din Bucureşti, Cluj şi Oradea a demonstrat de nenumărate ori în faţa legaţiei şi a consulatelor germane condamnînd înscenarea judiciară de la Leipzig din 1933 împotriva lui Gheorghi Dimitrov şi a altor tovarăşi ai săi. Docherii din Constanţa, Galaţi şi Brăila au refuzat să încarce şi să descarce vapoarele aflate sub pavilion hitlerist, cerînd punerea în libertate a acuzaţilor, care n-aveau nici o legătură cu faptele incriminate. Clasa noastră muncitoare a luat parte activă la ampla mişcare internaţională de solidaritate cu Ernst Thälmann şi cu ceilalţi antifascişti germani, victime ale represiunilor naziste.

În spiritul solidarităţii internaţionaliste, muncitorimea română a protestat împotriva încercărilor de reprimare a insurecţiilor antifasciste ale proletariatului austriac şi spaniol dîn 1934. La 16 februarie 1934, spre pildă, în cadrul unei mari întruniri de solidaritate cu proletariatul austriac, s-a adoptat o moţiune în care, printre altele, se arăta: **„Muncitorimea organizată din Capitală, îngrozită de barbariile comise de guvernul Dollfuss contra unei muncitorimi care apără regimul legal contra unei criminale acţiuni de dictatură, exprimă prin reprezentanţii ei toată revolta şi tot dispreţul ei pentru cîrmuirea actuală, asasină şi uzurpatoare a Austriei".**

În spatele sîrmei ghimpate

Cu aceeaşi fermitate delegaţia mişcării noastre muncitoreşti la Conferinţa europeană de ajutorare a antifasciştilor spanioli (Paris, 13-14 iulie 1935), încredinţa pe participanţi că **„proletariatul din România nu-şi va uita datoria de solidaritate internaţională"**.

Franţa Frontului Popular din 1936 a aflat, la rîndu-i, un sprijin de nădejde în solidaritatea internaţionalistă a clasei muncitoare din România; la fel lupta dreaptă a poporului etiopian împotriva invaziei fasciştilor italieni din 1935.

În istoria mişcării noastre muncitoreşti şi a celei internaţionale s-a înscris şi ampla acţiune de solidaritate care a avut loc în România cu Republica Spaniolă (1936-1939). Răspunzînd chemării P.C.R., un mare număr de voluntari au plecat în Spania, înrolîndu-se în brigăzile internaţionale, care au luptat pentru apărarea Republicii Spaniole. Printre cei aproape 600 voluntari români, marea majoritate o formau muncitorii: mulţi dintre ei au căzut eroic pe cîmpurile de luptă însîngerate ale Spaniei republicane.

Ani de restriște

Odată cu instaurarea dictaturii militaro-fasciste (septembrie 1940), prigoana a fost îndreptată împotriva tuturor forţelor patriotice, în primul rînd a clasei muncitoare şi a Partidului Comunist Român.

În această situaţie, clasa muncitoare a acţionat în fruntea celorlalte forţe patriotice ale ţării, împotriva dictaturii militaro-fasciste. Marea demonstraţie organizată în Capitală la 3 noiembrie 1940, de exemplu, a semnificat în cel mai înalt grad riposta hotărîtă a clasei muncitoare, a maselor largi populare faţă de regimul instaurat. Drept răspuns, bandele legionare s-au năpustit asupra celor mai buni fii ai poporului român — comunişti, antifascişti — pe mulţi dintre ei asasinîndu-i mişeleşte din primele momente (Constantin David, Ocsko Tereza)*, pe alţii i-au schingiuit şi terorizat bestial. Dar oricît de brutal a fost regimul la care au fost supuşi, luptătorii antifascişti n-au abdicat de la convingerile lor.

Studiind evoluţia vieţii politice interne şi internaţionale, P.C.R. şi-a elaborat în focul luptei o concepţie proprie privitoare la răsturnarea dictaturii antonesciene. Mobilizînd în acţiunea de rezistenţă un larg activ de militanţi revoluţionari şi alţi patrioţi, partidul comunist a organizat sabotarea producţiei de armament şi a transporturilor militare, formaţiuni de rezistenţă antihitleristă care au acţionat pretutindeni în centrele muncitoreşti.

Dintre acţiunile de rezistenţă antihitleriste ale clasei muncitoare iniţiate şi organizate în perioada 1940-1944 vom aminti doar cîteva. La începutul anului 1941, la Mogoşoaia, muncitorii au incendiat un depozit de mine antitanc; acţiunea aceasta coincidea cu altele organizate asupra unor obiective militare şi alimentare. Alarmat, generalul Ion Antonescu observa: „Incendiile depozitelor alimentare şi militare se înmulţesc. Nu mai trebuie să aşteptăm ca să ne convingem că lucrul este organizat şi dirijat".

În cursul aceluiaşi an 1941 s-a înregistrat o puternică mişcare grevistă în întreg bazinul Văii Jiului, cu repercusiuni grave asupra producţiei de cărbune; greva a contribuit la intensificarea stării de spirit antihitleriste în întreaga ţară. În această puternică zonă proletară nu se mai produseseră mişcări greviste de o asemenea intensitate din august 1929.

În mai multe uzine şi fabrici mari, muncitorii au scos din uz maşini şi instalaţii, au executat lucrări de slabă calitate sau piese cu defecţiuni, făcîndu-le inutilizabile pentru front. Prin diferite mijloace, grupuri de patrioţi au distrus instalaţii la uzinele de armament din Mîrşa, U.D. Reşiţa, Lemaître, Arsenalul militar din Tîrgovişte, au fost incendiate depozitele de muniţii din Buzău, Bîrlad, Străuleşti; garnituri de tren care transportau trupe hitleriste au fost deraiate şi avariate; deveniseră curente acţiunile de sabotare a reţelelor telefonice care deserveau trupele hitleriste.

În legătură cu folosirea binecunoscutei metode a luptelor de partizani la noi, se ştie că partidul comunist nu s-a orientat hotărît spre o asemenea formă, preferînd o angajare deschisă a clasei muncitoare la locul ei de muncă, antrenînd-o în intensificarea sabotării producţiei pentru frontul hitlerist, în organizarea unor riposte antidictatoriale, antifasciste. Mulţi dintre promotorii unor asemenea acţiuni au plătit cu libertatea şi chiar cu viaţa faptele lor remarcabile. Din rîndurile antifasciştilor români au căzut nenumărate victime: muncitorul comunist Filimon Sîrbu, chimiştii Lili şi Francisc Paneth, Ada Marinescu, dr. Adalbert Korn-

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1970.

hauser, studentul Justin Georgescu, Josza Bela, Suzana Pîrvulescu, muncitorii tipografi Pompiliu Ștefu și Nicolae Mohănescu, Petre Gheorghe, Vasile Tudose și atîția alții. Dar de fiecare dată, în locul lor, alți și alți revoluționari patrioți s-au ridicat la acțiune.

Miner

(Gravurile reproduse la acest articol au fost lucrate în perioada 1935-1944 de A. Mărculescu)

Aprilie 1944 — un hotărîtor succes

Rod al intenselor și îndelungatelor preocupări ale comuniștilor, în aprilie 1944 s-a putut ajunge la realizarea Frontului Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D. Documentul de constituire a F.U.M. a fost semnat de Constantin Pîrvulescu și Constantin Agiu din partea P.C.R., de C. Titel Petrescu și Ștefan Voitec din partea P.S.D.

Întrucît, de-a lungul anilor, revista **Magazin istoric** s-a ocupat adesea de acest important moment al istoriei clasei noastre muncitoare*, de astă dată vom aminti doar cîteva secvențe cronologice.

Conștient de răspunderea istorică care revenea proletariatului în lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale națiunii, pentru salvarea patriei din greaua situație creată prin instaurarea regimului antonescian și participarea țării la războiul hitlerist, antisovietic, P.C.R. a subliniat în repetate rînduri, începînd cu **Platforma program** din septembrie 1941, necesitatea unității de acțiune a clasei muncitoare. Comuniștii au văzut cu luciditate în acest front comun muncitoresc cheia de boltă a victoriei poporului român în lupta pentru răsturnarea regimului antonescian și ieșirea din războiul hitlerist. Această idee era subliniată cu claritate în rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942: **„Fără realizarea unității de acțiune a Frontului unic al clasei muncitoare nu se poate crea nici Frontul unic patriotic al poporului român".**

În condițiile specifice din anii dictaturii antonesciene și ai războiului hitlerist, cînd clasa muncitoare a luptat, în fapt, unită, s-a realizat cu o mai imperativă urgență procesul unității de acțiune la nivelul conducerii celor două partide muncitorești. În perioada august-septembrie 1943 conducerea P.C.R. a discutat și stabilit problemele și principiile colaborării cu P.S.D. Totodată, între delegațiile celor două partide s-au purtat noi tratative, care, desfășurate, în condițiile creșterii stării de spirit generale antihitleriste a întregului popor, a acțiunilor unite ale clasei muncitoare, au avut ca rezultat stabilirea pe la mijlocul lunii aprilie 1944, de către conducerile celor două partide, a platformei comune de realizare a Frontului Unic Muncitoresc, a strategiei și tacticii acțiunilor ce urmau să se desfășoare în continuare.

Între 10 și 20 aprilie, a fost elaborat Manifestul-apel al F.U.M., tipărit în ziua de 21 aprilie și răspîndit la 1 Mai 1944.

Prin făurirea Frontului Unic Muncitoresc s-a realizat unitatea de acțiune a clasei muncitoare și s-a întărit capacitatea ei de luptă pentru eliberarea patriei și progres social. Manifestul programatic al F.U.M., dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, aprecia: **„1 Mai 1944 găsește muncitorimea din România, precum și masele largi ale poporului român la marginea prăpastiei. Războiul provocat de către clica hitleristă din România împotriva Uniunii Sovietice, Marii Britanii și Statelor Unite seamănă moartea,**

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1967 și nr. 4/1969.

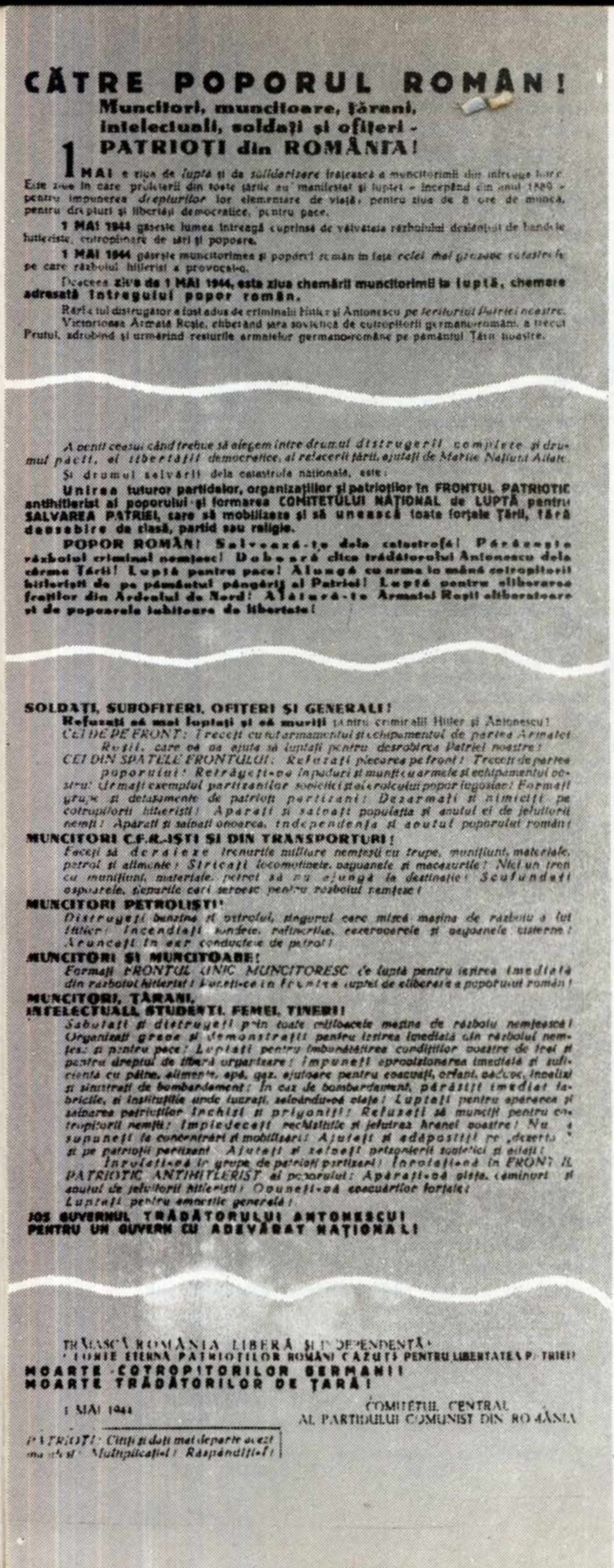

CĂTRE POPORUL ROMÂN!

Muncitori, muncitoare, țărani, intelectuali, soldați și ofițeri - PATRIOȚI din ROMÂNIA!

1 MAI e ziua de *luptă* și de *solidarizare frățească* a muncitorimii din întreaga lume. Este ziua în care proletarii din toate țările au manifestat și luptat - începând din anul 1889 - pentru *impunerea drepturilor* lor elementare de viață: pentru ziua de 8 ore de muncă, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru pace.

1 MAI 1944 găsește lumea întreagă cuprinsă de vălvătaia războiului dezlănțuit de bandele hitleriste, cutropitoare de țări și popoare.

1 MAI 1944 găsește muncitorimea și poporul român în fața *relei mai grozave catastrofe* pe care războiul hitlerist a provocat-o.

Deaceea **ziua de 1 MAI 1944, este ziua chemării muncitorimii la luptă, chemare adresată întregului popor român.**

Răul atît distrugător a fost adus de criminalii Hitler și Antonescu *pe teritoriul țării noastre*.

Victorioasa Armată Roșie, eliberând țara sovietică de cutropitorii germano-români, a trecut Prutul, zdrobind și urmărind resturile armatelor germano-române pe pămîntul Țării noastre.

A venit ceasul când trebue să alegem între drumul distrugerii complete și drumul păcii, al libertății democratice, al renașterii țării, ajutați de Marile Națiuni Aliate.

Și drumul salvării de la catastrofa națională, este:

Unirea tuturor partidelor, organizațiilor și patrioților în FRONTUL PATRIOTIC antihitlerist al poporului și formarea COMITETULUI NAȚIONAL de LUPTĂ pentru SALVAREA PATRIEI, care să mobilizeze și să unească toate forțele Țării, fără deosebire de clasă, partid sau religie.

POPOR ROMÂN! Salvează-te de la catastrofă! Părăsește războiul criminal nemțesc! Doboară clica trădătorului Antonescu de la cârma Țării! Luptă pentru pace! Alungă cu arma în mână cotropitorii hitleriști de pe pământul pângărit al Patriei! Luptă pentru eliberarea fraților din Ardealul de Nord! Alătură-te Armatei Roșii eliberatoare și de popoarele iubitoare de libertate!

SOLDAȚI, SUBOFIȚERI, OFIȚERI ȘI GENERALI!

Refuzați să mai luptați și să muriți pentru criminalii Hitler și Antonescu!

CEI DE PE FRONT: Treceți cu tot armamentul și echipamentul de partea Armatei Roșii, care vă va ajuta să luptați pentru desrobirea Patriei noastre!

CEI DIN SPATELE FRONTULUI: Refuzați plecarea pe front! Treceți de partea poporului! Retrageți-vă în păduri și munți cu armele și echipamentul vostru: dați exemplul partizanilor sovietici și eroicului popor iugoslav! Formați grupe și detașamente de patrioți partizani! Dezarmați și nimiciți pe cotropitorii hitleriști! Aparați și salvați populația și avutul ei de jefuitorii nemți! Aparați și salvați onoarea, independența și avutul poporului român!

MUNCITORI C.F.R.-IȘTI ȘI DIN TRANSPORTURI!

Faceți să deraieze trenurile militare nemțești cu trupe, muniții, materiale, petrol și alimente! Stricați locomotivele, vagoanele și macazurile! Nici un tren cu muniții, materiale, petrol să nu ajungă la destinație! Scufundați șlepurile, șalupele cari servesc pentru războiul nemțesc!

MUNCITORI PETROLIȘTI!

Distrugeți benzina și petrolul, singurul care mișcă mașina de război a lui Hitler! Incendiați sondele, rafinăriile, cazarmările și vagoanele cisterne! Aruncați în aer conductele de petrol!

MUNCITORI ȘI MUNCITOARE!

Formați FRONTUL UNIC MUNCITORESC de luptă pentru ieșirea imediată din războiul hitlerist! Luați-vă în front în lupta de eliberare a poporului român!

MUNCITORI, ȚĂRANI, INTELECTUALI, STUDENȚI, FEMEI, TINERI!

Sabotați și distrugeți prin toate mijloacele mașina de război nemțească! Organizați greve și demonstrați pentru ieșirea imediată din războiul nemțesc și pentru pace! Luptați pentru îmbunătățirea condițiilor voastre de trai și pentru dreptul de liberă organizare! Impuneți aprovizionarea imediată și suficientă cu pâine, alimente, apă, gaz, ajutoare pentru evacuați, orfani, văduve, invalizi și sinistrați de bombardament! În caz de bombardament, părăsiți imediat fabricile, și instituțiile unde lucrați, salvându-vă viața! Luptați pentru apărarea și salvarea patrioților închiși și prigoniți! Refuzați să munciți pentru cotropitorii nemți! Împiedecați rechiziția și jefuirea hranei voastre! Nu vă supuneți la concentrări și mobilizări! Ajutați și adăpostiți pe „dezertori” și pe patrioții partizani! Ajutați și salvați prizonierii sovietici și aliați!

Înrolați-vă în grupe de patrioți partizani! Înrolați-vă în FRONTUL PATRIOTIC ANTIHITLERIST al poporului! Aparați-vă ființa, căminul și avutul de jefuitorii hitleriști! Ocupați-vă exclusiv forțele!

Luptați pentru eliberarea generală!

JOS GUVERNUL TRĂDĂTORULUI ANTONESCU!
PENTRU UN GUVERN CU ADEVĂRAT NAȚIONAL!

TRĂIASCĂ ROMÂNIA LIBERĂ ȘI INDEPENDENTĂ!
GLORIE ETERNĂ PATRIOȚILOR ROMÂNI CĂZUȚI PENTRU LIBERTATEA PĂTRIEI
MOARTE COTROPITORILOR GERMANI!
MOARTE TRĂDĂTORILOR DE ȚARĂ!

1 MAI 1944

COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA

PATRIOȚI! Citiți și dați mai departe acest manifest! Multiplicați-l! Răspândiți-l!

jalea și distrugerea pretutindeni pe cuprinsul țării.

Muncitorimea, țărănimea, meșteșugărimea, intelectualitatea, laolaltă cu întreaga națiune română suferă urmările pustiitoare ale acestui război hitlerist.

Trădătorii de țară, Antoneștii, care au trimis la moarte sute de mii de români, pentru interesele imperialiștilor hitleriști, au expus orașele, satele și populația civilă unor necruțătoare bombardamente aeriene, prin continuarea războiului alături de Hitler [...]

Împotriva intereselor vitale și a voinței poporului român, guvernul trădător Antonescu continuă războiul alături de Hitler, ca să-și servească stăpînii de la Berlin și interesele sale de clică“.

Arătînd consecințele nefaste ale regimului de dictatură militaro-fascistă și ale participării țării la un război potrivnic voinței poporului, manifestul preciza:

„Români! Pacea pe care întreaga națiune o dorește trebuie cucerită prin lupta poporului, care trebuie să ia în propriile sale mîini soarta sa. Muncitorimea în front unic își strînge astăzi rîndurile, la noi ca pretutindeni. În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranțe, muncitorimea organizată unită, de la comuniști la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoarea politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărîtă pentru:

Pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane, sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare, alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă! Trăiască 1 Mai, ziua de înfrățire sub semnul păcii și de unire a clasei muncitoare!“.

Astfel, aprilie 1944 s-a înscris în istoria noastră prin făurirea Frontului Unic Muncitoresc, ca una din marile victorii obținute pe calea luptei atît de anevoioase ce conducea spre Eliberare.

În furtunosul august 1944

Așa cum în toiul tuturor pregătirilor ce se făcuseră ani în șir, muncitorimea se situase în primele rînduri ale luptei antifasciste, tot așa, în august 1944, ea a răspuns PREZENT apelurilor lansate de comuniști că-

tre întreaga naţiune română. Acţionînd cu fermitate în sînul maselor largi ale poporului, clasa muncitoare s-a dovedit forţa socială dinamizatoare în marea epopee antihitleristă, pentru redobîndirea independenţei naţionale.

Cronica acelor zile istorice îşi consacră primele pagini eroismului clasei muncitoare şi al celorlalţi oameni ai muncii, care s-au înregimentat prompt în rîndurile insurgenţilor şi n-au părăsit armele decît atunci cînd Eliberarea devenise un fapt împlinit. Puternicul suflu patriotic revoluţionar al acelor zile n-a dat făuritorilor acţiunilor din august 1944 răgazul de a înregistra în documente „la zi", semnate şi ştampilate tot ceea ce a fost eroic în lupta clasei muncitoare, a poporului. Multe dintre faptele vitejeşti şi numele autorilor lor au rămas şi vor rămîne pentru totdeauna anonime. În chip firesc, arhivele vremii n-au putut reţine decît parte din faptele şi unele nume ale participanţilor la evenimente. Insurecţia din august 1944 a fost înfăptuită din iniţiativa şi la apelul partidului comunist; el a organizat-o împreună cu alte forţe antihitleriste şi a fost principalul element dinamizator. În acele condiţii grele, partidul a reuşit să antreneze în acţiune largi mase de patrioţi necomunişti şi elemente neproletare, toate forţele patriotice şi democratice, care au acţionat cot la cot cu comuniştii în lupta deschisă cu vrăjmaşul. Formaţiunile de luptă patriotice în care au activat cu abnegaţie participanţii la Rezistenţa română antifascistă au fost tot timpul prezente la datorie, aducîndu-şi contribuţia la victoria insurecţiei. Iată cîteva pasaje din Apelul Comandamentului Formaţiunilor de Luptă Patriotice lansat la 26 august 1944 şi semnat din împuternicirea partidului comunist de către Emil Bodnaraş: **„Cetăţeni patrioţi! Lupta cu arma în mînă împotriva cotropitorilor nazişti a început. Din această clipă, fiecare român e un soldat al României libere.**

Cetăţeni ai Capitalei! Muncitori, Funcţionari, Intelectuali, Patrioţi!

Pentru respingerea şi exterminarea cotropitorilor sînt necesare toate forţele şi toate resursele noastre.

Urmaţi fără şovăire ordinele şi dispoziţiile Comandamentului Formaţiunilor de Luptă Patriotice, înrolaţi-vă în detaşamentele patriotice. Prezentaţi-vă la locurile indicate în comunicatele noastre, cu arme sau fără arme.

Capitala ţării, inima mişcării de eliberare naţională, trebuie ţinută cu orice preţ.

Puneţi-vă braţele, mijloacele şi tot sufletul pentru exterminarea duşmanilor noştri de moarte!

Urmaţi exemplul fraţilor noştri francezi, eroicii eliberatori ai Parisului!

Urmaţi exemplul luptătorilor patrioţi de pretutindeni, iugoslavi, cehi, polonezi, greci! [...]

Cetăţeni patrioţi!

De lupta noastră depinde soarta ţării! Numai acţiunea organizată, sub ordinele şi dispoziţiile noastre poate să asigure rezistenţa şi victoria cu cele mai mici pierderi.

Ajutaţi şi colaboraţi cu armata română, daţi tot concursul iubiţilor şi eroicilor noştri ofiţeri şi soldaţi!

Locuitori din suburbii!

Ţărani din jurul Capitalei!

Asiguraţi legături largi cu ţărănimea!

Formaţi detaşamente ţărăneşti pentru apărarea Capitalei!

Aprovizionaţi Capitala cu produse alimentare de tot felul, împiedicaţi cu arma în mînă aprovizionarea duşmanului hitlerist!

La luptă hotărîtă, cu arma în mîini!

Moarte cotropitorilor germani!".

Pentru obţinerea victoriei, forţele insurecţionale din Bucureşti s-au bucurat de sprijinul neprecupeţit al întregii populaţii. Muncitori, intelectuali, cetăţeni patrioţi s-au prezentat la Comandamentul Formaţiunilor de Luptă Patriotice; unităţi organizate pe loc, instruite din mers, au fost trimise succesiv în diferite misiuni.

Este important de subliniat că muncitorii din întreprinderile de importanţă militară şi de strictă utilitate publică (sectoarele gaz şi electricitate, apă, panificaţie etc.) au asigurat paza întreprinderilor, au lucrat chiar şi în timpul luptelor de stradă şi bombardamentelor. Ei au reuşit să asigure armatei şi populaţiei muniţia, armamentul şi alimentele necesare. Lucrătorii de la transporturile comunale au asigurat deplasarea rapidă a unităţilor; personalul radiodifuziunii din Bucureşti şi de la alte staţii, cei de la centrele şi posturile telefonice şi telegrafice, au fost tot timpul la datorie, transmiţînd dispoziţiile, ordinele şi comunicatele noului guvern.

Eroismul forţelor insurecţionale a determinat în cele din urmă victoria din Capitala ţării şi de pretutindeni, unde s-a intrat în acţiune. În Valea Prahovei, la Oltenița, Călăraşi, Urziceni, Feteşti, Găeşti, Gura Ocniţei, Alexandria, Slobozia, Ţăndărei, Giurgiu, în localităţile de pe întinsul Dobrogei, în Oltenia, sudul Transilvaniei, în Banat şi Crişana, au fost înscrise file eroice în cronica lui august 1944.

Victoria insurecţiei naţionale antifasciste din august 1944 — finalizarea unei îndelungi activităţi — poartă pecetea contribuţiei fundamentale pe care şi-a adus-o clasa muncitoare, forţa socială aflată consecvent în prim-planul mişcării antifasciste din România.

■ Casa de piatră din Hereşti

În urmă cu mai bine de trei secole, șeful cancelariei și „sfătuitorul de taină" al domnitorului Matei Basarab, marele logofăt Udriște Năsturel a hotărît să-și înalțe palat pe moșia sa de la Hereşti, sat așezat la numai 37 km de București. Clădirea terminată în 1640, impresiona în primul rînd prin caracterul mai puțin obișnuit al construcției. Întregul edificiu a fost ridicat din piatră finisată, aspra masivitate a blocurilor fiind atenuată, îmblînzită de modul măiestrit în care meșterii epocii au reușit să îmbine formele, dînd liniilor simple sau de boltă neașteptate perfecțiuni geometrice.

Construcția — alcătuită de fapt din două corpuri de locuințe distincte — a servit ca reședință de vară atît logofătului cărturar cît și fratelui său, Căzan II, ispravnic de București.

Paul de Alep, secretarul patriarhului Macarie al Antiohiei, vizitînd în septembrie 1657 clădirea, a consemnat că „...s-au început și s-au construit aceste palate pentru ca să se spună că nu există altele asemănătoare lor în lumea din țările Frîncilor".

Doi ani mai tîrziu, în 1659, Udriște Năsturel s-a stins din viață. Numele său însă îl vor duce în secolele următoare cărțile pentru care ostenise a fi date limbii și poporului român: Viețile sfinților Varlaam și Ioasaf *(1648-1649);* Penticostar *(1649);* Antologhion *(1643)* etc.

Construcția și-a schimbat proprietarii, trecerea anilor și oamenilor lăsînd urme. „Căci piere și piatra..." spunea într-un loc V. Pârvan. Piatra părăsită, uitată, adăugăm noi. La Hereşti acest lucru acum nu se mai întîmplă cu impozanta casă de piatră.

Restaurată prin grija Direcției Monumentelor Istorice și de Artă din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste (șeful lucrării arhitect Olga Bîzu), construcția adăpostește o expoziție permanentă de mobilier și feronerie populară, organizată de Muzeul de Artă Populară al R.S.R.

Frumuseții și valorii edificiului li se adaugă, astfel, sporindu-le, frumusețea și valoarea exponatelor, selectate dintre cele mai reușite creații ale meșterilor populari.

L. IOAN

PLANŞELE NOASTRE

① În apropierea Capitalei, la Hereşti, fosta reședință a marelui logofăt Udriște Năsturel găzduiește o expoziție permanentă de mobilier și feronerie populară **(Clio anunță,** p. 32)

② Reprezentare medievală (sec. XIV) a debarcării lui Cezar în Anglia — primul din ③ stînga, cu... plete, înconjurat de cavaleri în armuri medievale — Biblioteca Marciana, Veneția **(Istorici britanici la ei acasă,** p. 50)

④ Piesă de podoabă a principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen, aflată în colecțiile Muzeului de Istorie a Republicii Socialiste România **(1618-1648: Transilvania dobîndește un prestigiu european,** p. 11)

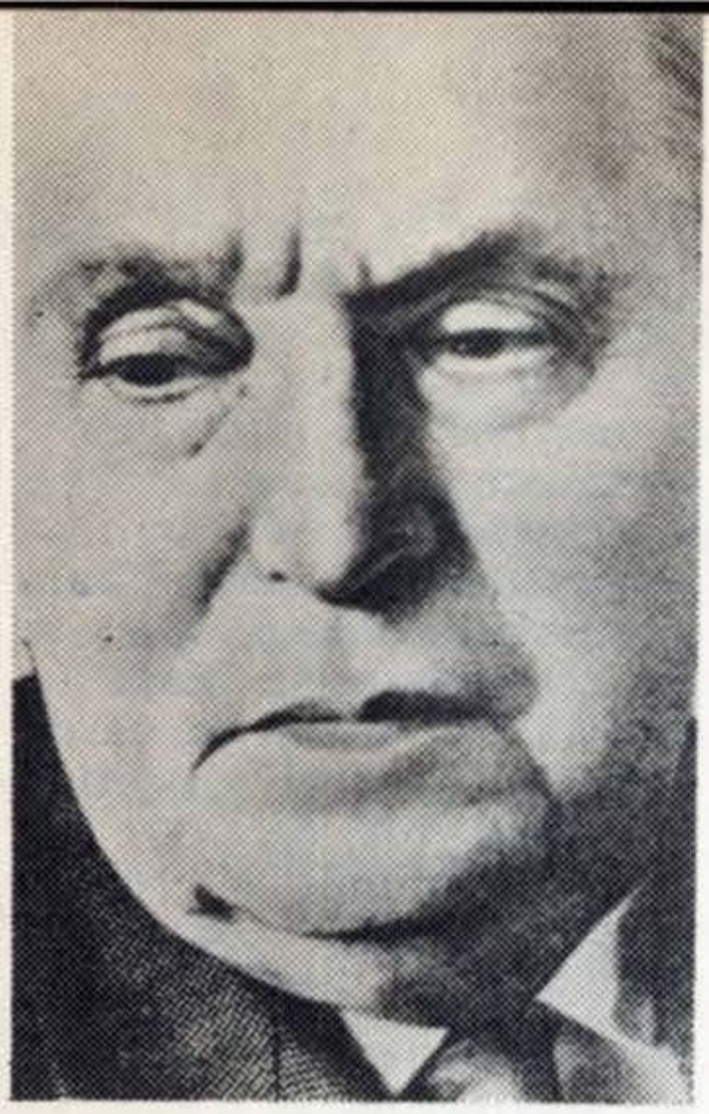

FERICIREA DE A TRĂI ISTORIA

ION PAS

Pentru un scriitor, a vorbi despre propria-i viață, devine la un moment dat, un lucru aproape imposibil. Căci există cărțile scrise în care — vizibilă sau mai puțin directă — biografia autorului este oglindită. Situație și mai evidentă cînd este vorba de un scriitor pentru care literatura a fost, în primul rînd, un prilej de a reda cît mai fidel atmosfera și specificul unei anumite lumi, unei epoci, unor situații istorice.

În cazul prozatorului Ion Pas, această lume e formată din muncitorii exploatați, din toți cei oropsiți în sufletele cărora se încheagă flacăra revoltei care, mai devreme sau mai tîrziu, va izbucni rupînd lanțurile. Lanțuri încătușînd vieți sau zăgăzuind conștiințe. Literatura scriitorului militant Ion Pas urmărește și surprinde procesul de radicalizare a conștiințelor proletare, de la stadiul de revoltă mocnită, dezorganizată, la transformarea acesteia în luptă conștientă, revoluționară, partinică. Fără a fi programatic autobiografice, în cărțile prozatorului se pot ușor recunoaște multe momente din biografia militantului socialist și, ulterior, activistului comunist.

De aceea, solicitîndu-i tovarășului Ion Pas contribuția pentru rubrica noastră de consemnări memorialistice, răspunsul firesc din partea d-sale a fost „Ce-aș mai putea spune? Cărțile mele au spus de mult totul despre mine". Și totuși...

— Pentru că ne aflăm în preajma unei importante aniversări în istoria poporului nostru — sărbătorirea celor trei decenii de la împlinirea actului de la 23 August 1944 — voi începe convorbirea noastră prin a vă ruga să reconstituiți acea zi din viața dv. Deci, ce făceați la 23 August 1944?

— În această zi mă aflam, împreună cu prietenii mei, Ștefan Voitec și N. Deleanu, într-un bloc din Piața Rosetti, discutînd despre ceea ce știam că trebuia să se producă. Ne puneam, desigur, felurite întrebări, ne frămîntau idei, gînduri, însă îndoiala nu-și făcea loc în sufletele noastre. Ne spuneam: „A venit momentul!".

— Vă aflați de mult timp în acea casă?

— Nu, în ziua aceea hotărîsem să ne întîlnim acolo. Soția mea se afla la un frate al ei, care locuia pe Calea Dudești. Ne-am întîlnit în casa aceea stăpîniți de gînduri. Eram încordați. Dar, repet, nu era cîtuși de puțin îndoială în reușita acțiunii de răsturnare a dictaturii militaro-fasciste. Știam că, în aceeași după-amiază, C. Titel Petrescu, în acel moment șeful Partidului Social-Democrat, urma să aibă o întîlnire cu Lucrețiu Pătrășcanu și că trebuia să ne îndreptăm și noi într-acolo.

— Și v-ați dus?

— Desigur. Apoi, împreună cu ceilalți — la vestea arestării Antoneștilor — ne-am îndreptat prin strada Batiștei spre palat. În acea seară, în palat au intrat primii doi miniștri ai clasei muncitoare: Lucrețiu Pătrășcanu și C. Titel Petrescu. Noi i-am însoțit pînă la ușa palatului, unde un ofițer i-a primit cu onorurile cuvenite unor înalți demnitari. Apoi, ne-am îndreptat spre Tipografia Adevărul, unde urmau să se tipărească **România liberă** și **Libertatea.** Eu devenisem prim-redactor al ziarului **Libertatea,** organ de presă al Partidului Social-Democrat. Imediat ne-am apucat de lucru, încercînd să transpunem în slovele care a doua zi știam că se vor afla în mîinile a mii de cititori, cît mai mult din incandescența acelei zile deschizătoare de drum nou în destinele noastre ale tuturor românilor. Într-un birou alăturat, același lucru îl făceau și tovarășii de la **România liberă.**

— Prin ce vă simțiți legat de izbînda actului de la 23 August?

— E greu să dau un răspuns concret. Prin ce... Aș putea spune că prin toată viața mea. Prin tot ce am realizat, încă din anii cei mai fragezi, am căutat să-mi aduc contribuția, știută sau neștiută, la izbînda clasei muncitoare, din rîndurile căreia făceam și eu parte. Am luptat pe calea scrisului. Alții pe alte căi. Dar toți credeam în aceleași idealuri, în numele cărora trăiam, unii dintre noi chiar mureau.

— De cînd datează contactul dv. cu mișcarea muncitorească ?

— Destul de timpuriu am luat contact cu problemele luptei muncitorimii. Prin însăși originea mea eram legat de muncitorime. M-am născut în casa unui proletar bucureștean care, pe lîngă mine, mai avea de crescut încă șapte copii. În aceste condiții, existența mea și a fraților mei nu putea lua decît un singur drum. Acela al muncii pentru a agonisi cîțiva bănuți pe care să-i aducem în casă, ușurînd astfel greutățile și necazurile unor părinți muncind pînă la epuizare.

— La ce vîrstă ați apucat pe acest drum?

— La 11 ani pot spune că am început să-mi cîștig pîinea singur. Terminasem clasele primare și aș fi vrut să merg la școală în continuare. N-am reușit, oricîte eforturi au făcut părinții mei, să pot obține o bursă, fie la școala normală, fie la seminar. S-a pierdut, astfel, în mine un profesor sau un preot.

— Bineînțeles, nu vă pare rău...

— N-am ce regreta. Viața mea a fost plină și adevărată, cu mari satisfacții. Nici nu putea fi altfel, spun acum, ajuns aproape de capăt.

— Să ne întoarcem la celălalt capăt, la început.

— Acolo se află un copil care a schimbat haina de elev cu cea de hamal la Atelierul de legătorie Sfetea. Apoi am trecut la Întreprinderea de editură și tipografie Minerva, iar de aici la Tipografia Monitorul oficial și, în cele din urmă, la o fabrică de ace și nasturi, aflată pe Cheiul Dîmboviței. Aici, într-o zi, privirea mi-a fost oprită de un afiș, nu mai mare de o palmă, lipit pe gardul fabricii. În cîteva cuvinte se spunea acolo cam așa: „Tinere muncitor! Ai cunoscut exploatarea, robia, ai fost bătut etc. Dacă vrei să scapi de toate acestea, vino duminică, orele 14, la Cercul tineretului muncitor din Sala Sotir, din Piața Amzei".

— Ce amintire păstrați acelei duminici în care ați intrat pentru prima oară, la Cercul tineretului muncitor?

— A fost ziua hotărîtoare a vieții mele. O evoc întotdeauna cu emoție, pentru că de ea se leagă întreg drumul meu ulterior. Aici, la cerc, am ucenicit pe lîngă activiștii de seamă ai mișcării socialiste de la începutul acestui secol. E vorba de I.C. Frimu, C. Dobrogeanu-Gherea, Gh. Cristescu, Ecaterina Arbore, Cr. Racovski, doctorul Ottoi Călin și mulți alții. Îndrumătorul, conducătorul nostru direct era Theodor Armindeanu. Se numea, de fapt, Iordăchescu, dar își luase acest pseudonim din prudență — impusă de faptul că era funcționar și trebuia să-și apere poziția și pîinea riscate mult prin activitatea sa militantă. Pot spune că a fost dascălul meu, în ale socialismului. El și I.C. Frimu, în casa căruia am fost primit de multe ori. Eram vecini cu Frimu, iar la cerc mă împrietenisem cu un băiat de al său, pe care-l vizitam deseori, discutînd împreună tot ceea ce ne frămînta inimile și mințile noastre tinere. Uneori, la convorbirile noastre lua parte și I.C. Frimu.

— Ucenicia aceasta la Cercul tineretului muncitor prin ce s-a continuat?

— Prin intrarea în Partidul Social-Democrat. Imediat după aceasta am fost încorporat și trimis pe front, de unde m-am întors cu brațul stîng strîmb pentru totdeauna.

Între timp, înainte de război, începusem să scriu și să public în diferite ziare și reviste. Împreună cu cîțiva prieteni — printre care și un nepot al lui I. Slavici — scosesem și o revistă, intitulată **Spre lumină.**

După război, am fost solicitat de C. Mille să lucrez în redacția ziarului **Adevărul.** Apoi am fost chemat de I. Moscovici ca redactor la organul Partidului Socialist, **Socialismul.** Aici aveam tovarăși de lucru pe Theodor Iordăchescu, I. Sion, Barbu Lăzăreanu și mulți alții. Cu ei am lucrat cînd s-a produs marea transformare a Partidului Socialist în Partidul Comunist Român.

— După 1921...

— Împreună cu alți tovarăși — Șt. Voitec, T. Iordăchescu și alții — am rămas în Partidul Socialist. Făceam parte din așa-zisul curent centrist. Țin să subliniez însă că polemicile erau mai mult de idei, de doctrină. Între noi și comuniști erau relații tovărășești. Aveam legături cu militan-

ții comuniști, cu unii ca Gh. M. Vasilescu, N. Popescu-Doreanu, pe care îi cunoșteam încă din tinerețe, eram chiar prieten.

— Ați desfășurat o susținută campanie publicistică antirăzboinică, antifascistă, pentru că...

— Pentru că am cunoscut războiul și nu-i voi uita niciodată ororile. Se adăuga, însă, concepția mea politică, credința mea în valorile umane care doar într-un climat de pace și democrație se pot afirma în plenitudinea lor. Numai astfel omul devine într-adevăr uman, își poate afirma umanismul. De altfel, în mare, cam aceasta era orientarea pentru care militam și prin publicațiile pe care le-am scos în această perioadă: **Omul liber, Cugetul liber, Șantier,** în paginile cărora au semnat, enumăr la întîmplare, Lotar Rădăceanu, F. Aderca, G.M. Zamfirescu, I. Călugăru, Emil Isac, C. Graur, Gala Galaction, P. Constantinescu-Iași, E. Camilar, N. Deleanu, I. Slavici, C.I. Parhon, G. Bacovia și mulți, mulți alții.

— Autoritățile cum priveau activitatea dv.?

— Am avut adeseori necazuri din partea lor. Mai ales cînd scoteam revista **Șantier,** care era adesea confiscată de către Siguranță. Protestam bineînțeles, dar agenții aveau cinismul să spună că habar n-au, că nu ei fac aceasta că inventez eu.

— Ați avut și momente de îndoială în acești ani de luptă?

— Un om poate să vrea să facă foarte multe lucruri în viață și să reușească parțial sau deloc. Depinde ce-și propune. Te refereai însă la poziția și activitatea mea democrată. N-am fost singur. Am mers împreună cu tovarășii mei, unii pe care nici măcar nu-i cunoșteam. Am mers împreună — comuniști, socialiști, democrați în foarte multe împrejurări. Atunci dispăreau diferențierile. Eram uniți și simțeam puterea acestei unități. O simțeam vie între noi și sufletul ne era încălzit de o mare încredere în forțele și în victoria noastră.

— Întrucît vorbiți cititorilor Magazinului istoric, **o întrebare referitoare la culegerea dv. de povestiri** Întîmplări cu Bălcescu. **De ce Bălcescu?**

— Pentru că Bălcescu reprezintă exemplul strălucit al luptătorului pentru cauza socială. Bălcescu a ilustrat prin ființa sa, prin viața sa, modul exemplar de a fi al cărturarului patriot: în inima evenimentelor epocii sale, îmbinînd scrisul cu lupta directă, fiind prezent oriunde interesele revoluției — crezul său — i-au cerut-o. Totodată m-am apropiat de Bălcescu și datorită faptului că mă simt destul de mult legat de secolul care a trecut. Nu atît prin data calendaristică a nașterii mele (1895), ci prin însuși faptul că, în acest secol XIX, s-au închegat marile mișcări, marile lupte ale poporului nostru, finalizate, după cum se știe, prin revoluțiile de la 1848, prin Unirea din 1859, prin războiul de independență și continuate apoi, în secolul XX, prin tot ceea ce a dus la înfăptuirea României socialiste de astăzi. Bălcescu, în acest context, îmi apare și ca un om al epocii sale, dar, în egală măsură, și ca un om al viitorului, gîndind și acționînd în numele acestui viitor. Într-un fel, literatura pe care am scris-o își trage seva tocmai din acest climat efervescent al secolului trecut. Este, desigur, mai mult o stare de spirit decît una de fapte, în romanele mele vorbind despre viața pe care o cunoșteam cel mai bine — aceea a muncitorilor, a oamenilor din jurul meu.

— Ce viitor anticipați operei dv.?

— Nu știu ce se va întîmpla peste ani cu cărțile mele. Ele au fost scrise cu conștiința îndeplinirii unei datorii necesare — aceea de a lăsa o mărturie cît mai fidelă asupra „zilelor vieții mele", aș spune, parafrazîndu-mi titlul unui roman. Ce vor deslușì generațiile viitoare în ele? Nu știu. Aș vrea totuși, ca și peste ani, cititorul — în special cititorul tînăr — să găsească în paginile scrise de mine urmele unui mesaj pe care am căutat permanent să-l transmit concetățenilor mei. Și anume, acela de a nu uita că în urma noastră sînt generații și generații de luptători — știuți sau anonimi — care s-au jertfit pentru a aduce fericirea semenilor lor. La rîndul nostru, pe noi urmașii vor avea motive să ne invidieze, pentru că am trăit momentele grandioase ale istoriei. Ei vor afla din cărți și din documente îngălbenite de timpul scurs cîte prefaceri s-au produs în răstimp, cum s-au ridicat și s-au prăbușit glorii, cum încercările de întoarcere a omenirii în negura mileniilor, pe temelii de cruzime și strîmbătate au dat faliment — puterile dreptății și ale luminii dovedindu-se mai tari pînă la urmă. Ne vor invidia pentru că am avut tăria să rezistăm și să înfăptuim.

Ne vor invidia pentru că, așa cum am spus și în altă parte, e frumos să citești istoria, poate și mai frumos s-o scrii. E însă o fericire s-o trăiești, s-o făurești. Și noi putem spune că am trăit și trăim din plin această fericire.

Evocări memorialistice consemnate de:

Ioan LĂCUSTĂ

CU OCHII LA VIITOR, DAR CU GÎNDUL SPRE TRECUT

Dr. A. SIMION

Instaurarea dictaturii militaro-fasciste a afectat grav interesele vitale ale poporului român, suveranitatea și independența sa națională. Consecințele au fost resimțite de cele mai largi clase și pături sociale care au luat poziție, cu intensitate diferită și într-o mare diversitate de moduri, împotriva dictaturii militaro-fasciste și aservirii țării Germaniei naziste.

Încă din primele momente, masele muncitoare, proletariatul s-au ridicat cu fermitate împotriva regimului de teroare al generalului Ion Antonescu. Partidul Comunist Român a fost singura forță politică organizată, în ale cărei documente programatice au fost arătate, de la începutul dictaturii și instaurării dominației germane, clar și consecvent, căile și metodele pentru scoaterea țării din greaua situație în care se afla. Realismul soluțiilor propuse și acțiunile sale au situat P.C.R. în fruntea luptei antifasciste și antihitleriste, ca principal organizator al rezistenței antihitleriste, care s-a dezvoltat treptat, cuprinzînd forțe sociale și grupări politice dintre cele mai diverse. Subordonarea față de Germania nazistă prin încălcarea suveranității țării reînvia în sufletul poporului român clipele de grea încercare din anii primului război mondial, cînd o mare parte a țării fusese cotropită de trupele imperialismului german. Aceeași stare însă readucea în memorie și strălucitele victorii obținute de români în bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, intrate în istorie ca un simbol al luptei pentru libertate și independență. „Rezistența față de dictatura fascistă și Germania hitleristă — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — **cuprinde cercuri largi, inclusiv ale partidelor burgheze și Palatul regal, care își manifestau adversitatea față de ocupația germană, protestau împotriva jefuirii țării de către hitleriști".**

Despre lupta eroică desfășurată în anii 1940-1944 de Partidul Comunist Român, inițiatorul și principalul organizator și conducător al insurecției naționale antifasciste din august 1944 a poporului român, revista Magazin istoric **a publicat numeroase articole. Alte semnificative pagini vor apărea în numerele viitoare ale revistei, în anul aniversării celor trei decenii de la insurecție. În articolul ce urmează ne propunem să prezentăm cititorilor atitudinea Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal, caracterizată prin duplicități, șovăieli și inconsecvențe. Cu toate acestea, prezența celor două partide într-un**

sistem de alianţe largi era necesară pentru izolarea şi răsturnarea regimului dictaturii militare-fasciste, alăturarea ţării la coaliţia antihitleristă şi ducerea luptei pentru restabilirea şi consolidarea independenţei naţionale a României în cadrul unui regim real democratic*.

Acorduri şi dezacorduri

Conducătorii principalelor partide politice burgheze — Partidul Naţional-Ţărănesc şi Partidul Naţional-Liberal — au avut o atitudine contradictorie, puternic dominată de poziţia lor de clasă faţă de dictatura antonesciană şi de politica promovată de aceasta pe plan intern şi extern. Deşi erau adepţii alianţei cu Anglia şi S.U.A., Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu şi alţi conducători ai P.N.Ţ. şi P.N.L. au considerat că în condiţiile internaţionale din septembrie 1940 era inevitabilă o înţelegere temporară cu Germania hitleristă, care domina cea mai mare parte a Europei. Ca urmare, ei au fost de acord cu aducerea la putere a generalului Ion Antonescu şi formarea unui guvern de militari, văzînd în el persoana cea mai indicată pentru conducerea ţării în acele momente. Atitudinea P.N.Ţ. şi P.N.L. faţă de dictatura antonesciană a fost stabilită pe baza următoarei aprecieri făcute de I. Maniu pe care şi-a însuşit-o şi C.I.C. Brătianu: „Regimul Antonescu este o expresie a voinţei germane. Prin noua situaţie din Europa, Germania îşi asigură nu numai întreaga preponderenţă în sud-est, dar şi putinţa de imixtiune în afacerile interne ale României. În această situaţie, grupările democratice [burgheze — **n.n.**] nu se pot opune forţei germane, dar guvernul Antonescu îşi poate asigura un rol însemnat, ferind ţara de noi concesii şi ameliorînd condiţiile ce le vor impune germanii“ [1].

Conducătorii P.N.Ţ. şi P.N.L. (cele două partide politice erau interzise încă de la instaurarea dictaturii regale) au declarat lui Antonescu că nu-i vor face greutăţi în guvernare, cerîndu-i în schimb, libertate de acţiune pentru formaţiunile lor politice, ceea ce generalul a promis. Mai mult chiar, ei au permis unor membri ai partidelor lor să ocupe funcţii „tehnice“ în aparatul de stat central şi local, în măsura în care generalul le-a cerut concursul. Dar ei înşişi nu au acceptat să facă parte din nici o echipă guvernamentală a lui Antonescu, ci s-au constituit într-o „opoziţie“, cu intenţia de a-şi păstra forţele pentru perioada finală a războiului, cînd scontau a ajunge din nou în prim-planul vieţii politice a ţării. „Încredinţat că poate reface graniţele ţării odată cu victoria Angliei şi Americii — afirma Maniu — el [P.N.Ţ.] rămîne o mare rezervă a naţiunii pentru momentul în care situaţia internaţională va fi fundamental schimbată“ [2].

Teroarea şi abuzurile neîngrădite declanşate de legionari, măsurile adoptate de autorităţi împotriva unor organizaţii sau persoane din partidele respective, au determinat pe şefii partidelor politice burgheze să manifeste unele nemulţumiri faţă de guvernul instaurat la 14 septembrie 1940, chiar la scurtă vreme de la venirea lui la putere. În noiembrie 1940, într-o scrisoare adresată lui Antonescu, Maniu şi Brătianu şi-au exprimat dezacordul faţă de atitudinea autorităţilor, care împiedicau prin forţă orice acţiune vizînd refacerea organizaţiilor judeţene ale P.N.Ţ. şi P.N.L. „În audienţa ce ne-aţi acordat [în luna septembrie — **n.n.**] v-am cerut să nu se facă dificultăţi activităţii Partidului Naţional-Liberal şi celui Naţional-Ţărănesc [...] — au reamintit ei generalului. V-am comunicat că departe de a crea vreo dificultate guvernării a cărei răspundere aţi luat, nu vom refuza concursul nostru tehnic [...] Aţi recunoscut utilitatea partidelor ce prezidăm şi ne-aţi făgăduit că veţi lăsa libere organizaţiile noastre centrale şi judeţene [...] V-am promis că vom proceda cum doriţi şi vom suspenda orice activitate de manifestaţiuni zgomotoase. Încrezători în cuvîntul ce ne-aţi dat, am procedat la regruparea cadrelor organizaţiilor noastre centrale şi apoi am dat instrucţiuni conducătorilor noştri din judeţe ca să proce-

---

* În culegerea **Din istoria militară a poporului român**, vol. I, Editura Militară, Bucureşti, 1973, colonelul doctor Ilie Ceauşescu semnează studiul **Aspecte contradictorii în atitudinea unor forţe politice burgheze din România faţă de problemele militare şi politice ale ţării în perioada septembrie 1940-august 1944.** Pe baza unui bogat material documentar inedit autorul prezintă evoluţia atitudinii diferitelor partide şi grupări politice faţă de regimul antonescian şi războiul hitlerist, ca şi elementele de bază care au generat-o — **n.r.**

[1] Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, (în continuare A.M.A.I.) fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, pachet 2, dosar 369. Raport asupra activităţii grupării naţional-ţărăniste şi a lui Iuliu Maniu de la 4 septembrie 1940 pînă în mai 1943.

[2] **Ibidem.**

deze la fel, grupînd elementele care aveau aceleaşi credinţe cu noi. Dar, din primul moment, ne-am lovit de paralizarea acţiunii noastre".

Declarîndu-şi dezacordul faţă de metodele de guvernămînt ale „statului totalitar" aplicate de guvernul legionar-antonescian, Maniu şi Brătianu au subliniat că „menţinerea forţelor de rezervă este un imperativ nu numai în acţiunea militară, ci şi în cea politică" şi au cerut lui Antonescu să aprobe libera funcţionare a organizaţiilor naţional-ţărăniste şi liberale. „În faţa tulburărilor ce încep a se ivi în România — au precizat ei — în dezorientarea şi în panica ce au cuprins cetăţenii din cauza actelor săvîrşite de persoane fără răspundere, rolul partidelor noastre devine şi mai necesar ca pînă astăzi"[3].

În virtutea respectării principiilor democratice burgheze de guvernare, cerînd libertate de acţiune pentru formaţiunile lor politice, şefii P.N.Ţ. şi P.N.L. mergeau însă numai pînă la jumătatea drumului. Pentru că niciodată în scrisorile trimise de ei lui Antonescu n-au cerut să se aplice acelaşi tratament şi altor partide politice, cum era Partidul Naţional-Liberal condus de Gheorghe Tătărăscu, şi cu atît mai puţin pentru partidele politice ale clasei muncitoare: Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat.

Oscilaţiile continuă

Asasinatele de la Jilava, Snagov şi Strejnicu din 26-27 noiembrie 1940, în care şi-au pierdut viaţa numeroşi foşti demnitari (profesorul Nicolae Iorga, Virgil Madgearu — secretarul general al P.N.Ţ., fruntaşul liberal Victor Iamandi ş.a.), au determinat severe reproşuri din partea şefilor celor două partide către Antonescu: „Cînd aţi luat şefia partidului [guvernului — **n.n.**] legionar — scria C.I.C. Brătianu, la 5 decembrie 1940 — am crezut că aţi făcut-o ca să disciplinaţi oarecare apucături incompatibile cu bunul mers al afacerilor publice, că veţi potoli simţămintele de răzbunare [...] Prezenţa dumneavoastră în capul statului legionar trebuia să fie o garanţie pentru ordinea publică, pentru averea particulară şi pentru siguranţa individuală".

Şeful P.N.L. îl făcea direct răspunzător pe Antonescu pentru crimele comise de legionari, arătînd că „trebuia evitat orice ar fi putut spori porniri anarhice sau sîngeroase. Or, diferitele ceremonii care au avut loc în ultimul timp şi pe care **le-aţi prezidat** au avut tocmai efectul contrar [...]. Rezultatul a fost măcelurile întîmplate în ultimele zile". Subliniind că „lumea este revoltată şi îngrozită şi se întreabă cine mai are siguranţa averii şi vieţii sale în statul legionar?", C.I.C. Brătianu îl interpela direct pe Antonescu: „Ce face conducătorul statului? [...] Va lăsa el oare să se continue cu acte care îngrozesc lumea civilizată, care dezorganizează statul român, care sălbăticesc şi fac inconştienţi de datoriile lor de om pe cetăţenii ţării noastre?". În încheiere, el cerea măsuri aspre pentru a pune „capăt anarhiei, care ameninţă chiar existenţa României independente"[4].

Cîteva zile mai tîrziu, conducerea P.N.Ţ. a lansat un manifest în care se aduceau acuzaţii şi mai grave lui Antonescu pentru faptul că n-a luat măsuri de pedepsire a asasinilor lui Iorga, Madgearu şi a celorlalţi. „Astăzi toată lumea îşi dă seama că, în ceasul grelelor încercări, generalul Antonescu, uitînd îndatoririle lui de conducător responsabil, a şovăit şi că între riscurile atitudinii eroice şi comoditatea echivocului, a preferat-o pe aceasta din urmă". Manifestul cerea generalului „să-şi facă examenul răspunderilor ce poartă şi să tragă consecinţele", prezicînd: „A promis cîndva să treacă sarcina conducerii altuia mai capabil în momentul în care va avea convingerea că nu mai poate face faţă situaţiei. Este cazul să se ţină măcar acum de cuvînt şi să PLECE! Aceasta dacă nu cumva onoarea lui de militar nu-i dictează mai mult decît atît"[5].

Văzînd că Antonescu nu lua atitudine publică fermă pentru a preîntîmpina noi excese din partea legionarilor, şi temîndu-se că şi alţi fruntaşi politici vor cădea victime terorii legionare, I. Maniu şi-a îndreptat atenţia spre armată, în care vedea „singura forţă capabilă să ia puterea de la legionari". Remarcînd faptul că ofiţerii „nu se simt în siguranţă sub cîrmuirea legionară şi nu aşteaptă decît un prilej ca să reacţioneze", el a luat legătura cu diferiţi comandanţi militari, preconizînd „canalizarea nemulţumirilor din armată «provocate de politica externă şi internă şi de excesele legionarilor»", dar aceste nemulţumiri să fie îndreptate — cum precizau emisarii săi care stabiliseră contacte cu diferiţi ofiţeri superiori — „în contra legionarilor... şi nu a domnului general Antonescu"[6].

Reprimarea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941 şi eliminarea Gărzii de fier de la conducerea statului a fost aplaudată de şefii celor două partide burgheze, care au

---

[3] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dosar 8174, filele 47-49.

[4] **Loc. cit.,** filele 52-56.

[5] A.M.A.I., dosar 3854, vol. I, p. 105.

[6] **Loc. cit.,** fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, pachet 2, dosar 369.

promis generalului Antonescu tot sprijinul lor în opera de guvernare. Într-un raport întocmit de Corpul detectivilor al Direcţiei Generale de Poliţie şi Siguranţă referitor la activitatea fruntaşilor P.N.Ţ., se preciza că, după rebeliune, Maniu aprecia că „consolidarea regimului Antonescu este o necesitate; el promite sprijinul său generalului Antonescu...". La 22 februarie 1941, liderii naţional-ţărănişti au ţinut o consfătuire în cadrul căreia s-a hotărît „să se dea cel mai

C.I.C. Brătianu, Ion Antonescu şi Iuliu Maniu

desăvîrşit concurs tehnic domnului general Antonescu, însă nici un fruntaş naţional-ţărănist să nu intre în guvern". La rîndul său, C.I.C. Brătianu a ţinut, la 14 februarie 1941, o consfătuire cu colaboratorii apropiaţi făcînd următoarea declaraţie: „Astăzi avem un guvern de generali. Era cea mai bună soluţie ce se putea da crizei actuale. Soluţie care asigură ordinea în ţară, care poate, prin armată[...], să domine curentele anarhice şi sub direcţia conducătorului statului, să rezolve multe din grelele probleme ce sînt la ordinea zilei [...]; este singurul om care poate guverna ţara în condiţiile externe şi interne de astăzi. Îi dăm tot concursul ce îi putem da..."[7].

Cei doi şefi politici burghezi sperau că după interzicerea Gărzii de fier, Antonescu, din dorinţa de a „umple golul care-l desparte de ţară", va permite formaţiunilor lor politice să-şi reia în mod oficial activitatea. Generalul dictator nu era însă dispus să permită vreunei formaţiuni politice să activeze în mod legal. Şi pentru a da iluzia unui „contact" cu poporul, el a recurs la organizarea a două simulacre plebiscitare desfăşurate în condiţiile stării de asediu şi ale interzicerii, sub ameninţarea asprelor sancţiuni, a oricărei propagande împotriva dictaturii.

Legaţi prin interese de afaceri şi afinităţi ideologice de puterile democratice occidentale, conducătorii P.N.Ţ. şi P.N.L. erau convinşi de victoria acestora în război, victorie de care vorbeau în mod public. Este semnificativă în acest sens convorbirea avută de Iuliu Maniu cu emisarul cercurilor condu-

---

7 Arhivele Statului, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosarul nr. 925/1941, filele 167-170.

cătoare germane, prințul Karl Anton de Rohan, la 16 iulie 1941, într-un moment cînd Germania se afla la apogeul succeselor sale militare. În nota privitoare la această întîlnire, înaintată de Serviciul Special de Informații lui Ion Antonescu se arăta: „D[omnul] Maniu, cu politețea ipocrită pe care o afișează cînd e nevoie, a exprimat satisfacția de a-l revedea pe prințul Rohan, coborîtor dintr-o familie atît de nobilă, «într-o locuință atît de modestă». După o introducere în care partenerii au tatonat reciproc terenul, D. Maniu a declarat prințului Rohan: «Îmi spuneți că Führerul vrea să dea o nouă organizare statelor Europei. Intenția cancelarului Hitler [...] nu poate fi realizată decît prin liberul consimțămînt al fiecărui stat. Prin sabie nu poate fi organizat nimic temeinic. Ce se organizează cu sabia se năruie». În continuare, Maniu a arătat că în nici un caz el nu va face o politică progermană, cu atît mai mult cu cît era «convins că Germania va pierde războiul», ci va continua să se orienteze spre Anglia și Franța, care au sprijinit poporul român în realizarea idealului său național. «Generalii cari pun poate mai puțin preț pe cuvîntul dat în anumite împrejurări politice [aluzia îl viza pe Antonescu, ale cărui sentimente fuseseră pînă în vara anului 1940 filoengleze și filofranceze — **n.n.**] sau unii politicieni a căror conduită este orientată de bătaia vîntului, pot să uite ceea ce România datorează Angliei și Franței. Eu nu. Atîta vreme cît Anglia și Franța nu declară că sînt învinse... eu merg alături de Anglia și Franța»"[8].

Manifestînd o asemenea orientare în politica externă, șefii celor două partide n-au fost de acord cu punerea României în stare de război cu foștii săi aliați. După semnarea de către Antonescu a documentelor de aderare a României la pactul tripartit, Maniu și Brătianu i-au trimis generalului-dictator o scrisoare în care declarau: „Ce ni s-a oferit în schimbul obligațiilor ce luăm? [...] Dacă ne-am supus unei presiuni puternice făcută de Germania și Italia, cînd am cedat în dezmembrarea României Mari, să considerăm oare actul iremediabil?"[9].

O deosebită îngrijorare a produs celor doi oameni politici faptul că, prin articolul 3 al pactului, guvernul Antonescu își asuma obligația de a susține prin toate mijloacele politice, economice și militare celelalte țări semnatare, în cazul în care acestea intrau în război cu un alt stat. În acest sens, în scrisoarea din 8 noiembrie 1941, înaintată lui Antonescu, Iuliu Maniu preciza că „nu poate aproba situația periculoasă și umilă în care se găsește statul român din punct de vedere internațional, alături de pactul «tripartit» care îl pune în dușmănie, aproape în stare de război, cu democrațiile occidentale, neputînd să salveze partea ruptă din Ardeal"[10].

Sfatul lui Brătianu...

Exponenți ai claselor și păturilor stăpînitoare legate de Anglia și Franța și ale căror interese economice erau puternic lezate de subordonarea României față de Reich, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. se arătau tot mai îngrijorați de situația economică a țării, supusă unei puternice presiuni din partea monopolurilor germane. La consfătuirea din 14 februarie 1941, făcînd un bilanț al situației, C.I.C. Brătianu constata: „O micșorare considerabilă a producției industriale și o restrîngere a hranei populației, avînd la rîndul lor ca consecință o scumpire a mărfurilor devenite insuficiente consumației interne [...]. Schimburile cu străinătatea, din cauza blocării României prin faptul războiului, au suferit o mare scădere. Astăzi ele sînt reduse la comerțul cu germanii, protectoratul Boemiei și la acela cu Italia [...]. Economia noastră națională este grav atinsă prin lipsa materiilor prime [...] Germania și Italia nu ne pot furniza articolele ce importăm din alte țări [...], situația economică este foarte îngrijorătoare și nu s-ar putea repara decît printr-o puternică majorare a producției pe care în situația actuală nu o putem realiza". Șeful P.N.L. — ca reprezentant al acelor cercuri burgheze nemulțumite de „colaborarea" economică aproape exclusivă cu Germania — se declara împotriva acordului economic româno-german din 4 februarie 1940, explicînd că, prin aplicarea lui, România avea să fie transformată într-o colonie. „Germania, prin puterea armelor a cucerit continentul european pe care-l consideră ca destinat exclusiv numai exploatării germane — arăta el în scrisoarea din 18 decembrie 1940 adresată lui Antonescu[...] Se pune întrebarea: la ce rol sînt reduse celelalte țări? Răspund: rolul de colonii ale Germaniei". El atrăgea atenția că programul economic german urmărea lichidarea industriei românești, țara noastră fiind condamnată să rămînă furnizoare de materii prime și piață de desfacere pentru produsele industriei germane. „Este acest schimb avantajos țărilor băgate în axă? — se întreba el. Orice materie primă exportată și reimportată ca articol fabricat constituie o pagubă a economiei naționale. Interesul unei țări este de a transforma ea însăși materiile sale prime, dîndu-le maximum de valoare prin munca ce a băgat în ele, fie pentru consumația internă, fie pentru export"[11].

Cu toate acestea, Brătianu nu se declara, însă, împotriva oricărei colaborări economice

---

[8] Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet nr. 149, dosarul nr. 1041.
[9] Arh. C.C. al P.C.R., fondul 103, dosarul nr. 8174, filele 66-68.
[10] **Ibidem**, filele 85-89.
[11] **Ibidem**, filele 71-74.

cu Reichul hitlerist. „Nu am pretenția — afirma el — că guvernul poate rezista la presiunea unei țări învingătoare pînă acum, dar sînt convins că interesele țării noastre nu sînt apărate [...]. Politica Țării Românești a fost în trecut să concilieze interesele României cu interesele europene. În situația de astăzi înțeleg să se armonizeze interesele României cu cele ale Germaniei, dar nu să le sacrificăm“[12].

Aprecierile făcute de C.I.C. Brătianu în ziua de 14 februarie 1941 la întîlnirea cu colaboratorii săi apropiați din partid, potrivit cărora, prin venirea Misiunii militare germane în România în toamna anului 1940[13], țara noastră era în fapt sub regim de ocupație, a provocat o adevărată polemică între șeful P.N.L. și Antonescu. „Vă supără cuvintele ce am întrebuințat: că sîntem sub ocupația germană — scria Brătianu. Nu văd cum aș putea califica situația noastră în aceste timpuri cînd: în loc de trupe de instrucție, avem în țară o armată de operație, care cantonează pînă în ultimul sat din țară, care rechiziționează locuințe particulare, cărora li s-au cedat cele mai importante cazărmi și spitale, care construiește mii de barăci pentru trupele sale, care are depozite de armament, de muniții și de alimente în orașele noastre, care are consilieri tehnici în ministere, care a pus mîna pe tot comerțul nostru de export, prin întreprinderi germane, care are în mînă aproape toate instituțiile mari bancare și alte fapte ce ar fi prea lungi să vi le înșir aici“.

Șeful P.N.L. sfătuia pe Antonescu să fie mai circumspect în relațiile cu Hitler, să nu se lase înșelat de promisiunile vagi, dar ademenitoare ale acestuia, privind anularea Dictatului de la Viena și refacerea integrității teritoriale a României. Subliniind că „peste convenții și înțelegeri domină interesul fiecărei țări, care nu execută decît angajamentele ce îi convin“, Brătianu reamintea lui Antonescu că „nu putem conta decît pe noi înșine“ și îl sfătuia să nu se angajeze „în acțiuni al căror rezultat nu-l putem cunoaște [...] Să nu puneți toate speranțele dv. pe o singură carte“. „Ce purtare să avem de aici înainte?“ — se întreba bătrînul șef al P.N.L.,

Raporturile dintre Hitler și Antonescu (Caricaturi de Eugen Taru)

---

12 Arh. C.C. al P.C.R., fondul 103, dosarul nr. 8174, filele 66-68.

13 Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1974, articolul **Musafiri nedoriți.**

pentru a răspunde tot el în următorul fel: „... Nu ne putem opune astăzi politicii germane, pentru că această țară este stăpînă azi în Orient. Dar să nu exagerăm și să avem încredere limitată în făgăduielile ce ni se fac"[14].

...și ironiile dictatorului

Dacă primele scrisori și memorii adresate de Maniu și Brătianu l-au lăsat indiferent pe Antonescu, insistențele acestora l-au determinat, pînă la urmă, să le răspundă prin lungi misive, în care dictatorul încerca să-și motiveze acțiunile. „...Aceste obiecțiuni își au punctul de plecare în discordanța concepțiilor pe care le reprezentăm, atît în ce privește regimul, cît și în orientarea politicii noastre externe"[15], arăta Antonescu într-o scrisoare adresată lui Iuliu Maniu la 22 iunie 1941.

În răspunsurile dictatorului erau strecurate adesea observații pline de ironie la adresa celor doi oameni politici, care pretindeau că vorbesc în numele „opiniei publice", și al „poporului român". Într-o scrisoare îl ironiza, de pildă, în acest fel pe Brătianu: „Conformîndu-vă procedeelor politicianiste pe care le practicați în trecut, după cîteva luni de opoziție, agitați azi spectrul «foamei» și al «morții de frig» a bietului popor [...] V-ați uitat în pivnițele și în cămările dumneavoastră, ale familiei și ale partizanilor domniei voastre cînd ați făcut și faceți această profeție?"[16]. Iar cu un alt prilej: „...Nici un Brătianu, nici un Costinescu, nici un Pilat, nici un Alimănișteanu, nici un Dorobanțu [lideri liberali — **n.n.**], nici astăzi și nici în războiul trecut [...], nu și-au lăsat pe cîmpul de luptă nici viața, nici ochii, nici picioarele și nici nu și-au sacrificat stările. Dimpotrivă, și din acest punct de vedere, nici unul din d-voastră nu a fost în cele două epice drame ale poporului românesc plătitor, ci încasator"[17].

Iritat de protestele și sfaturile celor doi, Antonescu a recurs la o măsură care, credea el, avea să-i reducă la tăcere. În primăvara anului 1941, a anunțat că era dispus „să se retragă", oferind conducerea statului lui Iuliu Maniu sau Brătianu. Propunerea i-a obligat pe cei doi lideri să bată în retragere: „În ceea ce privește propunerea dv. să vă iau locul, dacă nu sînt mulțumit cu conducerea dv. — scria C.I.C. Brătianu — știți bine că o atare schimbare este imposibilă în situația de astăzi și că de altminteri sînteți singura persoană care poate inspira încredere conducătorilor celor două dictaturi din Europa"[18].

Apropierea momentului declanșării agresiunii hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, în care, împotriva voinței poporului, a fost antrenată și România, a pus într-o grea dilemă conducerile celor două partide burgheze. Avînd în vedere pozițiile de clasă și concepțiile politice anticomuniste, unii dintre conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. s-au pronunțat pentru participarea la război alături de Reichul hitlerist. Alții, deși cu aceleași poziții și concepții politice și ideologice, au privit cu teamă antrenarea țării în această conflagrație, cu atît mai mult cu cît ei apreciau că Germania va fi învinsă, pînă la urmă, de coaliția statelor antifasciste. Referindu-se la diversitatea punctelor de vedere din cadrul conducerii P.N.Ț. față de participarea la războiul hitlerist, un raport întocmit de organele de informații antonesciene menționa: „Iunie [1941] e iarăși o lună agitată. Războiul ruso-german flutură în aer. În primul moment, Maniu nu crede în posibilitatea acestui război. El declară că germanii n-au nici un interes să-și complice singuri situația. Alarma e însă generală. La 7 iunie, Comitetul Național-Țărănesc se întrunește pentru a examina situația. Care va fi situația României? Mihalache [...] se pronunță pentru o participare «la un cabinet de război». Popovici de asemenea [...] Maniu e categoric contra"[19].

Ordinea visată

La 18 iunie 1941, cu prilejul unei noi reuniuni a conducerii P.N.Ț., Maniu „descrie consecințele unei acțiuni militare alături de axă", subliniind că „ea va deveni o colaborare de durată și ne va atrage pe fronturi ce nu ne privesc" și că „poziția noastră la pace va fi nespus de grea".

Dar, deși erau conștienți de consecințele grave ale intrării în războiul hitlerist, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, în loc să se pronunțe public și ferm împotriva antrenării țării în conflagrație, au acționat cu duplicitatea lor des întîlnită; în urma unui acord încheiat între cei doi șefi, conducerile P.N.Ț. și P.N.L. au declarat că **lasă întreaga răspundere generalului Antonescu.** Cînd dictatorul a hotărît intrarea în război alături de Reichul hitlerist, ei s-au declarat de acord cu faza inițială a războiului (Ion Mihalache și Gheorghe Brătianu au mers chiar voluntari pe front), recomandînd apoi lui Antonescu

---

[14] Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosarul 81/1940, filele 161-164.
[15] A.M.A.I. dosarul nr. 40 001, vol. 34, filele 8-58.
[16] Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 1323, fila 8.
[17] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar nr. 8174, fila 204.
[18] Arhivele Statului, fondul Președinția Consiliului de Miniștri, dosarul 81/1940, filele 161-164.
[19] A.M.A.I., fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 2, dosar 369.

sistarea operațiilor militare, Maniu precizînd că, în continuare, „întreaga conștiință românească trebuie să rămînă mobilizată pentru recucerirea Ardealului".

Întrucît generalul a refuzat să țină cont de voința poporului, a respins și sugestiile formulate de Maniu și Brătianu, continuînd operațiile militare, începînd din a doua jumătate a lunii iulie 1941 aceștia din urmă au înaintat dictatorului numeroase scrisori, cerîndu-i să aducă trupele în țară. „Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei [...], în tovărășie de arme cu Ungaria și cu axa, care ne-au rupt printr-un act arbitrar, neratificat de nimeni, o parte importantă a țării noastre, vătămîndu-ne teritoriul, mîndria și onoarea noastră națională"[20] — se arăta într-o scrisoare din 18 iulie 1941 a șefului P.N.Ț.

În anii următori, pe măsură ce evenimentele militare au evoluat în favoarea Națiunilor Unite și s-a conturat din ce în ce mai mult perspectiva înfrîngerii Germaniei hitleriste, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. au cerut tot mai insistent dictatorului să pună capăt participării României la războiul hitlerist și să aducă armata acasă. „Astăzi, cînd evenimentele se precipită — scriau ei la 12 august 1942 — trebuie ca ceea ce nu s-a făcut în urma demersurilor ce v-au fost aduse la cunoștință în atîtea împrejurări, să îndepliniți măcar acum, cînd situația politică și militară vă arată că participarea noastră mai departe la război nu poate duce decît la o catastrofă ce trebuie evitată cît mai este timp. Nu este admisibil ca națiunea română să fie angajată și reținută într-o conflagrație universală prin voința unei ocîrmuiri contra opiniei publice, iar armata ei ținută departe de hotarele țării, periclitată din toate părțile. Națiunea română cere să se termine acest război, iar armata ei să fie adusă acasă ca să apere hotarele țării și glia strămoșească..."[21].

Insistînd pentru aducerea trupelor în țară și dotarea lor cu tehnică de luptă nouă, ei aveau în vedere conservarea armatei pentru a fi utilizată, atunci cînd condițiile internaționale o vor permite, în vederea alungării horthyștilor din partea de nord a Transilvaniei și refacerea integrității teritoriale a patriei, dar și pentru reprimarea mișcărilor sociale ale oamenilor muncii și menținerea ordinei de stat burgheze. Aceste intenții erau exprimate foarte clar într-o scrisoare din 27 septembrie 1941, adresată de Maniu doctorului N. Lupu: „Să fim pregătiți că după încetarea războiului se vor produce mari dezordini sociale și economice în întreaga Europă, dar mai ales în sud-estul ei. Nu putem spera că marile puteri, oricare va fi dintre ele învingătoare, vor putea lua rolul de jandarm, pentru păstrarea ordinei. Vor fi mulțumite dacă vor putea ține ordinea la ele acasă. **Singura noastră mîntuire va fi ordinea noastră internă și o armată bine închegată, cu moralul ei păstrat întreg** [subl. n.]"[22].

Problema care în perioada 1940-1944 preocupa întregul popor român, toate partidele și grupările politice, de la comuniști și social-democrați și pînă la partidele burgheze, și Palatul regal, a fost anularea Dictatului de la Viena din august 1940. Aproape nu există document elaborat de partidul comunist sau organizațiile democratice aflate sub influența sa care să nu menționeze acest obiectiv de luptă ce stătea în fața poporului român. Cît privește pe fruntașii celor două partide burgheze, au avut și ei asemenea preocupări, au sprijinit editarea ziarului **Ardealul,** și-au dat concursul la constituirea unor organizații ca Pro-Transilvania, Asociația refugiaților și expulzaților din Ardealul de Nord, Vulturii Ardealului etc., care-și propuneau să ajute pe refugiații din partea de nord a Transilvaniei și să demaște atrocitățile săvîrșite de horthyști. Pentru unele manifestări de opoziție față de dictatura militaro-fascistă și de continuarea războiului alături de Reichul hitlerist, unii dintre fruntașii celor două partide burgheze au fost chiar arestați și internați în lagăre.

Abisul dintre vorbe și fapte

Adîncirea crizei regimului fascist, creșterea stării de spirit antihitleriste a maselor, loviturile puternice date mașinii de război naziste pe front și în spatele frontului, apropierea teatrului de luptă de frontierele țării și pătrunderea trupelor sovietice în nordul Moldovei au provocat o adîncă îngrijorare vîrfurilor burgheziei românești pentru evoluția politică a țării și mai ales pentru soarta orînduirii burgheze. Această îngrijorare răzbate cu limpezime din documentul intitulat **Consiliul de Coroană,** datat 3 mai 1944 și redactat de cercurile Palatului, în care se arată: „Nu numai aliații, dar însăși opinia publică română va putea susține cu drept cuvînt că opoziția democratică prin inacti-

[20] **Loc. cit.,** dosarul nr. 40 001, vol. 47, filele 627-631.

[21] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar nr. 8 174, filele 150-153.

[22] **Loc. cit.,** filele 78-82.

vitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială"[23].

Înspăimîntați de o asemenea perspectivă, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L., ca reprezentanți ai celor mai importante partide ale burgheziei și moșierimii române, s-au adresat guvernelor de la Londra și Washington (de altfel, legăturile cu reprezentanții puterilor occidentale din cadrul coaliției antihitleriste, deși mult îngreunate, n-au fost niciodată total întrerupte). Prin aceste contacte s-a încercat captarea bunăvoinței guvernelor american și englez pentru găsirea unei soluții de ieșire din situația în care se afla țara, dar pe o cale care să excludă participarea comuniștilor și tratativele cu U.R.S.S. Motive proprii au determinat guvernele S.U.A. și Angliei să dirijeze pe emisarii cercurilor burgheze românești a se adresa și reprezentanților U.R.S.S. Propunerile conducătorilor P.N.Ț. și P.N.L. s-au dovedit însă lipsite de realism politic și tratativele au suferit eșecuri.

Privită prin prisma efectelor ei, opoziția liderilor Partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal n-a produs mari dificultăți lui Antonescu, fiind mai mult o frondă de cabinet, limitată la memorii și scrisori și din cînd în cînd la răspîndirea unor manifeste în rîndul aderenților lor. De fapt, considerîndu-se stăpîn pe situație, Antonescu nici n-a acordat prea mare importanță memoriilor și scrisorilor primite. Acest fapt era recunoscut chiar de Iuliu Maniu, care, într-o discuție avută în mai 1943 cu un reprezentant al C.C. al P.C.R., întrebat de acesta ce efect au avut memoriile și scrisorile de protest trimise mareșalului, a răspuns: „nici unul", precizînd că „ultimul memoriu trimis de el și de Dinu [C.I.C.] Brătianu nici n-a fost primit".

Opoziția conducătorilor P.N.Ț. și P.N.L. — limitată și nehotărîtă — a fost permanent dominată de tendința spre tergiversare în speranța că se vor găsi soluții de ieșire politică fără ridicarea la luptă a maselor populare (pe care, pe bună dreptate, cei doi bătrîni lideri se temeau că nu le vor mai putea controla) și mai ales fără participarea partidului comunist. Iată de ce ei s-au declarat mereu împotriva organizării de acțiuni (sabotaje industriale, agitații politice în armată) preconizate și utilizate cu efecacitate de comuniști. Prizonieri ai propriilor lor poziții de clasă, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. nu au avut și de fapt nu voiau să vadă perspectiva clară a evenimentelor, le-au lipsit realismul politic și mai ales hotărîrea de a trece fără șovăială la răsturnarea lui Antonescu, riscînd astfel interesele supreme, naționale ale țării. Între declarațiile și decizia lor de a acționa a existat permanent o distanță pe care nu au trecut-o. Încă din vara anului 1942, Maniu a declarat unui reprezentant al P.C.R. că: 1. Războiul împotriva U.R.S.S. este o catastrofă pentru România. 2. Victoria Germaniei ar fi o catastrofă și mai mare decît războiul însuși. 3. Guvernul Antonescu, care duce o politică alături de Germania, trebuie dărîmat. 4. Întrucît guvernul Antonescu nu poate fi convins să schimbe această politică, vremea sfaturilor a trecut și trebuie să se treacă la acțiune. Cu același prilej a afirmat că era gata să colaboreze „cu toate partidele care stau pe aceeași bază politică în special Partidul Comunist din România", precizînd că deosebirile ideologice nu l-ar împiedica să acționeze împreună cu comuniștii „pentru eliberarea țării de nemți, pentru ieșirea din război și dărîmarea regimului Antonescu"[24]. Dar, în pofida acestor declarații, nici Maniu, nici Brătianu personal, și nici vreun alt conducător al P.N.Ț. sau P.N.L., n-au întreprins nimic din care să rezulte intenția de a acționa eficient pentru răsturnarea lui Antonescu. Dimpotrivă, în timp ce pertractau cu acesta, ei au refuzat vreme îndelungată să accepte încheierea unor alianțe politice cu partidul comunist, făcînd eforturi pentru a capta opinia publică și a traversa cu sorți de izbîndă furtunoasele frămîntări sociale ce se anunțau pentru perioada de sfîrșit a războiului. În acest sens, cercurile P.N.Ț. și P.N.L. au făcut o largă popularitate lui Iuliu Maniu prezentîndu-l ca pe „singurul om politic în stare să refacă granițele naționale cu ajutorul puterilor occidentale", ajungînd chiar pînă la „omul providențial". Raportul întocmit de Corpul detectivilor, pe care l-am mai citat în articol, arăta că Maniu „își arogă singur o mare popularitate". În privința realismului unei astfel de aprecieri, documentul era însă cît se poate de sceptic: „E de văzut în ce măsură războiul și curentele noi la care el va da naștere, vor schimba structura politică a țării. În ultimă instanță **numai urmările interne**

---

23 Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond 8, dosar nr. 481.

24 Loc. cit., Cota A XXVI, 9.

și externe ale războiului vor desemna rolul politic al lui Iuliu Maniu".

Obstrucționismul politic, tergiversările, inconsecvențele atitudinii sale nu puteau aduce capital politic șefului P.N.Ț.; ba mai mult, îi erodau încet, dar sigur, autoritatea. La 16 octombrie 1943, un document întocmit de Serviciul Special de Informații constata că **„pe zi ce trece autoritatea d-lui Maniu, nu numai în rîndurile maselor care habar n-au de ceea ce face sau gîndește domnia-sa, ci chiar în cercurile partizanilor săi — cu excepția celor cîțiva intimi — scade vertiginos, cei mai mulți fiind încredințați că [...] nu mai este de așteptat de la domnia-sa nici un act important ca opozant, și cu atît mai puțin stăpînirea situației într-un moment în care situația internațională ar aduce apă la moară democrației".**

Cît privește atmosfera din cadrul P.N.L., același document arăta: „La liberali situația este cel puțin la fel de incomodă pentru conducerea partidului. Dl. Dinu [C.I.C.] Brătianu, cu cei 78 de ani ai săi, este considerat un om sfîrșit, iar dl. Gheorghe Brătianu nu se bucură de o cît de neînsemnată autoritate în partid, reproșîndu-i-se pur și simplu totala incapacitate de care a dat dovadă în cei vreo cincisprezece ani de cînd se agită în viața politică". Fără a-și extinde investigațiile și la alte partide, Serviciul Special de Informații trăgea o concluzie liniștitoare pentru Antonescu, afirmînd că „în viața politică a României nu există, în momentul de față, nici o grupare și nici un om suficient de înzestrat spre a folosi eventuala schimbare a situației internaționale"[25].

Partidul capabil să rezolve schimbarea cerută

Viața avea să infirme însă cu totul aceste pronosticuri, demonstrînd că în România exista un partid politic puternic, matur, oțelit, capabil să realizeze schimbarea cerută cu insistență de poporul român, apt să se ridice la înălțimea momentelor de grea cumpănă în care se găsea țara.

Era partidul care s-a pronunțat cu deosebită consecvență și hotărîre, de la început, împotriva regimului militaro-fascist, neadmițînd nici un fel de compromisuri cu dictatorul Antonescu. Înzestrat cu un program de acțiune clar, izvorît din cerințele arzătoare ale momentului istoric, oglindind interesele naționale majore ale țării, revendicările cele mai stringente ale maselor, acest partid, în condiții extrem de grele, a acționat cu un neasemuit curaj și eroism, pentru a ridica întreg poporul la lupta împotriva dictaturii și războiului. Era partidul care, animat de profunde convingeri internaționaliste, a condamnat cu toată hotărîrea de la început războiul declanșat de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice, subliniind că locul firesc al poporului român se afla în coaliția antifascistă, alături de popoarele U.R.S.S., S.U.A., Angliei și de celelalte popoare iubitoare de libertate. Era partidul care, fără a ignora memoriile și scrisorile de protest trimise lui Ion Antonescu, a acționat în mijlocul poporului nebosit, tenace, pe toate căile și prin toate mijloacele, inițiind și conducînd mișcarea de Rezistență antifascistă, antihitleristă din România, organizînd greve și conflicte latente de muncă, acte de sabotaj în întreprinderile industriale care lucrau pentru aprovizionarea frontului, în transporturi etc., editînd un număr de peste 30 organe de presă ilegale, răspîndind sute și mii de manifeste, broșuri, prin care mobiliza permanent națiunea la luptă împotriva dictaturii militaro-fasciste. Era partidul care a militat tot timpul pentru unirea pe o platformă de luptă comună a tuturor forțelor antifasciste; la insistențele sale s-a făurit largul sistem de alianțe (Frontul Patriotic Antihitlerist, Frontul Unic Muncitoresc, Blocul Național Democratic etc.), cuprinzînd totalitatea forțelor politice interesate, dintr-un motiv sau altul, în răsturnarea dictaturii antonesciene și alungarea hitleriștilor din țară, refacerea integrității teritoriale a patriei. Era partidul care a elaborat planul răsturnării pe cale insurecțională a dictaturii militaro-fasciste, plan acceptat pînă în cele din urmă și de celelalte forțe politice antifasciste din România, inclusiv de P.N.Ț., P.N.L., de cercurile Palatului și de rege, plan transpus în practică în zilele fierbinți ale lui august 1944. Era partidul care, prin întreaga sa activitate constituia nucleul principal în lupta de eliberare a poporului român de sub dominația fascistă.

Era PARTIDUL COMUNIST ROMÂN,

---

25 Arhiva M.A.E., fond 71/1939, E. 9, anul 1943-1944, vol 99.

ISTORICI BRITANICI LA EI ACASĂ

CRISTIAN POPIȘTEANU

Cu un veac și jumătate înainte ca Traian cucerind Dacia să împingă hotarele europene ale Imperiului roman la Dunăre și Marea Neagră un predecesor demn de faima sa, Caius Iulius Caesar strămutase limitele stăpînirii romane, din Galia pe insula de dincolo de Marea Mînecii. În castrele romane din Britania — devenită cea de-a 45-a provincie a imperiului — avea să fie cantonată ulterior o cohortă de daci, în vreme ce în Legio XIII Gemina, adusă în Dacia, exista o subunitate britanică. Așa cum Traian după izbînzile de pe pămînturile transilvane și dobrogene avea să fie aureolat cu renumele Dacicus, **tot astfel generalul Claudius întorcîndu-se la Roma după ce subjugase cu adevărat Anglia în anul 43 e.n. (Cezar nu realizase decît două expediții fulger de trei și opt săptămîni după care vreme de aproape un veac celții își prezervaseră în cea mai largă măsură sistemul de viață și organizarea autonomă) primise din partea Senatului titulatura** Britannicus.

Și deși cele patru secole de apartenență la lumea romană nu au forjat un popor latin, prezența legiunilor și administrației imperiale este pentru totdeauna implîntată în zorii istoriei Engliterei.

Omagiul cel mai atotcuprinzător pentru un anglosaxon i l-a adus Winston Churchill care în a sa Istorie a popoarelor de limbă engleză **scrie: „Romei datorăm Londra". Și așa se face că istoria a ceea ce noi recunoaștem astăzi a fi metropola celor zece milioane de locuitori, o capitală cu cea mai diferită viață de Roma, a fost creată pentru întîia dată de inginerii, administrația și comercianții cărora le-au deschis drum legiunile lui Claudius. „Comerțul a urmat dezvoltarea sistemului roman de drumuri. Un oraș întins și bine croit, cu ziduri puternice a luat locul în anul 61 e.n. așezării comerciale cu case din lemn dobîndind curînd un rol de frunte în viața provinciei romane Britania". Tot Winston Churchill amintind că romanii au lăsat pe pămîntul englezesc doar mărturiile zidului lui Hadrian și ale altor vestigii arheologice fără a influența în esență limba, instituțiile, tradițiile autohtonilor relevă: „Debarcarea lui Cezar la Deal a creat o legătură între două pămînturi separate de însăși natura".**

Desigur că multiple și pasionante sînt constatările ce ți le oferă poporul în țara care constituia odinioară extremitatea nord-vest europeană a Imperiului roman. Lăsînd pentru altădată incursiunile — mai vechi și mai noi — în istoria Angliei atît de densă și care se bucură de o incredibilă venerație la cetățenii săi de toate vîrstele, să prezentăm aici cititorilor Magazinului istoric **cîteva dintre noutățile descoperite în preocupările istoricilor britanici.**

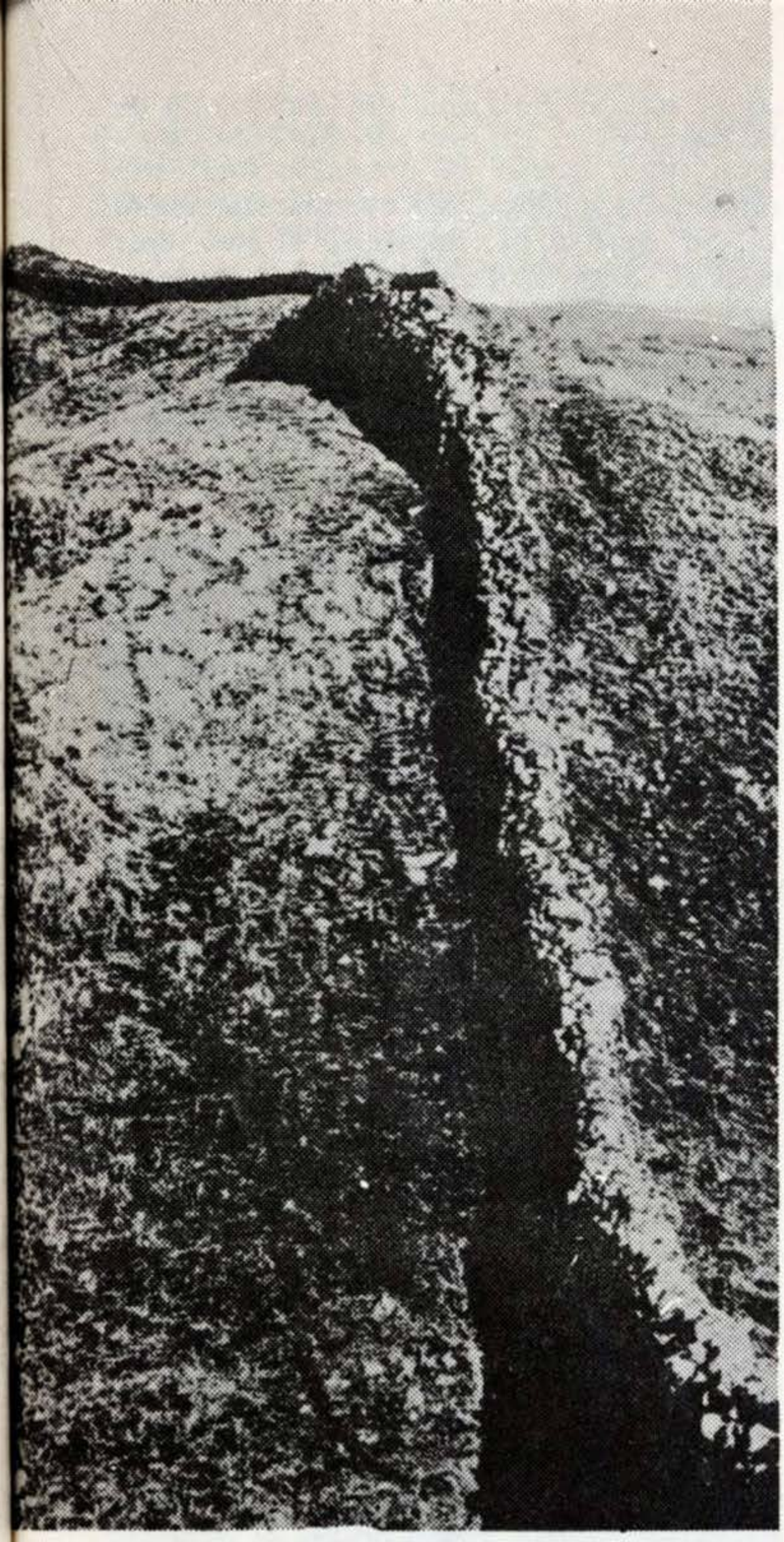

Zidul lui Hadrian

O îmbucurătoare surpriză mi-a furnizat întîlnirea cu profesoara de arheologie clasică Jocelyne Mary Catherine Toynbee. Trăind în cetatea universitară a Oxfordului, doamna J.M.C. Toynbee (sora ilustrului filozof al istoriei) deși septuagenară continuă o intensă activitate științifică. Ultima sa realizare o constituie traducerea și redactarea lucrării arheologului italian Lino Rossi, **Columna lui Traian și războaiele dacice.** Semnînd versiunea engleză, doamna Toynbee mi-a mărturisit că dă curs unei pasiuni îndelungate, deoarece în cercetările sale simbioza daco-romană a atras-o de mulți ani. „Avem acum în sfîrșit o primă carte despre Columna lui Traian în limba engleză și personal o apreciez ca un eveniment atît pentru lumea universitară, cît și pentru cititorul nespecialist. Sînt îndrăgostită de vechea Romă ca și de Grecia antică și trebuie să vă spun că mă fascinează și astăzi priveliștea Columnei, care este cu adevărat cel mai spectaculos și bine păstrat monument al străvechii Capitale imperiale. Aș putea spune chiar că ea îmi este monumentul cel mai familiar din Roma. Iată cîteva motive care m-au determinat să mă ocup de excelenta lucrare a dr. Lino Rossi. Aș dori însă să subliniez că pentru reușita acestei cărți, de deosebită inteligență, rafinament și discernămînt al interpretării, i-au fost de un neprețuit ajutor intensele cercetări și lucrări ale arheologilor români. Vă felicit pentru fericirea de a vă ști conservate pe un monument, care a înfruntat mileniile, momentele de răscruce din care a rezultat poporul român. Sper ca puterile să-mi permită să văd copia Columnei, ca și Muzeul Național de Istorie din București și acele monumente romane care mă interesează îndeaproape în Dobrogea". Am reprodus întocmai cuvintele prof. J.M.C. Toynbee pentru că ele nu mai necesită nici o adăugire privind interesul cu care este urmărită istoria timpurie românească în Anglia. De altfel, însăși apariția cărții despre Columnă și războaiele dacice la prestigioasa Casă de Editură Thames and Hudson în colecția **Aspecte ale vieții din Grecia și Roma** de sub îngrijirea profesorului M. M. Sculard este un semn evident al interesului în acest domeniu.

La Institutul de cercetări istorice din Londra, directorul prof. A. Dickens iar la British Academy, secretarul științific dr. N. J. Williams mi-au evocat excelentele impresii din cercurile academice în legătură cu recentul colocviu de epigrafie româno-englez de la Cambridge, subliniind dorința și necesitatea continuării dialogului cu specialiștii din Republica Socialistă România. Experiențele atît de reușite ale colocviilor de la Mamaia și Cambridge sînt un îndemn sigur în această direcție. În lunga discuție avută cu prof. A. Dickens, interlocutorul meu pleda pentru necesitatea unei largi și susținute cooperări între cercetătorii din întreaga Europă.

Spre impozanta clădire cenușie neoclasică din cartierul făcut celebru de Oscar Wilde, spre Bloomsbury* unde se găsește British Museum se îndreaptă zilnic aproximativ 10 000 persoane. E însă greu să stabilești cîte dintre acestea vor să viziteze colecțiile de artă, sau expozițiile deschise aici, sau vin în sălile de lectură. Directorul general de la

* Unul dintre cele mai vechi cartiere rezidențiale și literare ale Londrei, datînd din sec. XVIII. Aici a trăit și marele om de stat britanic Disraeli.

British Museum pentru exercițiul 1973, Sir John Wolfender mi-a vorbit cu lux de amănunte despre istoricul deloc liniștit al instituției al cărei nume impune aproape religiozitate în Anglia și despre semnificația sa pentru cultura britanică. Sir John mi-a dezvăluit entuziasmul său nereținut pentru „excepționala expoziție etnografică românească găzduită de British Museum ca și pentru unicatele noastre renascentiste: mănăstirile din Moldova", pe care le-a vizitat toamna trecută.

Cunoscut cititorului român din lucrările traduse în țara noastră (**Mama neagră** și **Leul se trezește**) ca și pentru studiile istorice, dintre care unele apărute și în **Magazin istoric,** africanologul britanic Basil Davidsohn a insistat în discuția avută asupra însemnătății luptei tinerelor state africane pentru apărarea și consolidarea independenței și suveranității lor. El îmi declara: „Prestigiul României este enorm pe continentul african. Atitudinea României față de problemele care frămîntă popoarele care abia ieșite de sub jugul colonial sînt confruntate cu primejdiile neocolonialismului este demnă de respect. Solidaritatea cu lupta poporului din Guineea-Bissau, recunoașterea acestei țări de către guvernul român ca stat independent suveran, au o valoare istorică și vor rămîne ca atare în cronica relațiilor din Europa și Africa în a doua jumătate a secolului XX".

O scurtă călătorie la Sussex mi-a permis să cunosc cea mai tînără universitate britanică datînd doar din 1963. Complexul de clădiri din tradiționala cărămidă roșie, însă de o arhitectură modernă cît se poate de funcțională, mi-a fost prezentat de prof. Asa Briggs, vicecancelarul universității. Prof. Asa Briggs este unul dintre cei mai cunoscuți istorici britanici din noua generație. Studiile sale despre istoria sec. XIX se asociază cu lucrările consacrate istoriei veacului nostru potrivit concepției pe care însuși și-a definit-o „a sta cu cîte un picior în ambele secole".

Lucrarea care l-a făcut celebru a fost o voluminoasă istorie a BBC-ului, din care au apărut primele trei volume, ultimul fiind în pregătire. Asa Briggs cunoaște Bucureștiul, fiind unul dintre reprezentanții britanici la Conferința rectorilor universităților din țările europene, care s-a ținut în Capitala noastră și manifestă un puternic interes pentru a vizita din nou România. Domnia sa a insistat asupra interesului pe care studenții de la Sussex University îl manifestă față de afirmarea României în lumea contemporană. Și în mod implicit pentru cunoașterea trecutului „acestui viguros popor".

L-am reîntîlnit pe prof. Dimitri Obolensky în aceeași locuință de la Christ Church College, din Oxford. Preocupările sale erau direct îndreptate spre România. Mi-a arătat o scrisoare din partea prof. Mihai Berza în legătură cu pregătirile pentru Congresul de studii sud-est europene, din septembrie de la București*. „Am fost desemnat de Comitetul internațional să pregătesc unul din rapoartele principale. Și e o treabă, nu glumă. Iubesc prea mult România, stimez prea mult pe colegii mei români, admir prea mult acel original «Bizanț după Bizanț» (ca să-l citez pe Nicolae Iorga) înscris în istoria dumneavoastră, pentru ca să nu fac totul spre reușita științifică a întîlnirii din toamnă.

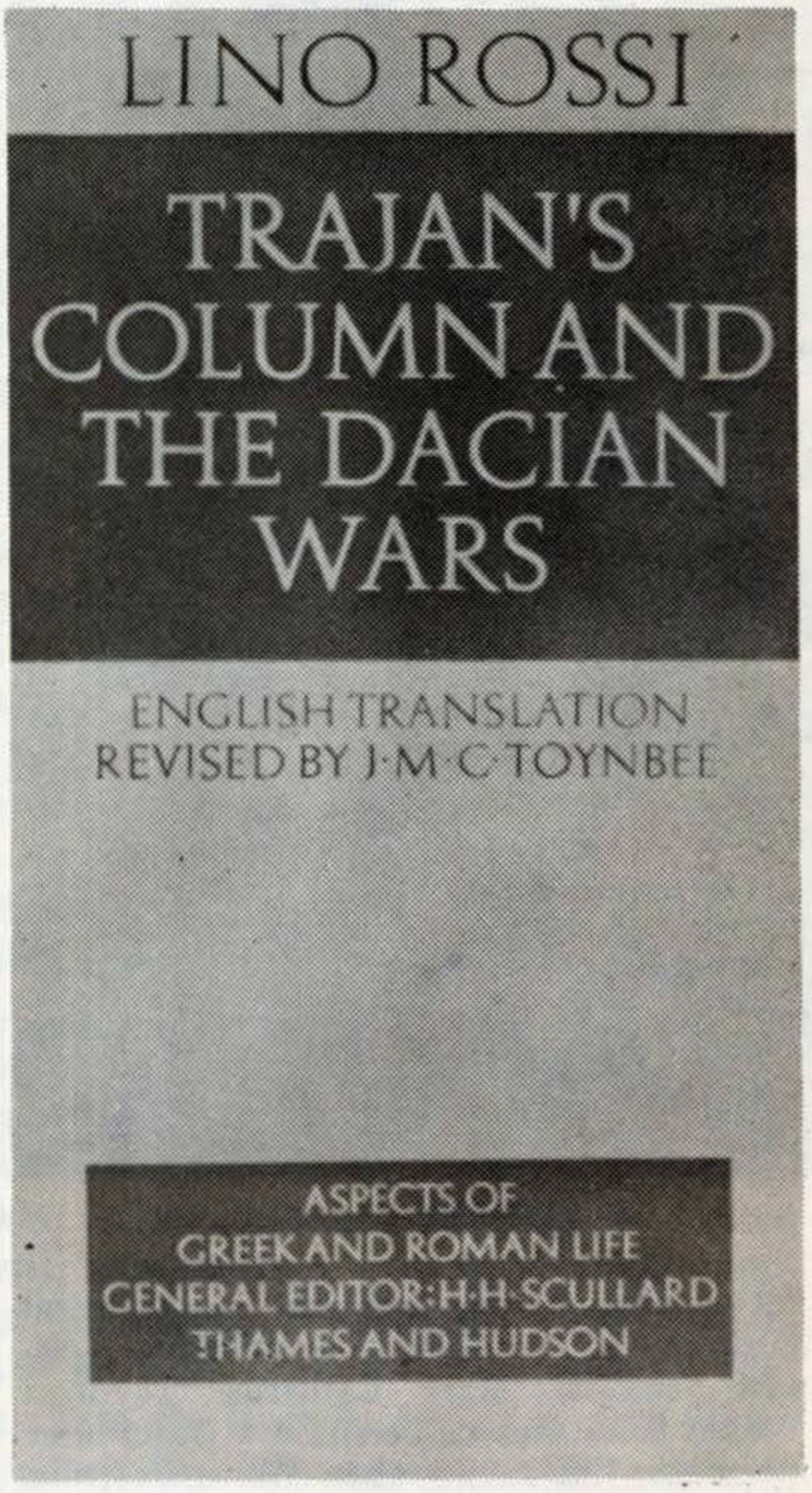

„...un eveniment atît pentru lumea universitară cît și pentru cititorul nespecialist": versiunea engleză a cărții lui Lino Rossi, Columna lui Traian și războaiele dacice

Așa încît — a încheiat D. Obolensky — pe lîngă cursurile și conferințele obișnuite, raportul amintit îmi va solicita tot timpul și întreaga atenție".

---

* Vezi **Magazin istoric, nr. 2/1974.**

O convorbire cu A. J. P. Taylor nu este niciodată o recreaţie. Am fost deseori avertizat în acest sens de confraţii britanici. Şi aşa a şi fost. Dintr-o lungă dispută pe temele celui de-al doilea război mondial — A. J. P. Taylor pregăteşte o nouă ediţie a operei sale despre originile acestuia — reţin aici că unul dintre cei mai serioşi istorici canadieni din noua generaţie, Sydney Asher împărtăşeşte cu noi şi interesante argumente într-o

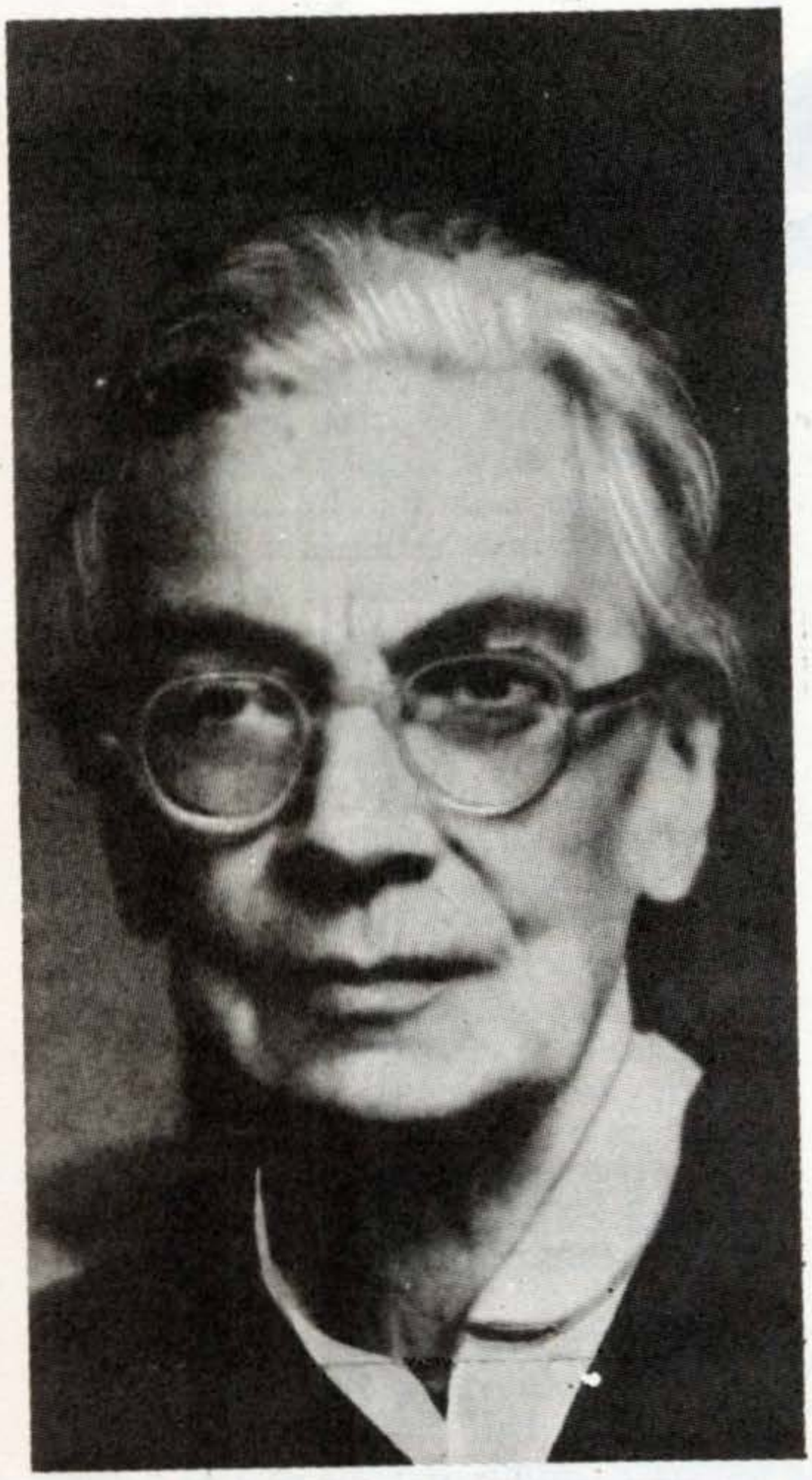

Profesor emerit Jocelyne M. C. Toynbee, vicepreşedinte al Societăţii britanice pentru promovarea studiilor de istorie romană

lucrare despre anul izbucnirii marii conflagraţii — 1939— punctul de vedere privind presiunile şi izolarea spre care era împinsă România de către marile puteri europene.

Încheind scurtul itinerar pe la istoricii britanici ajung din nou la numele Toynbee. De data aceasta Arnold J. Toynbee istoricul atît de controversat în primul rînd în patria sa, filozoful atît de contradictoriu. O dimineaţă întreagă petrecută împreună a însemnat o convorbire cu subiecte dintre cele mai variate, de la istoria Indiei şi Chinei la viaţa în capitala britanică în timpul bătăliei Angliei, de la problematica poluării atmosferice la necesitatea idealurilor care să anime noile generaţii.

Exprimîndu-şi admiraţia şi încîntarea faţă de ediţia recent apărută la Bucureşti a lucrării lui Dimitrie Cantemir, **Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului otoman,** Arnold J. Toynbee îmi spunea: „Iată una dintre cărţile pe care mi le-am dorit întreaga viaţă în bibliotecă; mi-a fost însă imposibil să achiziţionez vreunul din exemplarele princeps tipărite aici la Londra în traducerea lui N. Tindal în 1734 - 1735. Aduc mulţumiri şi felicitări editorilor şi cercetătorilor români care restituie azi lumii europene o operă de o valoare capitală pentru timpul său. Omagiul meu pentru Dimitrie Cantemir este exprimat din convingerea că într-un veac (XVIII) care nu a dus lipsă de genii, el a adus Europei dovada forţei creatoare a popoarelor din sud-est şi în primul rînd a poporului român. A fost unul dintre cei mai mari eruditi ai vremii sale, savant de o universalitate autentică". Asemenea aprecieri veneau de la omul care în al 85-lea an al vieţii a scris cea mai completă istorie a împăratului bizantin Constantin Porfirogenetul şi a lumii sale. notînd cu exemplară modestie că lucrarea sa (aproape 800 pagini) nu reprezintă decît un simplu studiu.

Transcrierea integrala a opiniilor în domeniul istoriei care mi-au fost comunicate de diferiţi interlocutori britanici va fi treptat încredinţată cititorului **Magazinului istoric** căruia i-au fost destinate. Imaginea generală pe care au urmărit-o consemnările de faţă a fost de a releva aceluiaşi cititor că, într-o ţară confruntată cu dilemele unor realităţi şi scadenţe neiertătoare, cufundată cu aviditate în propria-i istorie, fie că începe la Cezar sau se sfîrşeşte la Churchill, că debutează cu masivele neolitice de la Stonehenge şi se eternizează prin lespezile funerare de la Westminster Abbey, interesul şi dorinţa de a cunoaşte ruta istorică a poporului român au încetat de a mai fi singulare. Pornind de la contemporaneitatea relaţiilor româno-engleze, în dezvoltare pe multe planuri, dorinţa de a afla experienţa trecutului românesc a devenit sesizabilă şi ea adaugă un nou semn adîncirii consonanţelor istoriei naţionale cu cea europeană şi universală.

ŞAPTE ANI DE RĂZBOI ÎN SECOLUL LUMINILOR

MIRCEA N. POPA

„Secolul luminilor", cum a rămas în istorie veacul XVIII, a fost în acelaşi timp şi o epocă de numeroase, sîngeroase şi pustiitoare conflicte militare, de nesocotire a normelor tradiţionale ale dreptului internaţional de către monarhii „mîndri de iluminata [lor] înţelepciune de stat" (F. Engels). Războiul pentru moştenirea spaniolă (1701-1714) şi războiul nordului (1700-1721) au constituit debutul. Au urmat războaiele de succesiune la tronul Poloniei (1733-1735) şi la tronul Austriei (1740-1748). Pînă la izbucnirea războiului de şapte ani, care prin amploarea, duritatea şi consecinţele sale a depăşit în importanţă evenimentele care i-au premers, pămîntul bătrînului continent european cunoscuse puţini ani de pace. Şi întrucît acest război s-a declanşat ca un conflict în cadrul Imperiului german, care deţinea regiunile central-europene, să precizăm situaţia acestuia.

Sfîntul Imperiu romano-german (primul Reich) era constituit, cum spune istoricul G. Livet, din două elemente: o faţadă — Reichul, şi o realitate — statele. În sec. XVII şi, parţial, în cel următor imperiul cuprindea teoretic teritorii italiene (Ducatele de Milano, Savoia, Parma, Mantua, Modena), Boemia, Ungaria, Silezia, Ţările de Jos, Franche-Comté, cantoanele elveţiene, Austria propriu-zisă, conglomeratul de state germane. Imperiul avea în frunte un împărat ales, care era ajutat de Dieta imperiului — constituită din colegiile electorilor, prinţilor şi oraşelor libere. Prerogativele Dietei erau: stabilirea impozitelor, declararea războiului şi ratificarea tratatelor de pace, deposedarea prinţilor de statele lor, exercitarea drepturilor de suveranitate. Puterea împăraţilor — aleşi de secole din Casa de Habsburg — depindea de resursele domeniilor lor ereditare: Arhiducatul Austriei, Ducatele Stiriei şi Carinthiei, Tyrolul, Brisgau etc.

Imperiul german cuprindea, în veacul XVIII, 330 state, 20 teritorii reprezentate în Dietă, precum şi peste 1 200 seniori nereprezentaţi. El era doar cu numele un stat, deoarece principii îşi arogaseră o suveranitate tot mai deplină în raport cu împăratul. Franţa încuraja această anarhie, iar o consolidare a puterii împăratului, prin îngrădirea libertăţilor principilor imperiului, nu era posibilă fără acordul ei. Regii Franţei — Ludovic XIII, Ludovic XIV, Ludovic XV — au susţinut în lupta împotriva Habsburgilor de la Viena, ca de altfel şi a celor de la Madrid, principalii lor adversari din Europa Continentală, orice forţă ostilă, capabilă să le anemieze puterea, începînd cu Imperiul otoman şi terminînd cu ultimul prinţişor german rebel. Aproape toate războaiele cu străinătatea în care era implicat împăratul deveneau războaie civile germane, deoarece în tabăra duşmanului ajungeau inevitabil diverşi principi ai imperiului.

Din momentul în care Frederic II de Hohenzollern, supranumit şi Frederic cel Mare, a ocupat tronul regal din Berlin (1740), „răzvrătirea Prusiei împotriva Imperiului german a devenit un sistem" (F. Engels). Frederic a continuat şi a perfecţionat politica tradiţională a predecesorilor săi, care consta în „jocul de basculă" între Franţa şi Austria Habsburgilor. Cu ajutorul francezilor el a cucerit în 1740 Silezia, una dintre cele mai bogate provincii ale împărătesei Maria Tereza, dovedind că războiul împotriva celorlalţi germani şi împărţirea pămîntului german cu străinii „...a constituit întotdeauna pentru politica Prusiei principalul mijloc de a-şi mări teritoriul" (F. Engels).

Galera prusiană

Adversarul redutabil al împăratului era aşadar regele Prusiei, membru al imperiului, stăpînitorul unui stat relativ mic, constituit treptat dintr-o mulţime de teritorii germane şi străine, prin forţa armelor şi a unei active diplomaţii. Chiar titulatura oficială a monarhului reflecta modul în care Hohenzollernii îşi măriseră continuu statul: în afară de rege, şeful acestei familii era la începutul sec. XVIII, de şase ori duce, de cinci ori prinţ, de vreo zece ori conte, de două ori marchiz, de peste şapte ori senior al unor diverse teritorii etc.

Statul prusian s-a consolidat considerabil şi a fost pregătit pentru rolul pe care l-a jucat la mijlocul sec. XVIII în vremea domniei „regelui-sergent", cum a fost poreclit Frederic-Wilhelm I (1713-1740). Devizele preferate de el au fost: „Nu cîrti!" şi „Totul pentru armată!". Codul de legi al statului se reducea, potrivit dorinţei regelui, la o lungă listă de **verboten!** („interzis!"). Monarhii europeni rîdeau de mania „regelui-sergent" de a se înconjura cu o numeroasă gardă constituită din soldaţi-giganţi, recrutaţi din mai toate ţările continentului. Dar, la puţin timp după moartea lui, unii dintre aceşti monarhi, mai ales împărăteasa Maria Tereza au plîns amarnic cînd armatele lor s-au ciocnit în cîmp deschis cu armata creată de Frederic-Wilhelm I.

Frederic II a moştenit în 1740, o vistierie plină, o birocraţie eficace, un popor foarte harnic, o nobilime arogantă şi brutală, dar supusă monarhiei şi, mai cu seamă, una din cele mai numeroase şi bine instruite armate din Europa. Puţin înainte de moarte, Frederic-Wilhelm I scrisese în testamentul său: „Acum îi este permis succesorului meu să arunce masca".

★

În timp ce se năştea viitorul Frederic II, tatăl său „regele-sergent", îşi instruia „scumpii săi copii albaştri" (uriaşii soldaţi din gardă) sub ferestrele castelului, făcînd un zgomot infernal. Cînd regina a rugat să se facă linişte, soţul a răcnit un ordin: „Atenţiune! Pentru a saluta sosirea unui nou recrut al armatei prusiene...! Foc!". Aşa că viitorul rege a venit pe lume în zgomotul asurzitor produs de salvele repetate ale gărzii, care parcă salutau un comandant de oşti. În anii care au urmat, tatăl s-a străduit să-şi „dre-

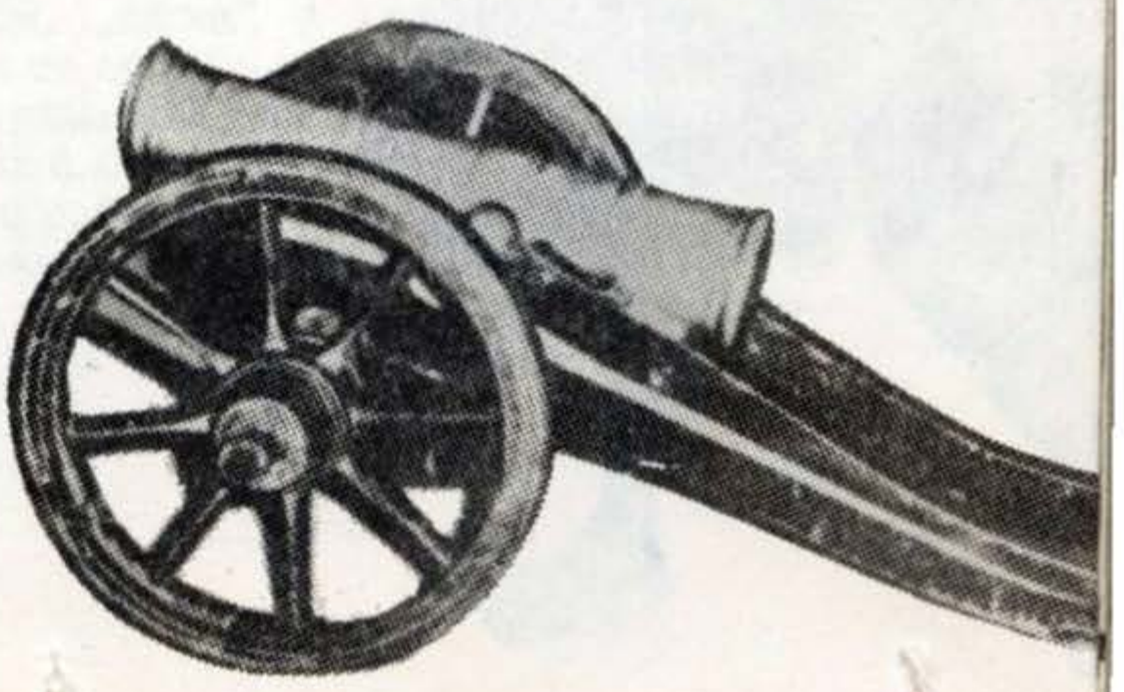

seze" fiul după modelul său. Totuși, în locul unui automat de precizie, Frederic II a devenit un umanist și filozof care gîndea, vorbea și scria cu plăcere și talent în franceză, dar care, „ca om de acțiune, era german și realist" (E. Carrias). Ca orice autentic Hohenzollern, el a intrat adesea în conflict cu tatăl său și a ajuns rege nu fără să fi trecut printr-o serie de peripeții.

Din primii ani ai domniei, s-a arătat a fi un suveran dinamic, un „geniu rece ca raţiunea pură, stăpîn pe sine, sincer față de el însuși și cu atît mai capabil să-i mintă pe alții..., indiferent față de tot ceea ce nu ținea de el și interesul Prusiei, ferm..., extrem de îndrăzneț..." (E. Lavisse). Mai plin de grijă și atenție față de lucruri, manufacturi, pămînt, decît față de om, fie el muncitor ori țăran, autoritar și dur în raporturile cu subalternii, el era un „despot luminat", prin formație și vocație. Frederic apărea în fața unor contemporani iluminiști drept un „erou eretic" (Voltaire), care a golit ideea monarhică de conținutul ei religios și a retras regalității caracterul de instituție divină. Un astfel de rege, care în întreaga-i domnie nu a găsit răgazul să asiste la serviciul religios decît de nouă ori, impresiona pe contemporani și entuziasma pe filozofi.

Acesta a fost omul care, în urma unui lung război (1740-1748), a anexat Silezia, smulgînd-o Habsburgilor. Moștenitorul „regelui-sergent" își aruncase masca!

Provincia cucerită a devenit, datorită bogăţiilor subsolului și solului său, „coloana care susținea întreaga domnie" (P. Gaxotte) a lui Frederic, și, totodată, cauza unui nou și greu război cu Maria Tereza și aliații acesteia.

Frederic era perfect conștient de caracterul politicii sale și, cu sinceritatea-i brutală, a calificat documentul întocmit de către ministrul Podewils pentru a justifica anexarea Sileziei astfel: „Bravo! Treaba asta este opera unui adevărat șarlatan!".

Surprizele unui „război vioi și vesel"

Pentru majoritatea statelor participante la războiul de succesiune la tronul Austriei, Pacea de la Aachen (1748) a reprezentat un compromis nesatisfăcător, un răgaz necesar pregătirii unui nou război de mari proporții. Maria Tereza era gata de orice sacrificiu pentru a recuceri Silezia, pe care tratatul de pace o lăsase Prusiei. Franța, aliata lui Frederic, nu s-a ales cu nimic de pe urma acestui greu și costisitor război, în afară de un nou proverb: **Bête comme la paix** („prost ca pacea"). Anglia, adversara tradițională a Franței, a considerat clauzele păcii referitoare la America și India, care îngăduiau Franței să-și păstreze posesiunile coloniale din India și America de Nord, ca temporare, continuînd vechea ei politică europeană prin care urmărea să „închirieze aliați" pe continent, care să suporte loviturile destinate ei. În septembrie 1755, un astfel de aliat a devenit Rusia țaristă, care se angaja, contra unei consistente sume de bani, să atace Prusia în cazul unui conflict anglo-prusian, pentru Hanovra, domeniul ereditar al familiei regale britanice* Dar n-a fost nevoie, căci Frederic, credincios zicalei că tratatele de alianță sînt o operă trecătoare, și-a modificat brusc politica și a încheiat cu Anglia, în ianuarie 1756, Tratatul de alianță de la Westminster, prin care dădea garanții pentru Hanovra și obținea garantarea integrității statului său.

Rezultatul noii orientări politice a lui Frederic a fost răsturnarea vechiului sistem de alianțe din Europa: Franța, rivala Angliei, a renunțat definitiv la politica de alianță cu Prusia și a încheiat, în mai 1756, un prim tratat de alianță cu Habsburgii, vechii ei adversari. În noiembrie a semnat un tratat de alianță ofensivă și defensivă cu Rusia. Această reacție a guvernului de la Versailles s-a datorat nu numai dorinței de a pedepsi regele fără credință și lege al Prusiei, ci și înrăutățirii neîntrerupte a relațiilor cu Anglia.

Rivalitatea comercială și colonială dintre Anglia și Franța în America de Nord, India etc., a dus la numeroase incidente. În vara anului 1755, în plină pace, o flotă engleză a atacat un grup de nave franceze care transportau întăriri în Canada. În noiembrie, escadrele britanice au primit ordinul de a captura orice navă franceză interceptată. Declanșarea oficială a războiului între cele două țări era doar o chestiune de timp. Pe vechiul continent, pe mări și în coloniile Angliei și Franței, războiul „plutea în aer".

Forțele care erau gata să se înfrunte se grupau astfel, în vara anului 1756: Prusia

---

* În 1714, coroana britanică a fost preluată de dinastia de Hanovra (Braunschweig), iar între Marea Britanie și Hanovra a fost creată o uniune personală.

și Anglia pe de o parte, Austria, Rusia, Suedia și, în perspectivă, Spania, pe de altă parte. Conflictul urma să se desfășoare pe mai multe teatre de operațiuni situate uneori la mii de kilometri distanță unul de celălalt: pe teritoriul statelor germane, unde Prusia, avînd doar sprijinul unei mici armate britanice din Hanovra, trebuia să înfrunte trupele austriece, ruse, franceze, suedeze și ale unor state germane; pe mări și oceane, unde flotele engleze și franceze se și încăieraseră; în coloniile din America și India.

Pe continent, raportul de forțe era categoric defavorabil Prusiei și Angliei. Frederic putea conta pe armata sa bine instruită, dar inferioară ca efective adversarilor săi, pe banii Angliei, pe dificultățile posibile în ceea ce privește coordonarea acțiunilor forțelor adverse, pe geniul său militar și pe întîmplare.

Contînd pe încetineala cu care Rusia își mobiliza, deplasa și concentra forțele și pe elementul surpriză, Frederic s-a decis să atace primul, la 16 iunie 1756, fără să-și avertizeze adversarul printr-un ultimatum sau o declarație de război. Dar, curînd, a constatat că făcuse un calcul greșit. Rușii se apropiau cu o repeziciune neobișnuită, membrii imperiului s-au alăturat împărătesei Maria Tereza, iar mica Prusie era amenințată simultan din mai multe direcții. Astfel, în loc de „un război vioi și vesel", cum crezuse Frederic, el urma să suporte un conflict, care avea să hotărască soarta statului său și viitorul Hohenzollernilor.

Cursa de la un adversar la altul

Seria celor șapte campanii, care au avut loc în răsăritul Germaniei, a fost deschisă de atacul prin suprindere executat de armata prusiană asupra Saxoniei. Frederic i-a blocat pe saxoni la Pirna și i-a silit să capituleze în august 1756, respingînd apoi o armată austriacă care venea din Cehia.

În 1757, situația lui a devenit dificilă: Dieta germană a hotărît constituirea unei armate care s-o sprijine pe împărăteasa Maria Tereza; armata suedeză a intrat în acțiune pentru a ocupa o parte din Pomerania, care i-a fost promisă de adversarii Prusiei; rușii au pătruns în Prusia Orientală, iar francezii în regiunile centrale ale Germaniei. Frederic spera să-și înfrîngă pe rînd adversarii. A intrat rapid în Cehia, a atacat pe austrieci și i-a silit să se închidă între zidurile Pragăi. Dar o altă armată austriacă, comandată de generalul Daun, a înaintat spre Praga și, în bătălia de la Kollin din iunie 1757, Frederic a fost înfrînt și silit să părăsească Cehia.

În Prusia Orientală, rușii au învins o armată a lui Frederic, la Gross-Jägersdorf.

Mica armată engleză din Hanovra, „apendicele" european al Marii Britanii, n-a putut rezista atacului francezilor conduși de mareșalul Richelieu și a fost înfrîntă la Kloster Zeven, în septembrie 1757. Hanovra a fost temporar ocupată. Cu aprobarea Londrei, Frederic, de care depindea soarta războiului pe continent, a numit pe ducele de Braunschweig comandant al armatei anglo-hanovreze și a pregătit eliberarea Hanovrei. Pe de altă parte, înaintarea armatei franco-imperiale, comandată de mareșalul de Soubise și prințul de Saxa-Hilburghausen a devenit extrem de periculoasă pentru prusieni. Frederic s-a decis la o acțiune îndrăzneață: la 5 noiembrie 1757, a atacat prin surprindere această armată la Rosbach — pe malul Saalei — și a înfrînt-o obținînd una dintre cele mai strălucite victorii din cariera sa militară. Din acest moment, francezii au căutat să evite bătăliile cu prusienii și și-au concentrat eforturile împotriva anglo-hanovrezilor în Westfalia și Hessa. Imediat, Frederic a pornit în marș forțat spre Silezia, unde austriecii pătrunseseră din nou, și l-a înfrînt pe Carol de Lorena, la Leutha.

În campania din 1758, Frederic a fost silit să mărșăluiască cu disperare între ruși și austrieci. La Zorndorf, în răsărit, a suportat o sîngeroasă bătălie cu armata rusă la 25 august; s-a îndreptat apoi spre Saxonia, unde a fost înfrînt de austriacul Daun, la 4 octombrie, la Hochkirch. În vest, armata lui Frederic i-a bătut din nou pe francezi la Krefeld și i-a respins peste Rin. Apoi, teatrul de operațiuni s-a stabilizat între Rin și Mainul Inferior.

În 1759, „cursa" a continuat. Frederic s-a luptat cu energie și disperare în Brandenburg, la granițele Poloniei, în Silezia. Forțele de care dispunea s-au redus însă de la o campanie la alta. Rușii au atins Oderul în regiunea Kustrin, au făcut joncțiunea cu austriecii și l-au silit pe Frederic să suporte cea mai grea bătălie din cursul războiului,

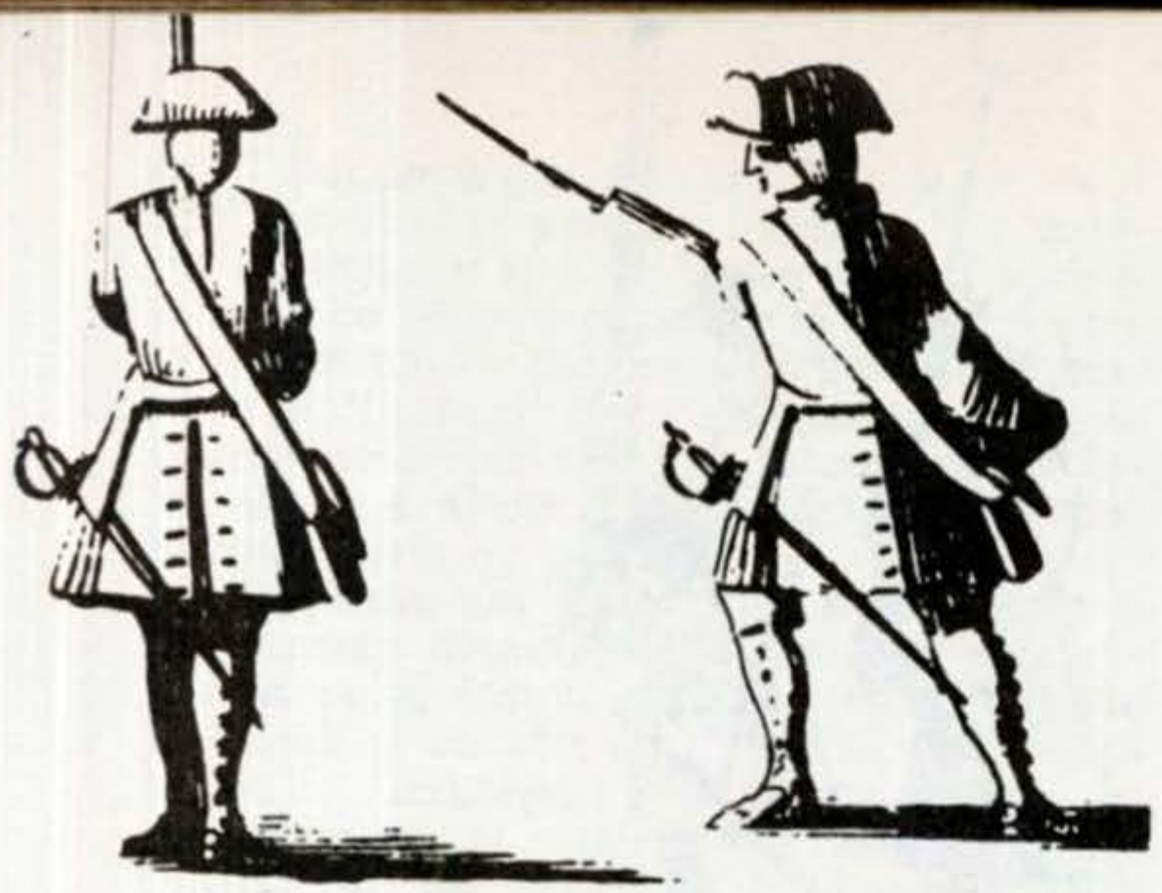

la Künersdorf, la 12 august 1759. Cei 50 000 ruși și 18 000 austrieci au zdrobit pe cei 50 000 prusieni ai lui Frederic, într-un dezastru de mari proporții. O altă armată prusiană a fost bătută în Saxonia, dar Frederic a obținut victoria de la Liegnitz, în Silezia.

În 1760, armata ruso-austriacă a ocupat temporar Berlinul; Silezia a fost ocupată de austrieci, iar Saxonia de aliații germani ai Mariei Tereza. Între Rin și Weser, anglo-hanovrezii au continuat să se bată cu francezii. Și în final, Frederic a obținut victoria asupra austriecilor, la Reichenbach, în 1762. Așadar, armatele prusiene și Frederic au rezistat ani îndelungați sub loviturile adversarilor numeroși. Cum au reușit?

Scheletul șchiop

Armata prusiană avea două caracteristici esențiale: în primul rînd soldatul nu prezenta încredere și trebuia să fie continuu supravegheat, iar, în al doilea rînd, efectivul era slab în raport cu lungimea granițelor ce trebuiau apărate, dar impresionant de mare în comparație cu numărul locuitorilor țării și potențialul economic al acesteia. În armata prusiană era încorporat oricine putea purta arme, de la locuitorii țării pînă la vagabonzii și aventurierii recrutați aiurea, de la voluntarii străini pînă la prizonierii de război. După capitularea de la Pirna, de pildă, toți soldații saxoni prizonieri au fost încorporați cu forța în armata lui Frederic II. În Prusia se spunea că „orice om care nu este soldat din naștere, nu este decît un mizerabil".

Îndelungata dresare în cazarmă era realizată cu metode barbare și inumane. Soldatul nu era om, ci o mașină de precizie. Generalul prusian Scharnhorst*, patriotul german de mai tîrziu, a scris următoarele: „Nici un soldat din lume nu a fost atît de îngrozitor ciomăgit ca soldatul prusian". Fiecare batalion era un fel de baterie ambulantă, care executa un tir rapid și eficace. Prusia însăși părea că nu fusese creată, nu trăia și nu muncea decît pentru a-și întreține armata. Nevoile armatei aveau prioritate. În bugetul statului, cheltuielile militare deținеau primul loc. De pildă, în 1752, în timp de pace, armata prusiană număra 135 000 oameni, ceea ce era enorm în acele vremuri pentru o țară cu o populație de numai 3,9 milioane locuitori. Din veniturile statului de circa 12,2 milioane taleri, pentru armată s-au cheltuit în acest an 9,4 milioane. Arta militară se bucura, de asemenea, de o atenție specială. Se părea că în Prusia „toate celelalte arte înfloreau sub protecția artei militare".

Încă înaintea războiului de șapte ani, Frederic a creat și definitivat o doctrină militară proprie, care a servit ca model de inspirație pentru unii contemporani. Strategia și tactica folosite de regele prusian în acest război l-au consacrat însă definitiv în rîndul geniilor militare.

Frederic a evitat în general luptele sîngeroase, operațiunile de noapte și campaniile de iarnă, pentru a nu pierde soldații atît de greu de întreținut; își obosea și surprindea adversarul prin marșuri-manevră și atacuri efectuate cu mare repeziciune asupra punctelor vulnerabile ale acestuia. Executa manevrele în chip desăvîrșit, acționînd în mare taină și cu o repeziciune surprinzătoare.

Înainte de 1756, monarhul Prusiei aprecia că arma decisivă era cavaleria și, de aceea, aceasta reprezenta un sfert din armata prusiană. Importanța focului artileriei a crescut însă în timpul războiului de șapte ani și, ca urmare, Frederic a trebuit să acorde atenție dezvoltării artileriei sale și să se ocupe cu insistență de fortificații.

Generalii cu care s-a bătut Frederic în războiul de șapte ani au reprezentat, cu rare excepții, valori militare mediocre. Așa se explică faptul că uneori, Frederic a învins cîte o armată de 100 000 soldați inamici, cu numai 20 000 oameni.

Pregătindu-se în 1756 să plece în campanie, Frederic era optimist și-i privea cu dezaprobare pe cei din jurul lui care considerau acțiunea aventuroasă. De bătrînul său ministru Podewils s-a despărțit, spunîndu-i: „Adio, domn al timidității politice". În scurt timp însă, cursele nesfîrșite și repetatè de la Oder la Elba, de la Elba la Weser, de la un adversar la altul, au epuizat nu numai trupele, ci și pe comandantul lor. Adesea moralul lui Frederic a trecut prin grele încercări. Descurajarea a pus stăpînire pe el, iar sănătatea șubredă i-a deteriorat capacitatea de muncă. Ambele picioare și brațul stîng sufereau din pricina gutei. El însuși scria că nu mai era decît un „schelet șchiop", un „bagaj" care împovăra armata. În această perioadă s-a gîndit să folosească cele 18 pilule de opium, pe care le avea permanent asupra sa din 1756. A avut, totuși, voința și curajul de a continua lupta. Mărșăluind printr-o țară cumplit devastată, îmbătrînit, exclama: „Cea mai frumoasă zi a vieții este cea în care o părăsești!".

---

* Vezi **Magazin istoric, nr. 12/1973.**

Unii din contemporanii săi au fost profund impresionați de cele ce se petreceau, de victoriile și rezistența neașteptat de dîrză și îndelungată a prusienilor lui Frederic. De multe secole germanii, mai ales cei din nord, nu mai repurtaseră victorii atît de strălucite și, paradoxal, în vreme ce unii generali murmurau și-i reproșau că iubește vărsarea de sînge omenesc, filozofi și poeți îl prezentau ca pe un erou al libertății, ca o „încarnare politică a gîndirii libere".

Între „cocoșul galic" și „perfidul Albion"

Conflictul dintre Anglia și Franța s-a declanșat fățiș prin debarcarea și atacul executat prin surprindere de trupele franceze asupra Insulei Minorca, din Marea Mediterană, stăpînită de englezi (18 aprilie 1756). Minorca a fost cucerită. Războiul dintre cele două țări în Europa a devenit deosebit de dur, odată cu intrarea în guvernul britanic a lui William Pitt (decembrie 1756) „cel mai bun cap al Angliei", cum îl caracteriza Frederic. Pitt a ordonat blocarea țărmurilor Franței, a organizat în grabă o armată de 100 000 oameni, o puternică flotă, și a întocmit un program de sprijinire eficientă a Prusiei. În anii următori, țărmurile franceze au devenit ținta unor numeroase și pustiitoare atacuri. Franța lui Ludovic XV a reacționat prin pregătirea unei invazii în Insulele Britanice, potrivit proiectului elaborat de energicul ministru de Externe Choiseul (1759). Încercarea de concentrare a unor importante forțe navale militare franceze în Canalul Mînecii a prilejuit, în august 1759, bătălia dezastruoasă din apele portugheze (Lagos). Cu toată înfrîngerea, francezii au încercat să debarce în Anglia (noiembrie 1759). Superioritatea în forțe navale a englezilor, marea furtunoasă și caracterul aventuros al acțiunii au contribuit la înregistrarea unui nou eșec de către Ludovic XV. Bătălia de la Quiberon le-a asigurat englezilor dominația pe mare.

În America, principalul teatru de operațiuni a fost Canada, unde englezii au obținut treptat o zdrobitoare superioritate în forțe asupra adversarilor lor, deoarece Franța, angajată aproape total în luptele de pe continentul european, nu a mai avut suficiente forțe pentru a se opune cu sorți de izbîndă Angliei. În anii 1756-1757, francezii comandați de generalul Montcalm, au înregistrat unele succese locale. În 1758, ca urmare a măsurilor luate de Pitt, englezii au trecut la o ofensivă de mari proporții și au reușit să cucerească forturile Frontenac, Duquesne — pe Ohio — și Louisville. Poziția lor strategică în Canada s-a consolidat considerabil. Raportul de forțe le era net favorabil: 6 la 1. Reluînd ofensiva în anul următor, englezii au cucerit Quebecul, pe care l-au păstrat în ciuda contraofensivei franceze, iar în septembrie 1760, orașul Montreal. Victoria Angliei în Canada era totală.

Luptele dintre englezi și francezi s-au extins și în regiunea Antilelor. În 1759, englezii au atacat Insulele Martinica și Guadelupa, reușind s-o cucerească pe cea din urmă.

În același timp, se hotăra soarta imperiului colonial francez din India, aflat în curs de constituire. Și aici raportul de forțe a devenit treptat favorabil englezilor, iar cuceririle făcute de francezii Dupleix și Bussy, în ajunul războiului, au fost pierdute pe rînd. Ciocnirea decisivă dintre cei doi adversari și aliații lor indieni (unii rajahi fiind de partea francezilor, alții de a englezilor) a avut loc la 23 iunie 1757 la Plassey, unde englezii au ieșit învingători. Puțin mai tîrziu, francezii au pierdut Chandernagorul iar întregul Bengal a trecut sub controlul englezilor.

În 1758, noul guvernator francez, contele Lally, baron de Tollendal, a încercat să preia inițiativa atacînd Madrasul, dar insuficiența forțelor de care dispunea a contribuit în chip hotărîtor la înregistrarea unui nou insucces. În 1760, englezii au continuat ofensiva pe coastele Coromandelului, asediind și cucerind Pondichéry (ianuarie 1760). La puțin timp după aceea ei au cucerit Mahé, pe coasta Malabarului. Așadar, succesul britanicilor a fost și în India de mari proporții. Viitorul colonialismului francez în această țară era definitiv compromis.

Maiestatea Sa Întîmplarea Blestemată

Rezistența îndelungată și disperată a armatelor prusiene pe continent nu s-ar fi transformat într-o victorie de război, fără apariția unei defecțiuni în sistemul de alianțe al adversarului. Mai mult, în 1762 Prusia se afla în pragul prăbușirii. Din fericire pentru ea, ca urmare a morții țarinei Elisabeta, tronul Rusiei a fost ocupat de Petru III, mare duce de Holstein. Cunoscînd admirația pe care i-o nutrea țarul, Frederic al Prusiei a știut să-l lingușească în așa fel încît Petru și-a rechemat brusc armata din Sile-

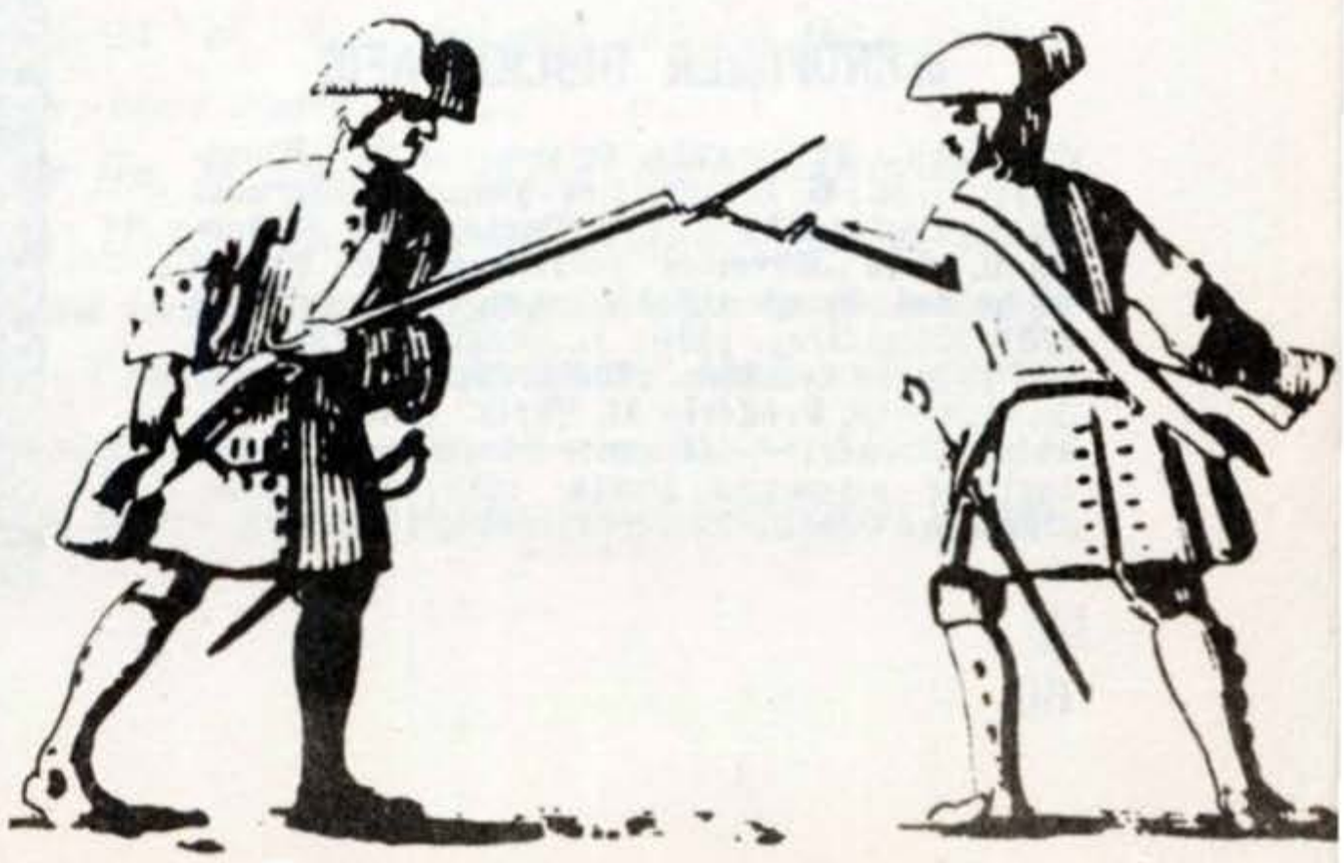

zia și a început negocierile de pace. La 5 mai 1762, Rusia a semnat tratatul de pace cu Prusia, restituindu-i acesteia toate teritoriile cucerite. Modificarea atitudinii Rusiei față de Prusia a provocat schimbări și în atitudinea Suediei, care, la 22 mai 1762, a semnat o „pace albă" cu Prusia, restituindu-i Pomerania prusiană. „Maiestatea Sa Întîmplarea cea Blestemată", de care se plîngea uneori Frederic, i-a favorizat în 1762 pe prusieni, spre disperarea Vienei și Parisului. Regele Prusiei avea toate șansele de partea lui.

În Rusia a avut loc o nouă schimbare. Pe tronul imperial — după uciderea soțului ei — — s-a urcat Ecaterina II. Deși nu-l simpatiza pe Frederic, țarina i-a asigurat „o protecție puternică". Ea a rechemat trupele trimise de Petru III în sprijinul lui, dar s-a declarat neutră. Înfrîngerea armatelor austriece, care nu fusese niciodată o problemă prea dificilă pentru Frederic, a devenit acum sigură. De acest fapt a fost conștientă și Maria Tereza și nu întîmplător Viena a fost cea care a propus Berlinului, la sfîrșitul campaniei din 1762, tratative de pace.

În noiembrie 1762, guvernele francez și britanic s-au hotărît să semneze preliminariile păcii la Fontainebleau. Tratatul definitiv de pace în vest a fost semnat la 10 februarie, 1763 la Paris. Potrivit stipulațiilor acestuia, Franța pierdea toate posesiunile sale din Canada, păstra o parte din Louisiana (la vest de Mississippi) și ceda Spaniei cealaltă parte, cu New-Orleans. Spania reprimea Cuba de la englezi. Dintre posesiunile sale din India, Franța păstra doar Chandernagor, Pondichéry, Karikal și Mahé — fără a avea dreptul să le fortifice. Franța pierduse în acest război, potrivit unor evaluări, un milion de soldați și cheltuise circa două miliarde și jumătate de franci numai pentru a se vedea alungată din Canada și în cea mai mare parte din India...

Englezii își consacrau juridic victoria militară obținută pe mări și în colonii. Hegemonia lor maritimă, comercială și colonială avea perspective dintre cele mai grandioase.

În aceeași lună, în răsărit, prusienii și austriecii au semnat Pacea de la Hubertsburg. Tratatul restabilea **statu quo ante** („situația de dinainte"), confirmînd clauzele păcii din 1748: Prusia păstra Silezia. Deci, învingătorii erau Anglia și Prusia. Statul Hohenzollernilor intra în rîndul marilor puteri militare.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

K. Marx, F. Engels, Opere, vol. 22, București, 1965; G. Zeller, **Les Temps modernes. II. De Louis XIV à 1789,** Paris, 1955; E. Bosbach, **Die „Rêveries politiques" in Friedrichs des Grossen Politischen Testamen von 1752,** Köln-Graz, 1960; L. Gershoy, **L'Europe des princes éclairés. 1763-1789,** Paris, 1966; P. Gaxotte, **Frédéric II,** Paris, 1938; F. Fizaine, **Frédéric-Guillaume I-er, père du militarisme allemand,** Paris, 1958; W. Treue, **Deutsche Geschichte,** Stuttgart, 1965.

Cărți sosite la redacție

● **DOCUMENTE DIN ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA (1879-1892).**

Editura Politică, București, 1973: *323 documente, în majoritate inedite, din perioada caracterizată prin creșterea în amploare, pe multiple planuri, a acțiunilor proletariatului român, ca și prin adîncirea procesului de însușire a ideilor socialismului științific de către mișcarea muncitorească.*

● **Dr. Petru Groza — ARTICOLE, CUVÎNTĂRI, INTERVIURI, TEXTE ALESE.**

Selecția textelor **Mihaela Dan, Gh. I. Ioniță, Mircea Valea;** prefață **George Ivașcu.** Editura Politică, București, 1973: *amplă antologie din publicistica anilor 1919-1957 a eminentului om de stat și înflăcărat patriot.*

● **Dimitrie Cantemir — VIAȚA LUI CONSTANTIN CANTEMIR.**

Text stabilit și tradus de **Radu Albala,** introducere de **Const. C. Giurescu.** Editura Minerva, București, 1973: *biografia tatălui oștean alcătuită de fiul cărturar.*

● **Constandin Sion — ARHONDOLOGIA MOLDOVEI.**

Text ales și stabilit, glosar și indice de **Rodica Rotaru,** prefață de **Mircea Anghelescu,** postfață, note și comentarii de **Ștefan S. Gorovei.** Editura Minerva, București, 1973: *savuroase „amintiri și note contimporane" privind familii boierești moldovene din secolul trecut.*

● **Șerban Polverejan, Nicolae Caroș — MIȘCAREA MEMORANDISTĂ ÎN DOCUMENTE (1885-1897).**

Cuvînt înainte de prof. **Ștefan Pascu.** Editura Dacia, Cluj, 1973: *mărturii, unele publicate acum pentru întîia oară, ilustrînd un moment important din istoria luptei populației române din Transilvania pentru afirmarea drepturilor sale legitime.*

S-A ÎNTÎMPLAT CÎNDVA ÎN MUNȚII BANATULUI

Locot. colonel MIHAI GROZAVU

Se împlinesc 25 ani de cînd Partidul Comunist Român și guvernul țării noastre, continuînd politica de consolidare a cuceririlor revoluționare, de făurire a noului aparat de stat, au creat, în locul fostelor instrumente represive ale regimului burghezo-moșieresc, o nouă instituție menită să apere viața și avutul cetățenilor, proprietatea obștească, ordinea și liniștea publică — Miliția Populară. **Condusă, educată și îndrumată în permanență de către partid, Miliția, alături de celelalte organe ale aparatului de stat, cu sprijinul larg al maselor de oameni ai muncii, stă la datorie, cadrele sale neprecupețind timpul și eforturile, iar la nevoie chiar viața, pentru îndeplinirea sarcinilor încredințate.**

Acolo, sus, pe colina ce domină maiestuos Poiana Ruscăi — pe acel încîntător platou subcarpatin presărat cu pîlcuri de arbuști sălbatici, dar și cu răzlețe grupuri de pomi fructiferi ce înconjură vechile așezări ale crescătorilor de vite de prin partea locului — mi-a fost dat să ascult una dintre cele mai emoționante istorisiri.

— N-am mai fost de mult pe aici; sînt peste 20 ani — îmi spune însoțitorul meu, ofițerul de miliție în rezervă, Vasile Rednic. Și totuși, cît de mult mi-au rămas întipărite în memorie locurile acestea...

Îl privesc cu atenție: are părul nins de ani și fața brăzdată de cute adînci și aspre...

— Iată, continuă el, de aici se vede bine; între merii și claia aceea de fîn, se află sălașul lui Ilie Urdăreanu. În 1951, acolo au fost prinși doi dintre membrii bandei lui Sfîrloagă. Aproape trei luni stătuseră ascunși într-o groapă anume săpată și bine mascată, încît puteau observa tot ce se petrece în jur, iar la nevoie acționau. Aveau arme automate, muniție și grenade. Ieșeau din vizuină doar să jefuiască ori spre a se întîlni cu șeful bandei, ascuns, la rîndul său, într-un fel asemănător...

După cum vedeți, terenul le era prielnic: văi și coline acoperite, sate înșirate pe firul apelor pînă sub poalele munților, case izolate care, la adăpostul pădurilor și întune-

ricului, puteau fi atacate cu multă uşurinţă... Cîţiva ani în şir zi şi noapte, sătenii de prin Rusca ori Domaşnea, din Cornereva sau Borlovenii Vechi, au trăit din plin coşmarul fărădelegilor comise de banda lui Sfîrloagă...

— Spuneţi-mi vă rog, îl întrerup pe fostul ofiţer judiciar, participant la stîrpirea periculoşilor tîlhari de codru, cum s-a format banda respectivă şi care au fost cele mai grave fapte pe care le-a săvîrşit?

De la speculă, la omoruri

— Infractorii la care mă refer, unii de pe aici (cum a fost Dumitru Isvănuş, zis Sfîrloagă, originar din Domaşnea), alţii de prin Mehedinţi, dar împinşi de relaţiile lor de afaceri prin părţile acestea, au început cu... specula de ţuică şi delicte silvice, pentru care ar fi putut primi o pedeapsă de cîteva luni închisoare şi au ajuns la omoruri bestiale... Cum a fost posibilă o asemenea dezumanizare? Firesc, există explicaţii: mentalitatea înapoiată a indivizilor respectivi, cunoscuţi de altfel ca oameni cu porniri violente... Apoi viciul beţiei... Într-o vreme cînd se luau măsuri tot mai eficiente pentru asigurarea respectării normelor legale, pentru crearea unui climat civic favorabil noii vieţi care se instaurase în societatea noastră, aceştia au reacţionat ostentativ, intensificîndu-şi acţiunile infracţioniste şi imprimîndu-le un caracter tot mai grav, mai periculos. Astfel, profitînd de faptul că prin partea locului exista încă armament abandonat în timpul războiului, şi-au procurat arme automate şi muniţie, s-au constituit în bandă şi au început să atace magazine, locuinţe, sedii ale unor posturi de miliţie. Cu capetele înfierbîntate de băutură, membrii bandei lui Sfîrloagă au răpit-o pe Nastasia Benghia din Domaşnea, care avusese curajul să le spună în faţă că este o ticăloşie să-i terorizezi pe oameni, să-i jefuieşti şi să-i torturezi. Au dus-o cu forţa în pădure, au batjocorit-o şi după aceea au ucis-o cu un sadism înfiorător. Abia după două zile a fost găsit cadavrul femeii: zeci de tăieturi îi crestaseră corpul, faţa, mîinile şi picioarele... Peste răni, bestiile cu chip omenesc presăraseră sare. Vă imaginaţi în ce chinuri groaznice a murit!...

Străbătînd împreună cărările întortocheate de pe colinele şi văile de la poalele Munţilor Cernei, unde s-au petrecut evenimentele pe care le evocăm, căpitanul în rezervă Vasile Rednic mi-a furnizat şi alte detalii. La 22 mai 1951, banda lui Sfîrloagă şi-a făcut apariţia în satul Cănicea. Tîlharii de codru, cu bărbi şi plete mari, cu priviri fioroase şi porniri de fiară, erau în stare de ebrietate. Sub ameninţarea armelor au lovit pe toţi cei care le-au ieşit în cale. Au jefuit apoi magazinul cooperativei, de unde au ridicat mari cantităţi de alimente şi băutură... La 25 mai, au răpit cîteva femei care se aflau la sapă în marginea comunei Domaşnea. Le-au tîrît în pădure şi le-au violat. O săptămînă mai tîrziu, au atacat satul Borlovenii Vechi. Cîţiva săteni au fost duşi, sub ameninţarea automatelor, departe în pădure spre Muntele Mic. Acolo, unul dintre săteni, Iosif Imbrescu a fost legat de un stejar şi împuşcat.

Sergentul moare la datorie

Cînd i s-a raportat ultima monstruozitate săvîrşită de banda lui Sfîrloagă în Borlovenii Vechi, şeful Miliţiei regiunii Severin, maiorul Viorel Tăurescu — în prezent general-maior, şef al Inspectoratului judeţean Timiş al Ministerului de Interne — a dat imediat alarma. Întregul efectiv, anume pregătit pentru acţiunile de urmărire şi scotocire în vederea capturării ori nimicirii răufăcătorilor, s-a îndreptat spre Munţii Semenic. Potrivit planului dinainte conceput, efectivele aflate în acel moment în mai multe puncte apropiate de locul unde fusese semnalată banda, au început deplasarea operativă, simultană şi concentrică, pentru a-i încercui pe răufăcători, înainte ca ei să ajungă în masivul muntos, mai greu accesibil. Grupa călare din localitatea Bozovici, condusă de sergentul Virgil Păsărică, *a primit misiunea de a traversa pădurea de la poalele Muntelui Mic, pentru a bara calea infractorilor, într-un punct obligatoriu de trecere. Restul efectivului, dispus în mai multe eşaloane, a primit ordin să se deplaseze pe firul pîrîului Nera, în sus, către izvoare, pentru a constitui un semicerc, de unde să înceapă scotocirea.*

De la postul său de comandă, maiorul Viorel Tăurescu

urmărea cu privirea cum grupa călare urca în şir panta abruptă. Deodată, o rafală de automat a spart liniştea. Ecoul ei s-a pierdut în largul văii sălbatice, în care, de regulă, nu se auzea decît foşnetul frunzelor adiate de vînt şi susurul uniform al pîrîului Nera. A urmat o nouă rafală, mai prelungă şi alte cîteva focuri izolate şi din nou s-a aşternut liniştea. Comandantul şi ceilalţi ofiţeri au pornit în grabă spre luminişul în care fusese văzută ultima dată grupa călare. Sergentul Virgil Păsărică, căzut de pe cal, zăcea cu vestonul înroşit de sînge. Încă mai răsufla. A murit puţin mai tîrziu, lîngă o tufă de măcieş, în timp ce tovarăşii săi continuau să escaladeze înălţimile stîncoase, în urmărirea ucigaşilor.

Unii dintre bandiţi au fost capturaţi în cursul acestei acţiuni, alţii, dispersaţi, au căzut, rînd pe rînd, urmăriţi zi şi noapte de către ofiţeri şi subofiţeri de miliţie. Aceştia, deghizaţi în păstori sau tăietori de lemne, împreună cu ostaşi ai trupelor de securitate, cu sprijinul localnicilor după ce descopereau ascunzişurile fugarilor, organizau pînde şi capcane; în scurt timp, banda a fost aproape în întregime capturată. Doar Sfîrloagă, mai viclean decît ceilalţi, profitînd de învălmăşeala luptei, s-a furişat spre desişul pădurii, dispărînd fără urmă.

Gîndul că cel mai periculos dintre răufăcători se afla încă în libertate, că mai putea primejdui viaţa oamenilor, îi frămînta profund pe cei care se angajaseră cu toată hotărîrea să readucă liniştea cetăţenilor de prin partea locului.

„Vreau de-un leu drojdie de bere“

Acţiunile de amploare nu mai corespundeau noii situaţii. Pentru un singur bandit, fie el chiar şi unul dintre cei mai odioşi, angajarea unor mari efective, scotocirile de anvergură, blocările principalelor puncte obligatorii de trecere nu numai că ar fi fost costisitoare, dar nici nu puteau garanta succesul. Era, deci, necesar să se procedeze altfel. Pentru capturarea ori nimicirea lui Sfîrloagă, s-a hotărît să acţioneze un grup restrîns de ofiţeri, între care Vasile Rednic, Ioan Pop, Constantin Popescu şi alţii, unii dintre aceştia, în prezent la pensie, alţii încă în activitate.

Au început astfel zile şi nopţi de pîndă, supravegheri, investigaţii. Nu se ştia nimic despre ascunzişul lui Sfîrloagă. Era de presupus, însă, că, dată fiind apropierea iernii, nu va putea sta prin munţi, ci va căuta adăpost în vreo casă. Dar cine i-ar putea oferi oare găzduire?

Un noian de presupuneri... Vasile Rednic s-a oprit la un moment dat asupra unui amănunt: undeva, la peste 25 km de Domaşnea, în satul Sadova din comuna Slatina-Timiş, Sfîrloagă avea un cunoscut cu care făcuse armata. Nu cumva?!...

Întîlnit „întîmplător“, singur pe uliţă, mai departe de casă, el a recunoscut imediat în faţa ofiţerului, deghizat în pădurar, că, sub ameninţarea automatului, „acceptase“ să-l adăpostească pe bandit în beci. De aici Sfîrloagă pleca, uneori, printr-o galerie anume săpată sub casă pînă în grădină. De la gura galeriei pînă în pădure mai erau doar cîţiva paşi.

— Mi-a fost teamă să-l denunţ, a precizat cunoscutul lui Sfîrloagă; tot timpul e cu ochii pe mine... Nici nu ştiţi ce coşmar trăiesc de cînd îl ştiu în apropierea mea...

— Ca să nu dăm greş, i-a spus ofiţerul, vei proceda în felul următor: mergi acasă şi, după ce treci prin ascunzătoare, fără să dai cumva de bănuit, te întorci la bufetul din sat. În caz că „musafirul“ se află acolo, îi spui gestionarului: „Vreau de-un leu drojdie de bere“; dacă lipseşte, cumperi un chibrit...

Zis şi făcut. După cîteva minute, cetăţeanul a intrat în bufet şi, cu vocea sugrumată de emoţie, a îngăimat către gestionar:

— Vreau de un leu...

Şi în timp ce noul sosit, palid la faţă, căuta un scaun să se aşeze, trei „consumatori“ necunoscuţi au părăsit în grabă bufetul...

— Eşti încercuit, n-ai nici o scăpare... Îţi cer să te predai! a strigat un ofiţer în apropierea beciului în care se afla Sfîrloagă. În loc de răspuns, o lungă rafală de automat a răsunat din ascunzătoare.

Deşi nu avea nici o şansă de scăpare, Sfîrloagă nu şi-a dezminţit nici de această dată bestialitatea. Ofiţerii au fost obligaţi să riposteze. Explozia surdă a unei grenade aruncată cu precizie în subsolul casei l-a redus la tăcere pe bandit şi, odată cu aceasta, în satele de la poalele Munţilor Cernei şi Semenicului s-a aşternut din nou liniştea, iar viaţa oamenilor a reintrat în normal...

ULTIMA BĂTĂLIE

General-colonel de aviaţie
A. I. POKRÎŞKIN
de trei ori Erou al Uniunii Sovietice

Autorul paginilor ce urmează, Aleksandr Ivanovici Pokrîşkin s-a născut în anul 1913 la Novosibirsk. După absolvirea şcolii elementare de 7 ani a devenit muncitor lăcătuş, urmînd totodată cursurile serale ale facultăţii muncitoreşti. La vîrsta de 19 ani a intrat în armată, absolvind curînd Şcoala tehnică de aviaţie din Perm. În zbuciumaţii ani ai celui de-al doilea război mondial, aviatorul A. I. Pokrîşkin şi-a înscris numele, alături de ale altor numeroşi eroi, în glorioasa istorie a marelui război pentru apărarea patriei dus de Uniunea Sovietică. El a executat 560 misiuni de luptă, a participat la 156 lupte aeriene şi a doborît zeci şi zeci de avioane inamice. Împreună cu alţi aviatori sovietici de renume, a elaborat metoda de luptă aeriană pe verticală.

Bogata lui experienţă de aviator şi-a găsit oglindirea în volumul Aripi de vînător, **apărut spre sfîrşitul războiului, precum şi în alte cărţi şi articole despre tactica aviaţiei de vînătoare. În 1948 A. I. Pokîrşkin a absolvit Academia Militară „M. V. Frunze". A fost decorat de trei ori cu Ordinul Lenin şi cu multe alte ordine şi medalii, iar ca o încununare a abnegaţiei cu care şi-a servit patria, i-a fost conferit de trei ori titlul de Erou al Uniunii Sovietice.**

Fragmentele care urmează sînt extrase din volumul de amintiri ale lui A. I. Pokrîşkin intitulat Nebo voinî **(„Cerul războiului"), apărut în anul 1966, în Editura Militară din Moscova.**

M. V.

Ajunul ofensivei împotriva Berlinului*...

La Legnica [Polonia] aerodromul era înţesat de avioane de asalt. Totul era pregătit. Trebuia să ajung neîntîrziat la divizia mea. Noi, vînătorii, aveam de îndeplinit misiuni grele. Germanii intenţionau să folosească bombardiere cu reacţie de ultimul tip. Oare vom reuşi să le facem faţă?

Hotărîndu-mă să iau legătura telefonic cu divizia, m-am dus la statul major, instalat într-o baracă ce servea şi ca dormitor al piloţilor. În pridvor am văzut un soldat — probabil santinela — care pusese puşca alături şi cînta de mama focului la un acordeon micuţ, dar arătos. Cînta tare frumos! Cînd m-a observat a pus repede instrumentul de-o parte, a luat arma şi m-a salutat perfect regulamentar. Această trecere fulgerătoare de la muzică la îndeplinirea datoriei de serviciu m-a făcut să zîmbesc. Am intrat în baracă şi am rămas stupefiat: parcă eram la un conservator şi nu la o unitate militară. Literalmente în fiecare încăpere oamenii cîntau pe întrecute. Pînă şi ofiţerul de serviciu stătea aplecat deasupra unui acordeon şi interpreta cu foc nu ştiu ce melodie.

— Ce faceţi, vă pregătiţi pentru un concurs muzical? am întrebat eu cînd ofiţerul de serviciu m-a condus la şeful de stat major.

— Cam aşa ceva, a răspuns el zîmbind. Băieţii noştri au descoperit în podul barăcii un adevărat depozit de acordeoane. Şi am hotărît să nu le luăm instrumentele pînă la începutul operaţiei. Las'să mai cînte oamenii...

* Subtitlurile aparţin redacţiei.

— Bine aţi făcut, l-am susţinut eu, ştiind că peste o zi sau două, pentru ei, ca şi pentru noi toţi, avea să înceapă o cu totul altă muzică.

Divizia s-a mutat mai aproape de front, pe un aerodrom de lîngă Sagan, cu sol nisipos, bătătorit cu compresoarele. De aici Armata 3 de tancuri a generalului Rîbalko, urma să-şi înceapă asaltul impetuos spre periferia de sud-vest a Berlinului, iar noi trebuia să-i asigurăm acoperirea aeriană. Pe acelaşi aerodrom au aterizat, odată cu noi, bombardierele în picaj ale diviziei lui Polbin...

O secundă cît o viaţă

Toţi ştiau că luptele pentru Berlin vor fi grele şi sîngeroase. Hitleriştii, văzînd că nu mai au nici o scăpare, vor miza totul pe o carte. Ei au şi folosit FAUSTPATRONEN (armă individuală cu reacţie, utilizată de germani, spre sfîrşitul războiului, împotriva blindatelor, fortificaţiilor etc.), împotriva infanteriei şi tancurilor noastre; au lansat avioane încărcate cu explozivi, şi se zvonea că mai aveau o armă de o forţă distructivă nemaipomenită.

Toate acestea însă nu înspăimîntau pe nimeni. Nu mai era ca în '41 şi nici chiar ca în '43. Fiecare vedea cu proprii săi ochi cîte trupe sovietice şi cîtă tehnică de război erau concentrate pe căile de acces spre Berlin. Nici un fel de şiretlicuri sau ticăloşii nu-i mai puteau salva pe fascişti.

Şi iată că puternica noastră forţă a început să clocotească, să bubuie, ca un vulcan în erupţie. În zorii zilei, după pregătirea de artilerie, avioanele sovietice au trecut în zbor pe deasupra rîului Neisse şi au lansat o perdea de fum. Pionierii au început să întindă poduri, tancurile s-au îndreptat spre mal, avioanele de vînătoare s-au ridicat în văzduh.

Trupele noastre au pornit la atac. Trei poziţii de apărare au fost cucerite din mişcare. Împotriva aviaţiei noastre au intrat în acţiune toată artileria antiaeriană care mai rămăsese la Berlin, ultimele unităţi ale forţelor aeriene militare germane, odinioară atît de puternice, şi regimentele proaspăt constituite ale apărării antiaeriene a oraşului.

Ziua se arăta deosebit de frumoasă. Aviatorii noştri au primit misiunea de a patrula pe deasupra trecerilor de la sud de Cottbus. Prima a decolat formaţia lui Suhov, din care făceau parte Golubev, Kutişcev, Kudinov, Bondarenko, Duşanin, Beriozkin şi Rudenko, intrînd imediat în dispozitivul de luptă obişnuit la divizia noastră de gardă, verificat în bătăliile din Cuban şi din Ucraina: o patrulă de lovire şi o alta, de acoperire. Capul formaţiei a stabilit legătura cu „Tigrul" [staţia de control şi dirijare de la sol]. Dar în dimineaţa aceea era greu de urmărit desfăşurarea luptei de la staţia de dirijare căci fumul unui uriaş incendiu acoperea cu un văl compact tot terenul din jur. Aviatorii au descoperit singuri inamicul: patru FOCKE-WULF-uri se îndreptau, cu bombe la bord, spre punctele de trecere. Erau avioane de vînătoare în rolul de bombardiere. Chiar acest fapt dovedea situaţia critică a fasciştilor, prevestind începutul agoniei lor.

Sub acoperirea patrulei lui Bondarenko, cea de lovire a trecut la atac. Suhov şi Golubev au doborît cîte un avion. Celelalte două au încercat să fugă, luînd înălţime, dar nu s-au putut salva. Bondarenko a ciuruit avionul din cap, care s-a prăbuşit ca un bolovan.

...Era doar începutul unei lupte îndîrjite. Alte şase FOCKE-WULF-uri şi o celulă de MESSERSCHMITT-uri se apropiau în viteză. Staţia de dirjare l-a avertizat însă la timp pe Suhov şi lupta s-a încins cu o nouă vigoare.

Observînd mai sus patrula lui Bondarenko, MESSERSCHMITT-urile au atacat-o. Odinioară, hitleriştii reuşeau să atragă şi să angajeze în luptă avioanele noastre de acoperire, depăşindu-le atît ca forţă, cît şi ca experienţă. Dar vremurile acelea apuseseră demult. Acum vînătorii noştri au tăbărît cu toţii asupra MESSERSCHMITT-urilor, silindu-le să coboare brusc şi să se afunde în ceaţă, ca într-o apă tulbure. FOCKE-WULF-urile au angajat lupta singure. Atacuri, degajări prin răsturnare, angajări frontale. Secunde echivalînd cu o viaţă, urmăriri necruţătoare.

Uneori inamicul reuşea să cadă în coada unuia de-ai noştri, dar în fiecare moment de tensiune cineva venea la timp în ajutor tovarăşului ameninţat şi, din nou, unul din avioanele ce apărau Berlinul se prăbuşea la pămînt, etalîndu-şi pentru ultima dată în lumina soarelui strălucitor crucile albe şi coifurile galbene ale elicei...

Urmăream lupta. Cînd se aprindea un nou avion, uitam de celelalte. Cine luase foc? Nu cumva unul de-ai noştri? Nu, ale noastre păreau legate printr-o coeziune indestructibilă, ca particulele unui corp.

Şapte coloane de fum negru s-au înălţat spre cer, de la avioanele căzute la pămînt. Alţi doi vînători inamici, cu aparatele cuprinse de flăcări, au reuşit cu greu să ajungă pe teritoriul propriu.

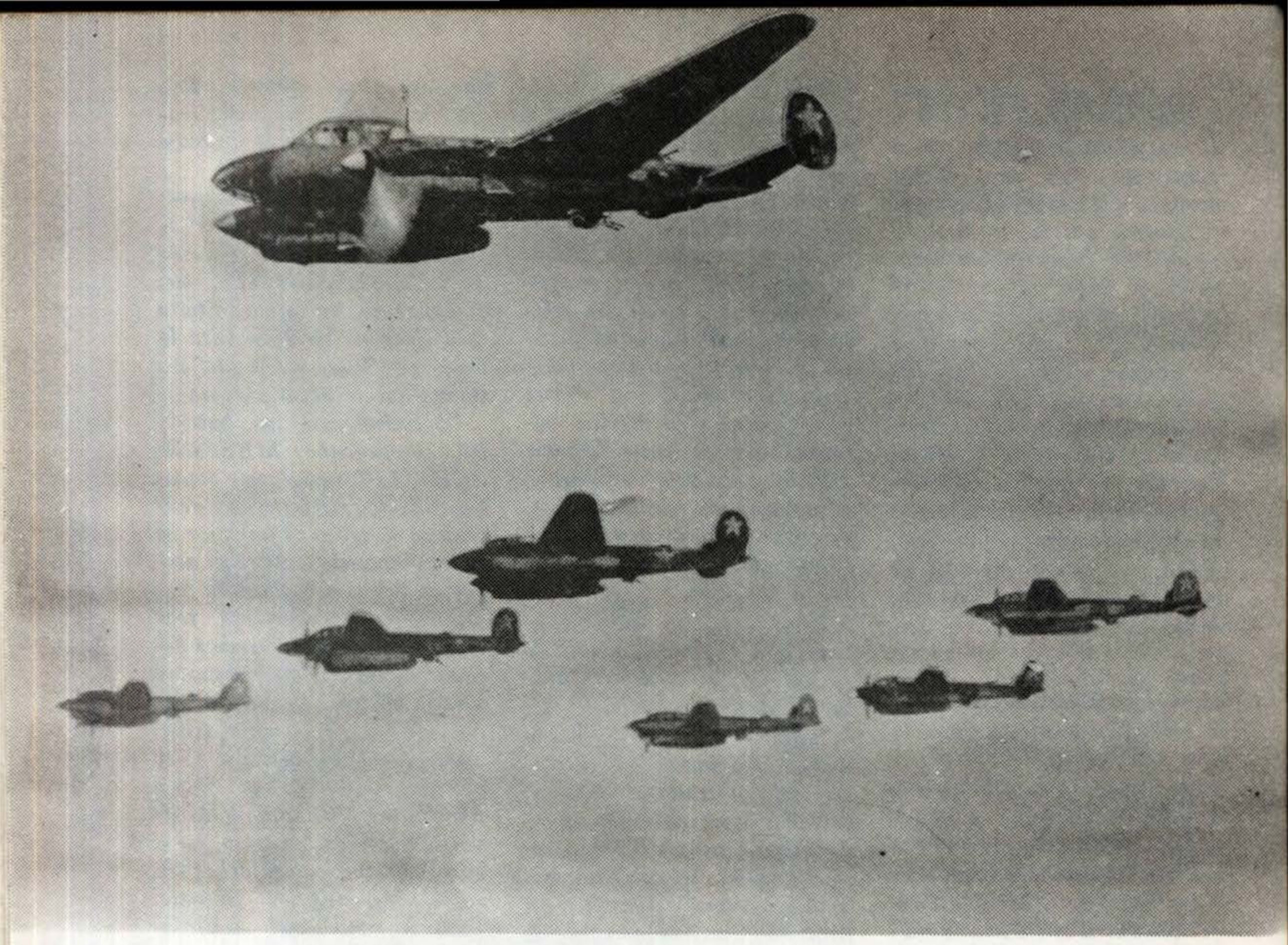

Avioane ale forțelor aeriene sovietice se îndreptau spre vest...

Întîlnire cu M-162

Ne-am mutat în apropiere de Cottbus. Aici, luptele aeriene erau mai frecvente. Urmărind un MESSERSCHMITT, Nikitin l-a ciuruit în momentul în care inamicul, executînd o șandelă, a epuizat puterile motorului. Pierzînd din viteză, MESSER-ul lovit s-a prăbușit peste avionul nostru: numai o smucitură de manșă într-o parte l-a salvat pe Nikitin de la o moarte sigură; abia a mai avut timp să sară cu parașuta din aparatul mutilat. Trofimov s-a înapoiat la aerodrom cu avionul ciuruit: antiaeriana nu ne lăsa în pace o clipă.*

Am decolat în fruntea unei formații pentru o misiune de acoperire a trupelor terestre. Sub noi defilau ogoare înverzite, orașe și sate învăluite în fum. Ce tristă și apăsătoare era priveliștea șoselelor mohorîte, pustii, punctate doar de exploziile bombelor și proiectilelor, de carcase fumegînde, de tancuri și mașini incendiate! Războiul își încheia sinistru-i ospăț pe întinderile Germaniei.

Tocmai cînd mă întrebam pe unde or fi insolenții hitleriști — „zeii" văzduhului, care nu prea se arătau — a apărut o formație de șase. Trebuia să ne apropiem pe neobservate, ca să nu le speriem. Am început manevra de interceptare, dar, observînd cele opt avioane ale noastre, FOCKE-WULF-urile au luat-o imediat la sănătoasa.

M-am înapoiat la aerodrom, fără să fi doborît măcar un avion. Deodată, s-a auzit un șuierat pătrunzător. Din înălțimi venea vijelios în picaj, direct asupra noastră, un bimotor. Ce minunăție o mai fi și asta? Viteză de neînchipuit, siluetă necunoscută...

Nu mai aveam însă timp pentru a-l examina mai atent, căci hitleristul a deschis focul. M-am repezit spre avionul meu. Intrusul a redresat din picaj chiar deasupra avioanelor aflate la linie și cîteva tuburi trase, de la pro-

---

* Figură de zbor acrobatic, prin care se ia înălțime la un unghi maxim de urcare.

iectilele lui, au căzut pe un avion vecin cu al meu.

„Trebuie să fie vreo noutate nemțească", m-am gîndit eu, dar pe urmă mi-am amintit că era un aparat bimotor cu reacție, pe care îl cunoșteam deja după albumele de siluete. Radiolocatorul nostru a stabilit că avionul M-162 venea dinspre Praga. Trebuia să ținem permanent sub supraveghere această direcție.

O nouă apariție a MESSERSCHMITT-ului cu reacție ne-a fost anunțată din timp. Un grup de avioane de vînătoare condus de Tabacenko a încercat să-l intercepteze, dar fără succes. Aparatul fascistului avea o viteză de vreo 800 kilometri pe oră, nu era chip să-l urmărești. „Dacă inamicul are multe avioane de acest tip — mi-am zis în sinea mea — or să ne dea destulă bătaie de cap".

Locțiitor pînă la capăt

Tancurile noastre au ajuns lîngă Berlin. Statul major al armatei generalului Rîbalko ne-a anunțat că tocmai fusese cucerit un aerodrom lîngă Jüteborg. Am ordonat șoferului să pregătească mașina pentru un drum lung. Șeful secției contrainformații a hotărît să meargă cu mine. Ne-am înțeles să plecăm peste o jumătate de oră, dar pînă atunci voiam să mai vorbesc odată la telefon cu statul major al armatei și să rog ca Jüteborgul să fie repartizat diviziei noastre. În zilele acelea, toate marile unități de aviație ale celor două fronturi căutau să se instaleze pe aerodromuri situate cît mai aproape de Berlin.*

Am intrat pentru cîteva clipe la statul major al diviziei, apoi am mai zăbovit puțin pe aerodrom ca să dau cîteva dispoziții comandanților de regimente. Cînd am terminat treburile și m-am îndreptat spre mașină, mi-a ieșit în întîmpinare locțiitorul meu, care tocmai se înapoiase de la stația de dirijare. Am început să-i spun ce are de făcut în lipsa mea.

— Permiteți-mi să plec eu în locul dumneavoastră, m-a rugat deodată locțiitorul. După cum știți, nu cunosc prea bine regimentele, așa că aș prefera să mă ocup de aerodrom.

Mi-am dat seama că, într-adevăr, îi va veni cam greu să comande regimentele, pen-

* Este vorba de Frontul 1 bielorus, comandat de mareșalul G.K. Jukov și Frontul 1 ucrainean de sub comanda mareșalului I.S. Konev.

...nimicind rezistența îndîrjită opusă de LUFTWAFFE

tru că nu cunoştea suficient oamenii şi, după o clipă de gîndire, am consimţit.

Două zile am aşteptat veşti de la Jüteborg. Unităţile vecine începuseră deja mutarea de pe aerodromurile lor, iar noi nu primiserăm încă nici o comunicare de la emisarii noştri. A treia zi am plecat personal cu avionul, împreună cu Golubev, la aerodromul „nostru". Era o vreme splendidă. În timp ce ne angajam pe direcţia de aterizare, am văzut în zare nori uriaşi de fum. Era Berlinul în flăcări!

La Jüteborg fusese o bază antiaeriană germană. Aici se înşiruiau sute de FOCKE-WULF-uri intacte. Am fost primii aviatori sovietici care au aterizat alături de ele. Printre avioanele germane cunoscute de noi am observat şi cîteva reactoare, inclusiv bimotoare. Un soldat s-a apropiat să-mi indice locul de staţionare. Am degajat pista, pentru că după mine urma să aterizeze Golubev.

— „N-ai văzut pe aici un maior de-al nostru cu maşina?" am întrebat eu.

— „L-am văzut, tovarăşe colonel de gardă, a răspuns soldatul, plecîndu-şi privirea. A dat peste o mină şi a sărit în aer".

— „Cum? Unde?!" am exclamat eu.

— „Aici, pe aerodrom. Abia venise cu maşina şi cînd a dat să tragă mai la o parte, s-a întîmplat nenorocirea. Ieri l-au înmormîntat".

Am avut impresia că schijele acelei mine îmi ciuruiesc obrajii. Rămăsesem stană de piatră. Printr-o întîmplare fericită moartea mă ocolise din nou. Mai bine-zis maiorul mă ferise cu trupul lui, de mina duşmanului.

Mi-am scos casca de zbor şi Golubev, apropiindu-se, a făcut la fel. Cîteva minute am rămas tăcuţi, privind orizontul, unde valul negru de fum se înălţa tot mai sus, spre cer. Fantoma Berlinului ce se profila la orizont, ne chema la luptă.

Aveam destul de furcă şi pe pămînt. Trupele germane încercuite îşi croiau drum în grupuri mari spre vest, ca să se predea americanilor. Şi, deoarece se strecurau pe lîngă aerodromul nostru, trebuia să ne apărăm împotriva lor ziua şi noaptea.

În timpul acţiunilor desfăşurate pentru nimicirea unei grupări inamice, încercuite în pădurea de lîngă Cottbus, am fost nevoiţi să angajăm în luptă toată divizia. Am condus personal Regimentul 16. Drumurile din pădure erau literalmente ticsite cu infanterie, tunuri şi coloane de transport germane. La început am coborît ceva mai jos, ca să le descoperim intenţiile, să vedem dacă n-au de gînd să se predea. Dar fasciştii ne-au întîmpinat cu focul tunurilor antiaeriene, continuînd să se deplaseze spre vest. N-am avut încotro şi am început atacul la sol. Nu puteam admite ca o asemenea masă de trupe să iasă la şosea, să pătrundă pe căile de comunicaţie din spatele nostru. Am început să împroşcăm drumurile şi potecile pădurii cu o ploaie de gloanţe şi proiectile.

Cînd m-am înapoiat la aerodrom, tehnicianul care mi-a examinat avionul m-a întrebat nedumerit:

— „De unde au apărut acele de pin în coiful elicei şi sub capetele niturilor?".

Mi-am amintit cît de mult coborîsem în timpul atacului la sol şi m-au trecut fiorii. O singură dată să mă fi lăsat ceva mai jos şi n-aş mai fi apucat să urc din nou.

Lîngă Jüteborg, aviatorii noştri au dat o adevărată bătălie cu trupele terestre germane. Comandantul de regiment Bobrov a repartizat întregul personal tehnic pentru apărarea terestră, punîndu-i la dispoziţie armament de infanterie, iar pe aviatori i-a trimis să bombardeze coloanele duşmanului.

Hitleriştii care izbutiseră să iasă din pădure înaintau val după val. Dar mica garnizoană a aerodromului i-a întîmpinat cu foc organizat, în timp ce de sus vînătorii îi biciuiau mereu cu rafale de mitralieră. Spre seară, o parte dintre germani s-a repliat din nou în pădure, dar mai bine de 3 000 au depus armele şi s-au predat.

Ziua de 1 mai 1945, călduroasă şi însorită, ne-a găsit pe Elba. Ostaşii armatei sovietice înălţaseră drapelul roşu deasupra Reichstagului şi acum lichidau rămăşiţele garnizoanei Berlinului. În ziua aceea, de pe aerodromurile noastre au plecat în misiune foarte puţine avioane. Numai de la Regimentul 1 de vînătoare de gardă a decolat în zorii zilei o formaţie mare de avioane, care s-a îndreptat spre Berlin. De astădată aveau de îndeplinit o misiune ieşită din comun. La bordul unuia din avioane era fixată o enormă pînză roşie, purtînd înscris cuvîntul „Victorie". Aviatorii au făcut un tur deasupra Berlinului îngenuncheat, apoi au lăsat pînza să cadă lent, sub privirile a mii de ostaşi sovietici — infanterişti, tanchişti, artilerişti. Toţi îi aplaudau cu frenezie pe aviatorii care raportau patriei că obţinuseră victoria definitivă asupra forţelor aeriene militare ale Germaniei fasciste.

La 2 mai, garnizoana Berlinului a capitulat.

În româneşte de:
Paul VERBIŢCHI

„ÎNTREABĂ-I PE ISTORICI ŞI EI VOR RĂMÎNE MUŢI...“

MARIA VASILESCU

„... Acest an nu ni i-a răpit numai pe prietenii noştri, el a lipsit întreaga lume de locuitorii ei... In ce cronici s-ar mai putea citi despre case atît de goale, despre oraşe atît de părăsite, despre sate atît de pline de tristeţe, despre cîmpuri atît de înţesate de cadavre, despre un pustiu atît de înfricoşător şi de întins? Intreabă-i pe istorici şi ei vor rămîne muţi. Adresează-te medicilor şi ei vor sta loviţi de uimire. Intoarce-te către filozofi şi ei vor ridica din umeri, se vor încrunta şi cu un deget apăsat pe buze, îţi vor porunci să taci“.

Petrarca

Din timpuri vechi, marile epidemii au pricinuit multe suferinţe omenirii*, dar nici o altă epocă n-a fost atît de crunt lovită ca evul mediu. Adăugîndu-se greutăţilor economice, alimentaţiei proaste, cunoştinţelor medicale insuficiente, un întreg cortegiu de boli a generat, în lumea medievală, mizerii fizice greu de imaginat.

Era un fenomen obişnuit în acel timp ca, la anumite intervale, să se ivească o criză alimentară datorată, în primul rînd, capriciilor naturii. Orice anomalie climaterică avea drept urmare o recoltă slabă, cu efecte multiple. Produsele se scumpeau, iar starea de subalimentare a unor pături largi ale populaţiei crea un teren prielnic bolilor. Oamenii evului mediu se obişnuiseră cu „discriminarea socială" a calamităţilor, care sporeau în primul rînd mizeria celor neavuţi. Cu atît mai mare le era mirarea cînd un flagel lovea deopotrivă în săraci şi în bogaţi şi ucidea fără deosebire de stare socială. Un asemenea flagel a fost ciuma neagră.

Microbii călătoresc cu caravanele

Dacă dăm crezare cronicarilor şi istoricilor, epidemia de ciumă din anii 1348-1350, a fost cea mai cumplită din toate marile epidemii. Ea a apărut în Asia încă în anul 1346, fiind precedată de o serie de alte calamităţi: inundaţii, cutremure, năvala lăcustelor. Foametea provocată de aceste dezastre a subminat grav rezistenţa fizică a oamenilor şi, în mai puţin de un an, boala a făcut milioane de victime.

Schimbul de mărfuri între ţările asiatice şi cele europene se făcea, în sec. XIV, prin intermediul a două zone principale. Prima a fost cea a Mării Mediterane, care lega ţările Europei Apusene de Orient. O altă cale comercială venea din China pe uscat, traversa deşerturi, stepe, trecători de munte, tăind Asia Centrală şi ajungînd la Marea Neagră şi Marea Azov. Astfel, cu ajutorul caravanelor ce transportau mărfurile, molima s-a răspîndit, într-un timp record, în diferite regiuni ale Asiei, în Africa şi pe aproape tot continentul european. Flagelul a progresat, spre vest, în direcţii care au coincis cu rutele comerciale: spre Marea Neagră şi Constantinopol, spre Marea Caspică, Antiohia şi Asia Mică, spre Arabia şi Egipt. Multe ţinuturi au fost aproape depopulate; zonele traversate de marile drumuri comerciale semănau mai degrabă cu un cîmp de bătaie. Morţii nemaiputînd fi îngropaţi erau aruncaţi în văgăuni şi fluvii.

În memoriile sale, împăratul bizantin Ioan Cantacuzino a descris amănunţit formele pe care le-a îmbrăcat această nemiloasă boală. Molipsirea se producea foarte uşor, chiar şi prin aerul respirat. Maladia era incurabilă, doborînd atît pe cei şubrezi, cît şi pe cei robuşti, atît pe cei care se îngrijeau, cît şi pe cei lipsiţi de ajutor, cu deosebire că unii bolnavi mureau subit, în timp ce alţii rezistau o zi pînă la trei. Toţi simţeau o febră îngrozitoare şi dureri chinuitoare, îşi pierdeau capacitatea de a vorbi şi deveneau insensibili la ceea ce se petrecea în jurul lor. Pe braţe, pe obraji sau în alte regiuni ale corpului apăreau abcese. Pielea se acoperea cu pete tari şi de culoare închisă. Cei ce îngrijeau pe ciumaţi se îmbolnăveau şi ei, numărul deceselor crescînd în asemenea măsură, încît numeroase case rămîneau pustii. O stare de prostraţie, de resemnare, paraliza bolnavul şi-i grăbea moartea. Se întîmpla, foarte rar, ca unii bolnavi să scape cu viaţă. Aceştia (aşa cum s-a observat şi în antichitate, în timpul epidemiei din Atena şi Siracuza), deveneau imuni.

Ciuma a trecut apoi în Grecia şi a ajuns în Cipru, invadînd totodată alte insule ale Mediteranei. În Sardinia şi Corsica a răpus 2/3 din populaţie. N-a fost cruţată nici Sicilia, ale cărei oraşe Messina, Catania şi Siracuza au pierdut şi ele circa 2/3 din locuitori. Apoi a fost atinsă Malta, iar de aici molima s-a năpustit din nou asupra Africii, pustiind Tunisul.

Manifestările violente ale ciumei, atît de deosebite de ale altor maladii la care este supus omul în mod obişnuit, au făcut, aşa cum vom vedea, să apară în acea vreme diferite interpretări de natură mistică privind cauzele bolii.

*Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1972 şi nr. 4/1973.

Doliu la Florența...

Adusă de niște galere venețiene care acostaseră în portul Messina, ciuma a ajuns în cele din urmă, în Italia. La Neapole i-au căzut victimă circa 60 000 locuitori, la Siena 80 000, la Genova 40 000, la Veneția 10 000; la Florența, în primăvara anului 1348, au pierit peste 100 000 locuitori. Cifre impresionante! Boccacio, martor ocular al acestor cumplite vremuri, notează: „O, cîte case minunate, cîte palate înălțătoare și cîte așezări domnești, care mai înainte vreme roiau de slujitori, de cavaleri și doamne, rămas-au pustiite pînă la cea din urmă slugă! Cîte neamuri strălucite, cîte moșteniri nemăsurate, cîte faimoase avuții nu s-au văzut rămase fără moștenitor?...".

Într-adevăr, la Florența, mîndra cetate a Toscanei, a bîntuit ciuma cea mai ucigătoare din Peninsula Italică. Nimic nu i-a putut sta împotrivă, nici înțelepciunea, nici prevederea și nici curajul oamenilor, care au încercat să ia măsuri pentru a-și apăra sănătatea, prin păstrarea curățeniei orașului, oprirea celor atinși de boală să pătrundă în oraș etc. În ciuda acestor eforturi, ca și a remediilor încercate de medicii timpului, nemiloasa boală s-a răspîndit

uimitor de repede, ucigînd fără alegere de cele mai multe ori pînă în a treia zi de la ivirea primelor semne. Mai mult, boala s-a dovedit transmisibilă și la animale. Tot Boccacio povestește cum, într-o zi, fiind aruncate în stradă zdrențele unui om sărac, mort de ciumă, porcii le-au găsit și tot trăgînd de ele și scuturîndu-le în dinți, după puțin timp au început să se rostogolească în țărînă, ca și cînd ar fi fost otrăviți, și s-au prăbușit morți...

În disperarea lor, mulți locuitori pe care molima i-a ocolit au fugit cît mai departe de Florența, căutînd uneori scăpare la țară. Unii dintre cei rămași, sperînd că o viață cumpătată îi poate ajuta, s-au închis în casele lor, mulțumindu-se cu hrană și băutură puțină, evitînd orice contact cu lumea din afară și chiar ignorînd existența morților sau a bolnavilor. Alții, dimpotrivă, organizau chefuri prelungite prin case străine, părăsite de cei atinși de boală sau de cei ce fugiseră din Florența. De altminteri, în haosul și jalea ce stăpîneau orașul, nici o lege nu era luată în seamă, oricine putea face ce poftea.

Oamenii se ocoleau. Din ce în ce mai des, bolnavii zăceau părăsiți de rude sau prieteni. Pînă și părinții se fereau să-și mai îngrijească copiii. Ciumații mureau fără să-i mai asiste cineva și puțini erau cei care-i mai însoțeau pînă la biserică sau la cimitir, în cazul în care erau îngropați. Dacă își dădeau sfîrșitul singuri în casele lor, vecinii aflau numai în momentul în care cadavrele intrau în putrefacție. De teama molipsirii, trupurile erau așezate în fața porților, de unde erau ridicate și aruncate în gropi comune.

Ciuma a făcut ravagii la Parma și în împrejurimi. În cîteva regiuni din Ducatul Modenei, la fiecare mie de locuitori au supraviețuit doar 10; la Bologna și Ferrara au murit circa 2 000 oameni pe zi. De aici molima și-a urmat drumul în mai multe direcții, a ajuns în Insulele Baleare și în Spania, unde a făcut numeroase victime. A înconjurat apoi Marea Adriatică, ajungînd în Iliria.

...și tristul marș continuă

Venind din Italia, molima a atacat provinciile meridionale ale Franței.

A fost crunt lovit Avignon, pe atunci reședință papală, unde s-au înregistrat cam 150 000 victime din populația orașului și a ținutului înconjurător. Primele cazuri au apărut la Mănăstirea carmelită, unde au murit circa 66 persoane, înainte ca boala să fie cunoscută în oraș. La Marsilia și Montpellier, cîteva mănăstiri au rămas complet pustii. Epidemia a ajuns la Paris, care i-a plătit un tribut de zeci de mii de vieți omenești. În orașul Saint-Denis, așa cum reiese din **Chroniques de Saint-Denis,** numărul morților s-a ridicat cam la 16 000. Boala s-a întins și în ținuturile Champagne, Lorena și Alsacia, ajungînd pînă în Bourgogne. Un alt curent al bolii a cuprins Amiensul, unde s-au înregistrat vreo 27 000 victime, și a ajuns în Țările de Jos.

De pe continent, ciuma a trecut în Anglia. După unii autori, numai 1/10 din locuitori au scăpat de moarte. La Londra mortalitatea a fost cea mai ridicată, zilnic sute de cadavre fiind aruncate unele peste altele în gropi comune.

Depășiți de proporțiile epidemiei, majoritatea medicilor, cînd erau chemați la căpă-

tîiul bolnavilor, se mărgineau să țină dizertații sau să aplice remedii total ineficace, ca, de exemplu, pansarea abceselor, luarea de sînge, simple dezinfectări.

Corabia unui negustor ce venea din Anglia a adus ciuma în portul Bergen și apoi în întreaga Norvegie, unde au murit 2/3 din populație. Epidemia a făcut ravagii și în Danemarca. Cartiere întregi au rămas pustii, iar cîmpurile au fost lăsate în părăsire. În Islanda, populația a fost aproape complet nimicită, încît insula avea să-și găsească cu greu prosperitatea anterioară. Pînă și așezările de pe coasta înghețată a Groenlandei au fost bîntuite de acest flagel.

Un alt val al molimei a invadat Elveția, Austria, Germania, lovind mai ales orașele germane. La Lübeck i-a căzut victimă cam un sfert din populație și tot așa la Magdeburg și Hamburg. Nu după mult timp a fost cuprinsă Polonia și Rusia. Un letopiseț rusesc din 1351 scrie: „A fost boleșniță foarte mare la Smolensk, Kiev și asupra întregii țări a Rusiei a fost moarte crudă, neîndestulătoare și grabnică..."

„Marea ciumă" — cum a fost numită epidemia din anii 1348-1350 — a atins și teritoriul țării noastre. Potrivit unor indicii, prin ținuturile bihorene a fost cunoscut acest flagel al „morții dese". Și astfel, ținuturile românești, supuse nu o dată unor grele încercări, n-au fost nici de data aceasta cruțate de groaza pe care a simțit-o, în acele vremuri, întregul continent.

E adevărat, cifrele mortalității care ne-au parvenit din sec. XIV nu pot fi decît aproximative. Toți istoricii sînt însă de acord că în Europa numărul victimelor se ridică cam la 30-40 milioane, care, adăugate la cele din Asia dau impresionanta cifră de 70-80 milioane. Printre victimele ilustre ale epidemiei au fost Jeanne de Bourgogne, regina Navarrei, Bonna de Luxemburg, sora împăratului Carol de Luxemburg, regina Jeanne, soția lui Filip VI de Valois, doña Leonor, regina Aragonului, Alfons XI, regele Castiliei, prințesa Joan, fiica regelui Eduard III al Angliei etc.

Cauze fanteziste și urmări concrete

Oamenii au simțit nevoia să-și explice cauzele care au determinat această nemiloasă boală. Or, la îndemînă le erau în primul rînd explicațiile religioase și de aceea nu puțini au ajuns să creadă că ciuma, ar fi fost o pedeapsă divină, pe care omenirea o merita pentru multele ei păcate. Cercurile de specialiști au încercat să dea o interpretare științifică, fără să reușească însă. Astfel, în anul 1348, Facultatea de medicină din Paris, consultată de regele Filip VI de Valois asupra originii flagelului, a presupus că el s-ar datora unui eveniment astronomic care a provocat „coruperea" aerului, încărcîndu-l cu „principii epidemice"...

Alături de acest gen de explicații au apărut și altele, care, făcînd răspunzători de răspîndirea ciumei pe cei de pe pămînt, n-au fost totuși mai puțin fanteziste. Astfel, ca și la Atena, în timpul lui Tucidide, s-a spus că anumiți indivizi, unelte ale diavolului, au otrăvit fîntînile și au infectat casele oamenilor. Prin sate și orașe a început vînătoarea așa-zișilor răspînditori ai ciumei, multe persoane au fost arestate și executate după ce făcuseră „mărturisiri" complete...

Bănuielile au căzut mai cu seamă asupra evreilor și musulmanilor, acuzați că ar fi urmărit pieirea „neamului creștinesc". Primele anchete împotriva lor au avut loc în Elveția. Populația din diferite țări a fost cuprinsă de un nou val de spaimă. Fîntînile au fost acoperite și păzite, pe străzi patrulau gărzi înarmate; orice necunoscut era percheziționat și obligat să guste din produsele ce le avea asupra lui, pentru a arăta că nu erau otrăvite. La 14 februarie 1349, 2 000 evrei au fost arși pe rug la Strassbourg. Lucrurile au ajuns atît de departe, încît papa Clement VI s-a adresat direct credincioșilor cerîndu-le să înceteze aceste persecuții nedemne. Și totuși, prigonirea „otrăvitorilor" a continuat încă o bună bucată de timp în Germania, Spania, și în alte țări. În total, au fost masacrați peste 56 000 evrei. Numai în Polonia ei au găsit un refugiu sigur, oferit de regele Cazimir cel Mare.

După părerea unor cercetători, printre care se numără A. Rambaud, E. Lavisse, A. Colnat, „marea ciumă" a influențat, în anumită măsură, evenimentele din Europa la sfîrșitul evului mediu.

Cu puțin înainte de izbucnirea flagelului, începuseră luptele sîngeroase între Franța și Anglia, cărora istoricii moderni le-au dat ulterior numele de războiul de o sută de ani. După ce, în anul 1346, francezii au suferit o grea înfrîngere la Crécy, din partea

unui dușman mult inferior ca număr, dar superior ca organizare și disciplină, regele Angliei Eduard III și-a îndreptat privirile spre portul Calais, pe care l-a cucerit după 11 luni de asediu (1347). Cînd trupele franceze au încercat să se salveze, în rîndurile lor a izbucnit ciuma neagră, decimîndu-le fără milă. Boala a trecut și în rîndurile englezilor care, înspăimîntați de această moarte misterioasă și neașteptată, au părăsit imediat orașul. Cele două armate angajate în conflict au fost aproape complet nimicite, încît Eduard III nu s-a ales cu prea multe foloase în urma victoriei de la Crécy. Însăși papa Clement VI, speriat de pierderile imense cauzate de această molimă, a cerut celor doi regi să facă pace. Și astfel, în prezența a doi cardinali trimiși de papă, a avut loc întîlnirea lui Filip VI al Franței cu Eduard III al Angliei.

Întîlnirea nu s-a soldat cu urmările scontate, mai ales în ce privește portul Calais, pe care îl revendicau ambele părți. Singurul lucru bun obținut a fost un răgaz pînă în septembrie 1350. Conform înțelegerii, drepturile asupra coroanei franceze — la care pretindea regele Angliei — urmau să fie discutate după această dată, dacă pînă atunci nu ar fi intervenit un tratat definitiv. Între timp însă regele Filip VI a murit și condițiile acestui tratat n-au fost executate. În felul acesta, conchide istoricul francez A. Rambaud, izbucnirea epidemiei de ciumă a scos — fie și provizoriu — regatul francez din impasul militar și politic în care se afla în acel moment.

În timp ce molima făcea ravagii în Anglia, scoțienii, aliați ai Franței, au încercat să ocupe partea de nord a Angliei; aceeași boală a decimat rîndurile armatei năvălitoare și englezii i-au respins ușor pe scoțieni.

Ciuma neagră a influențat și desfășurarea altor evenimente. A grăbit retragerea armatei ungare, care asedia Neapolul în vederea preluării coroanei mult rîvnite de regii Ungariei din dinastia de Anjou, a făcut să înceteze, temporar, ciocnirile dintre creștini și musulmani care se desfășurau pe pămîntul spaniol. Dar dacă pe de o parte, epidemia a influențat, fie și pentru perioade de timp scurte, mersul unor evenimente importante, pe de altă parte nu trebuie să uităm că răspîndirea ei a fost ușurată tocmai de aceste conflicte militare. Deplasările de trupe, stagnarea vieții economice — totul crea un cadru propice pentru extinderea acestei boli.

Chiar atunci cînd molima a încetat, urmările ei de ordin psihologic au persistat încă mult timp. Deficitul demografic s-a prelungit, ceea ce a pricinuit tulburări în domeniul economic. A scăzut numărul brațelor de muncă, viața s-a scumpit, a stagnat temporar activitatea comercială. În rîndul meșteșugarilor a apărut un număr mare de șomeri. Această criză economică a afectat mai ales pe cei care trăiau din munca pămîntului, adică pe principalii producători ai bogăției naționale în această epocă. Mîna de lucru a devenit nu numai foarte rară, dar și foarte scumpă, fenomen ce a dus la ruinarea unui mare număr de mici proprietari, care exploatau direct pămînturile. Nu-i mai puțin adevărat însă că din rîndurile claselor dominante n-au lipsit „norocoșii", care au strîns, profitînd de situație, averi fabuloase. Ciuma a accentuat starea de mizerie a maselor muncitoare.

Această nemaipomenită epidemie a avut însă urmări și de alt gen. Din teamă, supraviețuitorii au ajuns la concluzia că numai o viață cuvioasă îi poate salva de alte nenorociri. Așa se face că a apărut un adevărat cult al sfinților care ocroteau, chipurile, de ciumă. Suferințele prin care au trecut oamenii au dat naștere la o accentuată înclinație spre misticism. În Germania a reapărut așa-numita sectă a flagelanților, care porneau în cete cîntînd imnuri religioase, iar de 2-3 ori pe zi se biciuiau. Aceste procesiuni fiind însoțite de o serie de excese și crime, au fost interzise de papă. Măsură cu atît mai oportună, cu cît ele au contribuit la reanimarea unor focare de ciumă, care, de-a lungul secolelor XIV și XV, au reapărut ici și colo, la intervale apropiate. În răsăritul Europei molima a durat, cu intermitențe, cam pînă la mijlocul sec. XV, iar în apusul continentului cam pînă în sec. XVIII.

Deceniile care au urmat primului val de ciumă neagră s-au caracterizat și printr-o serie de frămîntări social-politice, ca, de exemplu, răscoala condusă de Etienne Marcel*, starostele negustorilor din Paris, sau răscoala țărănească din Franța numită Jacqueria (1358)** etc. E adevărat, aceste tulburări n-au fost cîtuși de puțin urmări directe ale epidemiei, dar este de asemenea cert că ea a contribuit, prin decăderea economiei, la crearea unui climat favorabil pentru amploarea evenimentelor ce au urmat.

Și totuși, care au fost cauzele apariției acestei boli? Nu există încă o explicație satisfăcătoare. O teorie mai larg răspîndită un timp a fost aceea a chirurgului Lorrey, medicul lui Napoleon I în timpul expediției în Egipt, care susținea că ciuma ar fi fost provocată de miasmele ridicate de vînturile fierbinți din bălțile în care putrezeau diferite resturi vegetale și animale. În ceea ce privește măsurile profilactice adoptate în acea perioadă, cea mai eficace a fost introducerea carantinei. Această inițiativă a fost luată prima oară în portul Dubrovnik (Iugoslavia), apoi sistemul a fost adoptat și de Veneția, Marsilia etc. În secolele următoare, acestor măsuri li s-au adăugat și altele — o dată cu dezvoltarea științei medicale — făcînd ca epidemiile de ciumă să devină, cu vremea, doar o tristă amintire.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1972

** **Ibidem.**

CRUCIADĂ ÎN EUROPA

Memoriile comandantului-şef al forţelor anglo-americane pe fronturile din Africa de Nord, Italia, Europa Occidentală

DAVID DWIGHT EISENHOWER

Toamna anului 1943 a reprezentat momentul crucial în definitivarea „marii strategii“ pentru înfrîngerea celui de-al treilea Reich. Datorită mai ales victoriilor armatei sovietice, inițiativa strategică trecuse de partea coaliției antihitleriste. Sunase ceasul pentru asaltul dinspre vest al „fortăreței Europa“, cum botezaseră conducătorii Germaniei sistemul politico-militar instaurat pe continent prin agresiune şi teroare.

Al cincilea episod al memoriilor generalului D. D. Eisenhower[1] prezintă pregătirile în vederea zilei Z[2]: debarcarea în nord-vestul Franței. Aceste pregătiri au fost rezultatul unor importante hotărîri politice, diplomatice, militare.

---

1) Vezi **Magazin istoric**, nr. 1, 2, 3, 4 /1974. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei.

2) Pentru formulări de tipul celor din limba engleză **D-Day** şi **H-Hour**, sau din limba franceză — **Jour-J** şi **Heure-H**, echivalenţele româneşti cele mai potrivite ni se par a fi **Ziua Z** şi **Ora O**, deoarece merg pe acelaşi principiu: iniţiala majusculă a unei anumite zile sau ore — hotărîtoare, dar încă nedeterminată pe fila de calendar sau pe cadranul ceasului.

În ajunul zilei Z

În după-amiaza zilei de 19 octombrie 1943, la Moscova s-a întrunit prima conferință a miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii. După rezolvarea problemelor de procedură, V.M.Molotov a pus întrebarea dacă în vederea scurtării războiului prin invazia anglo-americană în Franța (operațiunea „Overlord") și prin „ofensiva sovietică împotriva forțelor principale ale Germaniei" rămân valabile declarațiile lui Churchill și Roosevelt, din iunie 1943, că debarcarea pe coasta franceză va avea loc în primăvara anului 1944. La această întrebare, care s-a dovedit capitală pentru succesul conferinței și convocarea întîlnirii de la Teheran, răspunsul n-a venit imediat.

Eden a raportat întrebarea în aceeași seară la Londra. După 48 ore a primit noile instrucțiuni ale lui Churchill, care, subliniind că strategia existentă era mai ales rezultatul „compromisului arbitrar dintre englezi și americani", și-a manifestat preferința pentru amînarea planului „Overlord" și continuarea operațiunilor în Italia și mutarea lor în Balcani. În timp ce conferința bătea pasul pe loc, între premierul britanic și ministrul său de Externe a continuat schimbul de mesaje. Eden a atras atenția că de răspunsul la întrebarea privind deschiderea celui de-al doilea front, depinde soluționarea oricărei alte probleme. Dar Churchill, care nu voia ca „bătăliile să fie guvernate de înțelegeri avocățești", a hotărît să ceară sprijinul lui Roosevelt. Cînd președintele a adus la cunoștința secretarului de Stat al Apărării conținutul noilor propuneri engleze, Henry Stimson a exclamat: „Ierusalime! Asta arată cît de hotărît este Churchill să înfigă cuțitul în spatele planului «Overlord»".

„Avocații" de la Washington nu erau însă dispuși să accepte așa ceva. Drept urmare, la 29 octombrie, Churchill i-a comunicat lui Eden că „nici vorbă nu este de a abandona «Overlord», care rămîne principala operațiune pentru 1944", ci doar de o mică amînare, „poate pînă în iulie", pentru a folosi navele de debarcare din Mediterana în campania italiană. A doua zi, conferința de la Moscova lua sfîrșit. La 1 noiembrie s-au semnat un „protocol secret" și un „protocol strict secret". În acest ultim document se afirma: „În ce privește problema pusă de delegația sovietică — dacă declarația făcută de dl. Churchill și de dl. Roosevelt la începutul lunii iunie 1943, că trupele anglo-americane vor întreprinde invazia în nordul Franței în primăvara 1944, rămîne valabilă — dl. Eden și dl. Hull au dat un răspuns afirmativ"[3].

Noiembrie 1943 a fost o lună în care semnele victoriei păreau a se întrezări și mai clar. De șase luni, ofensiva sovietică continua. A început urmărirea trupelor agresoare peste Nipru. La 6 noiembrie a fost eliberat Kievul, la 13, Jitomirul, la 26, Gomelul. Cel de-al treilea Reich mai dispunea însă de mari resurse. La 20 noiembrie, în urma unei contraofensive, trupele germane au reocupat, temporar, Jitomirul, amenințînd Kievul. La rîndul lor, trupele anglo-americane căutau să exploateze capitularea Italiei, dar ofensiva nu înainta.

Schimbul de mesaje între șefii guvernelor celor trei puteri, stimulat de rezultatele Conferinței de la Moscova, făcea certă întîlnirea lor. Churchill a propus ca înainte de reuniunea celor trei de la Teheran, să se întîlnească cu Roosevelt, la Cairo, pentru a conveni o poziție comună la întîlnirea cu Stalin.

La 11 noiembrie, Roosevelt și-a părăsit reședința pentru a se îmbarca la bordul noului crucișător U.S.S. IOWA, cea mai mare navă de luptă a marinei americane. În a treia zi a călătoriei, un moment de maximă tensiune a fost provocat de lansarea, din greșeală, de la bordul unui distrugător de escortă, a unei torpile în direcția lui U.S.S. IOWA. Dîra torpilei fiind observată la timp, crucișătorul a manevrat cu repeziciune și astfel a putut ieși din raza ei de acțiune. Torpila a trecut la 400 metri.

Răgazul oferit de traversarea Atlanticului a permis lui Roosevelt o amplă trecere în revistă, cu șefii săi de stat major, a problemelor războiului. Documentele militare pledau pentru realizarea operațiunei „Overlord" la 1 mai 1944. Se cerea anularea oricărei înțelegeri anterioare din Statul major combinat și se preciza că pătrunderea în „fortăreața Europa nu e de dorit prin Balcani și Medite-

---

3) După încheierea conferinței, la 2 noiembrie I.V. Stalin l-a primit pe secretarul de Stat al S.U.A., Cordell Hull. Unul dintre aspectele discuției i s-a părut lui Hull atît de important și de secret, încît, reîntors la Ambasada americană, a împărțit în două un mesaj de cinci rînduri către președinte, jumătate transmițîndu-l în cifrul armatei de uscat, iar cealaltă jumătate în cel al marinei. Comunicarea anunța că după înfrîngerea Germaniei, Uniunea Sovietică va intra în război împotriva Japoniei.

D. D. Eisenhower stînd de vorbă cu paraşutiştii ce urmau a fi lansaţi în Normandia

rana Răsăriteană, datorită terenului şi comunicaţiilor dificile pentru operaţii pe scară largă", şi că în felul acesta s-ar sustrage mijloace importante de la „Overlord". După ce a citit documentul, Roosevelt a spus: „Amin!" El a anunţat că îl va înmîna lui Churchill. Între timp premierul a sosit în Malta. Aici i-a parvenit raportul generalului Wilson, care îl informa că la 16 noiembrie garnizoana anglo-italiană din Leros, ultima poziţie în Dodecanez, fusese capturată de trupele germane. Churchill nu şi-a mai părăsit cabina, în perspectiva apropiatelor conferinţe, a declarat: „Mă simt ca şi cînd ar trebui să lupt cu mîinile legate la spate".

Malta a fost, totodată, locul unei lungi convorbiri cu generalul D.D. Eisenhower, pe care Churchill a căutat să-l convingă de „necesitatea de a ataca Germania în pîntecele moale, de a intensifica campania noastră în Italia şi de a extinde cîmpul de acţiune pentru a include cea mai mare parte a coastei nordice a Mediteranei". În cadrul conferinţei „Sextant" (Cairo, 22-26 noiembrie 1943), Churchill a insistat ca principalul obiectiv anglo-american să fie ocuparea Romei în luna ianuarie, şi a Rhodosului, în februarie; iar în locul operaţiunei „Anvil" să se urmărească o înaintare din nordul Italiei în direcţia Vienei, prin Peninsula Istria şi defileul Liublianei, precum şi intrarea în Creta şi Grecia Continentală. Acceptarea acestui punct de vedere ar fi însemnat menţinerea vaselor de debarcare destinate operaţiunei „Overlord" în Mediterana şi, implicit, amînarea invaziei în vestul Franţei. Harry Hopkins a început să se îndoiască că „invazia va mai avea loc vreodată". Roosevelt, care oscila între insistenţele lui Churchill şi argumentele consilierilor săi militari, a aprobat în ultimă instanţă să fie luată o hotărîre numai după întîlnirea cu Stalin.

Spre sfîrşitul lui noiembrie, în capitala iraniană, protejată de potcoava munţilor înzăpeziţi, vremea era plăcută. Din motive de securitate şi la insistenţele sovietice, Conferinţa „Cairo-3" sau „Evrika" (28 noiembrie-1 decembrie) s-a desfăşurat în localul Ambasadei sovietice. După ample discuţii, conferinţa „ia notă că operaţiunea «Overlord» va fi lansată în timpul lunii mai 1944, în conjuncţie cu o operaţiune împotriva sudului Franţei"[4].

U.R.S.S. s-a angajat ca forţele sale armate să lanseze, în acelaşi timp, o ofensivă „cu scopul de a preveni transferarea forţelor germane de pe frontul răsăritean pe cel apusean".

La 2 decembrie, Churchill şi Roosevelt s-au reîntors în capitala egipteană. Între timp continua suita înfrigurateIor şedinţe ale Statului major combinat. La 7 decembrie, cu o oră înaintea plecării în S.U.A., preşedintele a participat la o şedinţă a Statului major combinat, la care au fost aprobate concluziile militare ale „Sextantului": „«Overlord» şi «Anvil» sînt operaţiunile supreme în 1944. Ele trebuiesc realizate în cursul lunii mai 1944". Roosevelt a anunţat că îl va numi pe Eisenhower în funcţia de comandant suprem al forţelor de invazie. Chiar în aceeaşi zi, în timpul unei escale făcute la Tunis, Roosevelt i-a spus lui Eisenhower: „Ei bine, Ike, tu vei comanda «Overlord»".

Generalul Marshall i-a cerut lui Eisenhower, care predase răspunderile sale lui Wilson, să se întoarcă la Washington. Noul şef al „Cartierului general suprem — Forţa aliată expediţionară" (S.H.A.E.F.) a rămas în Statele Unite de la 2 la 13 ianuarie 1944, unde a avut îndelungi discuţii la statul major. La 16 ianuarie el a sosit la Londra pentru a-şi prelua funcţia. Din acest moment angrenajul pentru ziua Z s-a pus în mişcare.

Eugen PREDA

---

4) Pentru desfăşurarea dezbaterilor conferinţei, vezi **Magazin istoric**, numerele 6-11/1969. Hotărîrea a fost iniţial adoptată de Statul major combinat, întrunit în dimineaţa de 30 noiembrie la sediul Ambasadei britanice din Teheran. S-a convenit ca invazia să aibă loc la începutul lunii iunie, dar Roosevelt a considerat ca pentru Stalin, să se menţină ca dată luna mai. Americanii au fost, totodată, de acord să se continuie înaintarea în Italia pînă la aliniamentul Pisa-Rimini şi în acest scop 68 vase de debarcare să nu fie transferate pentru „Overlord" pînă la 15 ianuarie. Mareşalul G.K. Jukov relatează în memoriile sale, că după Conferinţa de la Teheran, Stalin a arătat că în cazul în care aliaţii nu-şi vor respecta angajamentul de a debarca în Franţa, „vom avea destule forţe proprii să dăm şi singuri Germaniei lovitura de graţie". Jukov subliniază că spre sfîrşitul anului 1943 „nu mai aveam atîta nevoie, ca în cei doi ani precedenţi ai războiului, de deschiderea celui de-al doilea front în Europa. Dar în scopul înfrîngerii cît mai rapide a Germaniei fasciste şi al terminării războiului, voiam cu toţii ca cel de-al doilea front să fie deschis într-un viitor apropiat".

PRELUDIU LA „OVERLORD“

În această perioadă [de pregătire a operațiunei „Overlord“ — n.t.] am avut frecvente și fructuoase contacte personale cu primul ministru britanic. Îl interesa fiecare detaliu mai important și ne-a sprijinit chiar și atunci cînd ceream organismelor civile britanice, și așa suprasolicitate, un efort suplimentar[1].

La Chequers[2] *mă duceam întotdeauna cu treabă. Dar regiunea era atît de plăcută și liniștită, încît a hoinări din cînd în cînd cîte o oră, colindînd cîmpurile și pădurile sale, era o adevărată relaxare. La Chequers locuise cîndva Cromwell; cadrul, arhitectura și mobilierul, prezentau un mare interes istoric.*

Primul-ministru își invita de obicei musafirii spre seară. După cină, urma un film de scurt metraj, iar apoi, în jurul orei 10,30, începea ședința de lucru care, uneori, se prelungea pînă la 3 dimineața. Erau adesea de față Eden și unul sau mai mulți dintre șefii de stat major britanici. Se discutau tot felul de probleme și se luau hotărîri definitive. La fiecare cîteva ore, parveneau mesaje operaționale de la cartierul general din Londra, iar Churchill participa la redactarea și expedierea instrucțiunilor, chiar și atunci cînd erau de natură strict militară.

Front de-a lungul plajelor

În cursul acestor întîlniri de lucru, Churchill și-a expus foarte explicit atitudinea sa față de operațiunea „Overlord“[3] *și așteptările legate de acest plan. Deși devenise mai optimist decît fusese la început, nu îngăduia speranței să-i înlăture îndoielile. Mi-a spus de cîteva ori: „Generale, dacă începutul iernii vă apucă instalați împreună cu cele 36 divizii aliate, pe o poziție solidă pe continent, avînd în mîini Cherbourgul*[4] *și Bretania*[5]*, voi declara în fața întregii lumi că această operațiune este cea mai mare reușită a războiului“. Adăugînd de fiecare dată: „... și dacă mai asigurați și controlul asupra portului Le Havre și smulgeți Parisul din mîinile inamicului, voi proclama victoria voastră drept cea mai mare victorie din istoria modernă“.*

Iar eu răspundeam de fiecare dată: „Domnule prim-ministru, vă asigur că începutul iernii va găsi trupele aliate la granițele Germaniei[6]*. Dumneavoastră nu luați în considerație decît cele 36 divizii de care dispunem în prezent. Vom mai aduce însă 10 divizii din sectorul mediteranean, iar prin porturile cucerite vom începe în curînd să debarcăm încă 40 divizii din Statele Unite“.*

Churchill se îndoia că vom avea răgazul necesar pentru a realiza acest program în cursul verii și al toamnei anului 1944, zicîndu-mi deseori: „Planuri de viitor! Deocamdată, afirmațiile mele încă sînt valabile“. La insistența cu care încercam să-l conving că nu folosisem fără justificare culoarea trandafirie înfățișîndu-i perspectivele, îmi replica zîmbind: „Dragul meu general, e lăudabil pentru un conducător de oaste să fie optimist. Îți admir entuziasmul, dar eliberează Parisul pînă în Crăciun și nimeni nu-ți va cere mai mult!“.

În ziua de 7 aprilie, generalul Montgomery[7] *și statele majore ale marinei și aviației care lucrau împreună, au fost în măsură să-i prezinte planul general, completat cu toate detaliile privind operațiunea de atac a plajelor*[8]*. A fost convocată o ședință cu o participare foarte largă în localul Școlii Sf. Paul*[9] *din Londra și prezentarea, analiza și coordonarea detaliilor a durat toată ziua.*

---

1) Una dintre cele mai dificile măsuri a constituit-o transformarea sudului Angliei într-o tabără strict izolată. În vederea păstrării secretului, în ultima etapă a pregătirilor, guvernul de la Londra a dispus întreruperea tuturor comunicărilor, inclusiv diplomatice, din Marea Britanie.

2) Domeniu situat la 50 km de capitala engleză, donat guvernului în 1921 pentru a servi ca reședință de țară primului-ministru în funcțiune.

3) Churchill continua să spere și să acționeze pentru a amîna operația peste Canalul Mînecii și a anula „Anvil“ în favoarea continuării acțiunilor în Mediterana și a extinderii lor în Balcani.

4) Port la Marea Mînecii, situat la nord de Peninsula Cotentin. Făcea parte din sistemul fortificat german al „Zidului atlantic“.

5) Peninsulă la sud de Normandia. Porturi principale: Nantes, Brest, Saint-Malo, Morlaix, Lorient.

6) Principalele etape ale planului conceput sub conducerea lui Eisenhower, erau: debarcarea în Normandia; înfrîngerea rezistenței în Normandia și Bretania; înaintarea spre frontiera germană și bazinul Ruhr și joncțiunea în Franța cu forțele debarcate în sud; deschiderea de noi porturi la Atlantic, Marea Nordului și Mediterana pentru aducerea rezervelor; distrugerea tuturor forțelor germane aflate la vest de Rin și traversarea acestuia.

7) După ce a comandat Armata 8 britanică în Sicilia și Italia, a fost numit, în decembrie 1943, comandant-șef al Grupului 21 armate. În această calitate, generalul B.L. Montgomery era comandantul Forțelor aliate terestre care urmau să participe la debarcare.

8) Sub protecția unităților aeropurtate, lansate în interiorul Peninsulei Cotentin, forța de invazie urma să fie debarcată pe o serie de plaje, a căror denumire codificată era *Utah*, *Omaha*, *Gold*, *Juno*, *Sword*.

9) Clădire de cărămidă roșie, în stil gotic, care adăpostea una dintre cele mai vechi și renumite școli publice engleze, printre ai cărei elevi au fost John Milton și Samuel Pepys. În momentul respectiv era cartierul general al lui Montgomery, fost elev al acestei școli.

Conform planului, trupele erau dirijate direct spre sud de-a lungul coastei franceze — americanii în flancul drept, iar britanicii şi canadienii în cel stîng. Extrema flancului drept avea drept ţintă plaja Utah *de pe Peninsula Cherbourg, în timp ce extrema stîngă trebuia să ajungă pînă la vărsarea Fluviului Orne*[10]. *Frontul de asalt se întindea pe o lungime de peste 60 mile*[11].

Cum voiam să aducem aproape de linia frontului un număr cît mai mare de avioane de vînătoare şi bombardiere şi să cucerim terenuri în care forţele noastre blindate considerabile să opereze cu maximum de eficienţă, planul prevedea cucerirea cît mai rapidă de către Armata 2 britanică a cîmpiei de la sud de Caen[12] *Americanii şi odată cu ei britanicii, trebuiau să înainteze spre sud, pornind de la plaja* Omaha *pînă în dreapta oraşului Caen [în sensul mişcării frontului] în timp ce mai departe, tot în dreapta, trupele generalului J.L. Collins*[13], *debarcate pe* Utah, *urmau să-şi fixeze drept obiectiv principal cucerirea rapidă a Cherbourgului. Deoarece în regiunea Calais*[14] *erau masate numeroase forţe germane, era de presupus că inamicul îşi va concentra eforturile în jurul zonei Caen, pentru a menţine legătura între această regiune şi Normandia. Era de asemenea sigur, că va încerca cu disperare să păstreze Cherbourgul, ca să nu putem folosi noi portul. Speram totuşi ca, prin rapiditate şi surprindere să intrăm, destul de devreme în posesia cîmpiei de lîngă Caen, iar Bradley*[15] *susţinea că americanii aveau să cucerească Cherbourgul în 10 pînă la 30 zile, în funcţie de noroc.*

Desigur, imaginea anticipată a etapelor de desfăşurare nu constituia elementul esenţial al planului nostru de debarcare: obiectivul primordial al acestuia era capturarea unui cap de pod sigur, pe care să-l putem întări cît mai repede în vederea declanşării bătăliei hotărîtoare pentru Franţa. Dar o asemenea imagine anticipată asupra desfăşurării unei operaţiuni este de folos serviciilor de aprovizionare, care, în raport cu datele indicate, îşi pot întocmi propriile lor planuri, aflînd din timp cam ce sarcini le revin. Operaţiunea a fost efectuată în mai puţin chiar decît cele 90 zile stabilite, dar prezicerile privind primele zile n-au putut fi realizate, din care cauză s-au ivit anumite dificultăţi.

Planul aerian, pus deja în aplicare, prevedea slăbirea progresivă a LUFTWAFFEI şi distrugerea reţelei feroviare şi rutiere în cîteva puncte strategice, pentru a izola regiunea de coastă unde urma să lansăm atacul. In ziua Z, forţele aeriene aveau misiunea de a bombarda anumite obiective dinainte stabilite din apărarea de coastă a inamicului, de a asigura protecţia convoaielor şi de a participa direct la lupta de înaintare a trupelor terestre spre interiorul ţării.

Planul naval era mai complicat, atît din cauza naturii şi configuraţiei coastei normande, ce oferea un spaţiu limitat manevrelor strategice, cît şi din pricina întinderii zonelor înţesate de mine. Totuşi, întregul program privind dragarea minelor, escortarea convoaielor, bombardările preliminare, contribuţia artileriei şi, în general, apărarea împotriva navelor şi a submarinelor inamice, a fost elaborat în cele mai mici detalii. Planul de organizare a spatelui frontului privind transportul, întreţinerea şi aprovizionarea trupelor, a fost studiat la fel de amănunţit.

Comandantul-şef al aviaţiei protestează

În ziua de 15 mai, în localul Şcolii Sf. Paul a fost organizată o conferinţă sub conducerea SHAEF. Au participat toţi membrii principali ai Statului major general britanic şi ai Cabinetului de război, precum şi regele Angliei şi o serie de alţi generali. Feldmareşalul Smuts[16] *a venit împreună cu vechiul său prieten, Churchill. În toată perioada războiului n-am asistat la vreo conferinţă la care să se înghesuie atîţia înalţi demnitari. Scopul întrunirii era de a verifica dacă punctele incerte, asupra cărora în conferinţa anterioară existaseră neînţelegeri, fuseseră limpezite şi corectate. Era totodată şi un mijloc de a atrage atenţia tuturor comandanţilor asupra obiectivelor generale ale Statului major interaliat şi de a prezenta fiecăruia o imagine completă a sprijinului pe care putea conta. Un factor preponderent l-a constituit păstrarea secretului absolut.*

Cu această ocazie regele şi primul-ministru au rostit cîteva cuvinte. Churchill a ţinut unul din acele discursuri combative, cum numai el ştia să ţină, în cursul căruia a folosit o expresie ce a impresionat puternic pe mulţi dintre noi, mai cu seamă pe americani: „Domnilor — a spus el — am devenit un par-

---

10) Cele cinci „plaje" se întindeau de la vest spre est, din vecinătatea Cherbourgului spre Ouisterham. Pe primele două „plaje" urmau să fie debarcate trupe americane, iar pe celelalte trei, anglo-canadiene.

11) Aproximativ 96 kilometri.

12) Oraş şi port în Normandia, situat la 14 km de mare, la confluenţa rîurilor Orne şi Odon.

13) General-maior, comandantul Corpului 7 american.

14) Regiunea franceză cea mai apropiată de coastele britanice.

15) Generalul Omar S. Bradley fusese transferat în Marea Britanie în septembrie 1943, în calitate de comandant al Armatei 1 americane.

16) Ian Christiaan Smuts (1870-1950) sud-african de origină olandeză: a participat la războiul burilor împotriva Marii Britanii (1899-1902). Ulterior a devenit adept al înţelegerii cu Londra fiind numit în 1941 general şi conducînd campania împotriva germanilor din colonia Africa de Sud-Vest. Prim-ministru al Africii de Sud între 1919-1924 şi din nou, în intervalul 1939-1948. În 1941 a primit gradul de feldmareşal britanic şi a fost inclus în Cabinetul de război de la Londra.

tizan din ce în ce mai îndîrjit al acestui proiect". Prin astá ne lăsa să înţelegem că deşi mult timp se îndoise de oportunitatea „Overlordului" şi pledase pentru amînare, dînd întîietate operaţiunilor de pe alte fronturi, ajunsese în cele din urmă să creadă împreună cu noi că, într-adevăr aceasta era calea cea bună spre victorie. Întîlnirea a avut o deosebită semnificaţie. Pe lîngă faptul că a marcat încheierea procesului preliminar de planificare şi pregătire, a sporit şi încrederea zecilor de generali şi ofiţeri superiori prezenţi, care aflaseră în ce măsură avea să fie sprijinită acţiunea fiecăruia în cadrul acestei vaste operaţiuni.

Înainte de începerea atacului o parte a serviciilor operative ale SHAEF, precum şi cartierul general al Grupului de armate 21[17] *au fost instalate la Portsmouth, pe coasta sudică*[18]*. Aceasta era regiunea stabilită drept punct principal al îmbarcării şi tot aici serviciile marinei îşi întocmiseră un sistem de comunicaţii ce avea să ne permită în primele ore ale zilei Z să urmărim evoluţia fiecărui element component al marii armate.*

După transferarea statelor majore la Portsmouth mi-am dat seama că înainte de ziua Z mai rămăsese o singură hotărîre de luat şi anume stabilirea definitivă a zilei şi orei atacului. Totuşi, în mintea comandantului şef al aviaţiei, Leigh-Mallory[19] *vechea întrebare în legătură cu oportunitatea misiunii paraşutiştilor în Peninsula Cherbourg încă nu-şi găsise un răspuns limpede. Mai tîrziu, la 30 mai, a venit la mine protestînd încă odată împotriva a ceea ce el numea „masacrul inutil" a două divizii de elită*[20]*. Era de părere că terenul nefavorabil al coastei, conjugat cu rezistenţa inamicului, constituiau un risc prea mare. Nu aceeaşi era primejdia în flancul stîng, unde urma să fie lansată divizia paraşutată britanică şi unde nu se prevedeau pierderi excesive; în schimb după aprecierea lui dispozitivele americane erau ameninţate să piardă aproximativ 70 la sută din numărul planoarelor, şi cel puţin 50 la sută din paraşutişti aveau să fie scoşi din luptă înainte de a ajunge la sol. În consecinţă, diviziile fiind de la început epuizate, operaţiunea se solda cu sacrificiul a multor mii de vieţi omeneşti, fără a contribui la reuşita atacului general.*

Leigh-Mallory era, bineînţeles, profund sincer. Recunoscut pentru curajul său, el nu făcea decît să-mi împărtăşească — aşa cum îi cerea datoria — punctul său de vedere.

E greu de imaginat o problemă mai dificilă şi spinoasă. Dacă expertul meu militar avea dreptate, atunci termenul de „încăpăţînare dementă" era prea blînd pentru a califica operaţiunea, deoarece, în ciuda preţului enorm pe care conform pronosticurilor trebuia să-l plătim, tot nu ne atingeam obiectivul principal. Dacă avea dreptate, însemna că nici atacul de pe plaja Utah *n-avea şanse de reuşită; în felul acesta riscurile planului „Overlord" căpătau dintr-o dată proporţii uriaşe, transfor-*

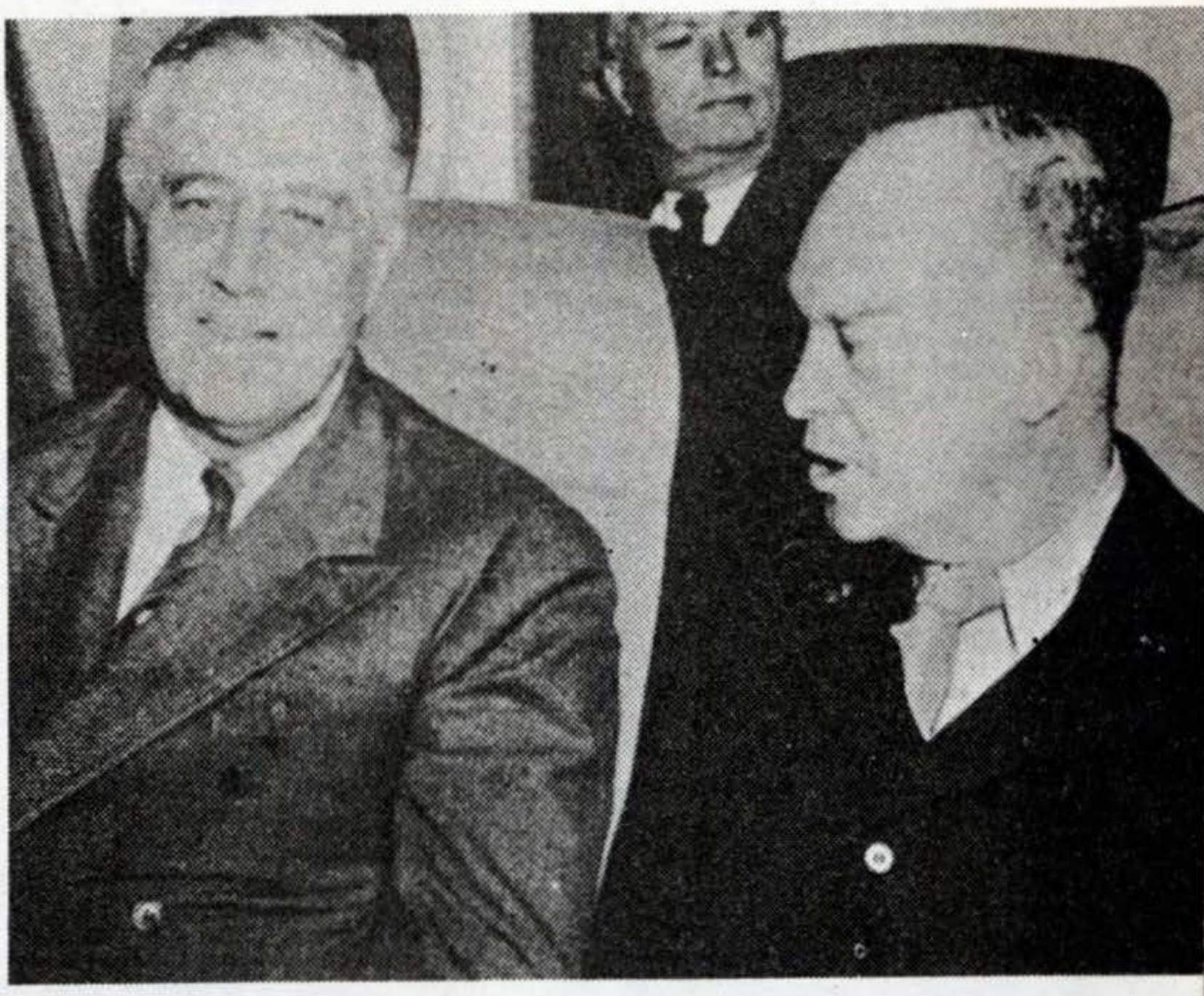

Preşedintele Roosevelt şi generalul Eisenhower în avionul prezidenţial

17) Compus din Armata 1 americană şi Armata 2 britanică.

18) Aşa-numitul „post avansat de comandament" a fost mutat, la 2 iunie 1944, în portul Portsmouth de la Marea Mînecii.

19) Mareşalul de aviaţie T. Leigh-Mallory s-a distins, în 1940, în cursul „bătăliei Angliei". În intervalul noiembrie 1942-decembrie 1943 a fost comandantul aviaţiei de vînătoare britanice, după care a fost numit comandant al aviaţiei Forţei expediţionare aliate. La începutul toamnei anului 1944 a fost transferat în Asia de Sud-Est, dar a murit într-un accident de avion, în drum spre noul său cartier general. Opiniile lui Leigh-Mallory erau împărtăşite şi de mareşalul britanic de aviaţie Sir Arthur Tedder, care deţinea funcţia de locţiitor al lui Eisenhower.

20) Divizia 82 aeropurtată era comandată de generalul-maior M.B. Ridgway. Divizia 101 aeropurtată care urma să participe de asemenea, la operaţiunile de desant, era comandată de generalul-maior M.D. Taylor.

mîndu-l într-o adevărată nebunie ce avea să ne ducă la un eşec spectaculos, poate chiar la înfrîngerea forţelor aliate în Europa.

I-am cerut comandantului forţelor aeriene să pună în scris recomandările sale pentru a-l descărca de orice responsabilitate în cazul în care nu se ţinea seama de avizul său, făgăduindu-i că-i voi răspunde în cîteva ore.

N-am stat de vorbă cu nimeni. Sfaturile consilierilor tehnici nu mai serveau la nimic.

Am intrat în cort singur şi am început să mă gîndesc. Am recapitulat toate etapele problemei în ordinea în care fuseseră expuse, analizîndu-le pînă în cele mai mărunte detalii. Eram desigur conştient că, dacă în mod deliberat treceam peste avizul expertului militar şi evenimentele i-ar confirma previziunile, aveam să port pînă la moarte o povară pe conştiinţă, acuzîndu-mă pe bună dreptate de sacrificarea stupidă şi inutilă a mii de soldaţi, floarea tineretului nostru. Mai grea chiar decît povara responsabilităţii personale atîrna însă în balanţă posibilitatea ca, în cazul în care temerile lui Leigh-Mallory erau justificate, dezastrul să nu se limiteze la acest sector, ci să aibă repercusiuni asupra întregului front.

Totuşi în urma unei temeinice analize am redus dilema la următoarele puncte: dacă anulam operaţiunea de paraşutare trebuia sau să renunţ la atacul asupra plajei Utah, *sau să condamn forţele atacante la probabilitatea unui dezastru şi mai mare decît cel prezis diviziilor aeropurtate; dacă anulam atacul asupra plajei* Utah *provocam asemenea perturbări în planurile minuţios întocmite, încît diminuam şansele de reuşită pe toate celelalte fronturi şi periclitam buna desfăşurare a aprovizionării în etapele următoare. Cu toţii fusesem de acord — atunci cînd elaborasem calm şi pe îndelete întregul plan — că atacul plajei* Utah *era unul din factorii esenţiali ai succesului nostru. A renunţa la acest atac însemna a renunţa la un plan în care credeam de doi ani.*

În definitiv, ipoteza lui Leigh-Mallory nu era decît o ipoteză, nimic mai mult, iar experienţa noastră în Sicilia şi Italia nu justifica pesimismul său. Bradley, ca şi Ridgway şi alţi comandanţi de trupe aeropurtate ne susţinuseră întotdeauna pe mine şi statul meu major,

O adevărată armada modernă se pregătea să se îndrepte spre coasta franceză...

în această problemă, ceea ce m-a încurajat să-mi păstrez convingerea că Leigh-Mallory se înşela.

I-am telefonat informîndu-l că atacul se va desfăşura conform planului şi că îi voi confirma de îndată hotărîrea în scris. După reuşita atacului el a fost primul care m-a chemat să-mi spună cît de fericit era şi să-şi exprime regretul de a se fi socotit dator să-mi sporească bătaia de cap în zilele încordate din ajunul zilei Z.

Complicaţii, complicaţii...

În aşteptarea fixării definitive a zilei şi orei atacului nu puteam sta cu braţele încrucişate, căci mai erau multe de făcut. Ne-au vizitat numeroase persoane oficiale importante. Printre ultimii a venit generalul de Gaulle; între el şi noi s-au ivit unele neînţelegeri în legătură cu programarea şi natura declaraţiilor oficiale care urmau să fie adresate populaţiei franceze imediat după debarcare. Generalul de Gaulle voia să fie recunoscut în mod categoric, de către ambele guverne [american şi britanic] şeful statului francez. A insistat că numai lui îi revenea dreptul de a da poporului francez ordine în cadrul cooperării cu forţele aliate.

Dar preşedintele Roosevelt se opunea ferm să i se recunoască această calitate. El a subliniat, ca şi în alte dăţi, că în Franţa suveranitatea aparţinea poporului francez şi că aliaţii nu veneau pe teritoriul ţării pentru a impune populaţiei un anumit guvern ori un anumit şef. De aceea, susţinea el, din proclamaţiile noastre trebuia să reiasă că eram gata să colaborăm cu toate grupările franceze dispuse să participe la distrugerea forţei germane. Dacă aceste grupări sau cîteva dintre ele doreau să-l urmeze pe de Gaulle, preşedintele era de acord să-l recunoască drept conducătorul cooperării lor în cadrul unor relaţii de colaborare, dar nu putea fi de acord să-l impună altora.

Încercările de elaborare a unui plan care să-l mulţumească pe de Gaulle, dar care să nu depăşească limitele sta-

...unde străjuiau ţevile de tun germane

bilite de guvernul nostru, au revenit în mare măsură cartierului nostru general, dîndu-ne multă bătaie de cap, căci contam pe un sprijin substanţial din partea insurgenţilor francezi. Se ştia că aceştia erau numeroşi în special în Bretania şi în zonele de dealuri şi munţi din sud-estul Franţei. Un conflict făţiş cu de Gaulle ne-ar fi dăunat imens, trezind resentimente amare şi soldîndu-se cu inutile pierderi de vieţi omeneşti[21].

Statul major a apreciat că, într-un sens, cearta era doar academică. S-a hotărît aşadar că, devreme ce, cel puţin în fazele iniţiale ale operaţiunei, de Gaulle reprezenta singura autoritate în stare să asigure unificarea şi coordonarea francezilor, i se putea acorda, fără nici un inconvenient, recunoaşterea pe care o cerea. Îl acceptasem deja, cu consimţămîntul guvernelor noastre, pe reprezentantul generalului de Gaulle, generalul Koenig, drept comandant al Forţelor franceze în interior. Generalul Koenig era unul din subordonaţii mei direcţi în organizaţia aliată[22].

Doream în mod special ca, în ziua Z, generalul de Gaulle să se adreseze, împreună cu mine, populaţiei franceze, prin intermediul posturilor de radio, pentru a-i recomanda să nu se răscoale provocînd jertfe inutile în regiunile care, deocamdată, nu fuseseră cuprinse în planul nostru de luptă, ci să fie pregătită să ne dea ajutor acolo unde aveam nevoie. În limitele instrucţiunilor primite, am făcut tot ce ne-a stat în puteri pentru a-l îndupleca pe de Gaulle să adere la punctul nostru de vedere, dar, deşi după începutul campaniei a colaborat în mod efectiv cu noi, în momentul acela ne-a refuzat concursul[23].

În ultimele zile petrecute la Portsmouth înaintea zilei Z, mai rămăseseră de pus la punct şi alte cîteva detalii, dar semnul de întrebare cel mai neliniştitor îl constituia starea vremii în cursul singurei perioade de la începutul lunii iunie de care puteam profita, şi anume zilele de 5, 6 şi 7.

Întreg sudul Angliei era o vastă tabără militară, înţesată de soldaţi, aşteptînd ordinul de plecare, şi de depozite de furnituri şi echipament, aşteptînd să fie transportate pe celălalt ţărm al Mînecii. Regiunea fusese izolată de restul Angliei. Guvernul stabilise o linie de demarcaţie, ce nu putea fi trecută în nici o direcţie fără autorizaţie. Fiecare campament, cazarmă, parc auto şi fiecare unitate era însemnată cu grijă pe hărţile noastre. Programul de deplasare fusese astfel întocmit, încît fiecare unitate să sosească la punctul de îmbarcare exact în momentul în care nava era în măsură să o primească. Taberele cele mai sudice, unde erau concentrate trupele de asalt, fuseseră încercuite cu garduri de sîrmă ghimpată, pentru a-i împiedica pe soldaţi să părăsească tabăra după primirea instrucţiunilor privind rolul fiecăruia în cadrul acţiunii. Puternica forţă armată din regiune era încordată ca un arc şi, la drept vorbind, chiar asta şi era: supuşi unei încordări maxime, aşteptam cu toţii momentul în care energia, odată declanşată, ne va propulsa dincolo de Canalul Mînecii, lansîndu-ne în cea mai mare operaţie amfibie întreprinsă vreodată.

Timpul se împotriveşte

De două ori pe zi, la nouă şi jumătate seara şi la patru dimineaţa, ne întîlneam cu comisia meteorologică. Comisia alcătuită dintr-un personal mixt american şi englez, era condusă de un scoţian auster şi priceput, comandantul de grup J.M. Stagg. La aceste întruniri, cele mai mărunte indicii meteorologice erau cu multă băgare de seamă expuse, cu multă băgare de seamă analizate de către experţi şi cu tot atîta băgare de seamă studiate de către comandanţi. Pe măsură ce se apropia ziua Z, creştea şi tensiunea datorită pronosticurilor meteorologice din ce în ce mai defavorabile.

Ultima şedinţă, pentru examinarea posibilităţii de lansare a atacului la data stabilită — în principiu 5 iunie — fusese programată la 4 iunie, ora patru dimineaţa. O parte din contingentele de atac primiseră ordinul de a ieşi în larg, deoarece, dacă toate trupele aveau să debarce în ziua de 5 iunie, unităţile amplasate în regiunile nordice ale Angliei nu puteau rămîne pe loc pînă în dimineaţa zilei de 4, cînd se lua hotărîrea finală.

Cînd comandanţii s-au întrunit în dimineaţa zilei de 4, raportul pe care l-am primit era descurajant: nori joşi, vînturi puternice şi marea foarte agitată. Buletinul meteorologic făcea ca de-

---

21) Mişcarea de Rezistenţă antifascistă din Franţa urma să joace un rol de mare importanţă în sprijinirea debarcării aliate, prin acţiuni de paralizare a traficului feroviar şi distrugere a liniilor de comunicaţii germane.

22) Pierre-Joseph Koenig, căpitan în Legiunea Străină la izbucnirea războiului a luptat, în mai şi iunie 1940, în Norvegia la Narvik. După capitularea Franţei s-a refugiat în Marea Britanie, alăturîndu-se generalului de Gaulle. A comandat brigada franceză în luptele de la Bir Hacheim (Libia). În martie 1944, Comitetul naţional de eliberare, condus de de Gaulle, l-a desemnat delegat la SHAEF. După debarcare a fost numit comandant al Forţelor franceze de interior.

23) Generalul de Gaulle considera că poziţia S.U.A. se datora dorinţei lui Roosevelt de a impune o „pace americană". La 26 mai 1944, Comitetul naţional francez de eliberare a adoptat o ordonanţă prin care şi-a luat titlul de „Guvern provizoriu al Republicii franceze". La 4 iunie, de Gaulle a încercat să-l ralieze pe Churchill la punctul său de vedere. Cu acest prilej, premierul britanic ar fi rostit cuvintele: „De fiecare dată cînd va trebui să alegem între Europa şi largul mării vom fi totdeauna pentru întinsul mării".

barcarea să apară ca o operaţiune hazardată. Meteorologii afirmau că în asemenea condiţii, sprijinul aerian era compromis, artileria marină — ineficace şi chiar manevrarea ambarcaţiunilor mici — dificilă. Amiralul Ramsay[24] *era de părere că manevra debarcării putea fi efectuată dar era de acord că reglarea tirului artileriei avea să fie dificilă. Poziţia sa era neutră. Generalul Montgomery, pe drept cuvînt îngrijorat de gravele inconveniente ale unei amînări, spunea să-i dăm drumul. Tedder se opunea.*

Cîntărind toţi factorii, am hotărît că atacul trebuia amînat. Hotărîrea necesita expedierea imediată de ordine către navele şi trupele aflate în larg şi se punea întrebarea dacă ele vor putea fi gata de luptă 24 ore mai tîrziu, în cazul în care a doua zi condiţiile pentru lansarea atacului ar fi fost favorabile. Într-adevăr, în Marea Irlandei, manevra navelor a fost foarte dificilă, din cauza furtunii. Faptul că au izbutit să se întoarcă în porturi, să se realimenteze cu combustibil şi să se pregătească pentru a reîncepe manevra a doua zi a reprezentat o culme a artei marinăreşti şi a muncii strălucite depuse de comandanţi şi de statele lor majore.

Şedinţa din seara zilei de 4 iunie nu a adus nici o rază de lumină tabloului sumbru prezentat dimineaţa; tensiunea creştea, deoarece consecinţele inevitabile ale amînării erau atît de grave, încît nici nu îndrăzneam să ne gîndim la ele[25].

A doua zi, la ora trei şi jumătate dimineaţa un vînt aproape de proporţiile unui uragan ameninţa să ne dărîme cortul, iar ploaia brăzda cerul în fîşii orizontale. Distanţa de o milă ce trebuia parcursă pe şoselele noroioase pînă la cartierul general naval nu era de fel reconfortantă, deoarece în asemenea condiţii, nici nu mai avea rost să discutăm despre situaţie.

La începutul întrunirii, Stagg şi serviciul său meteorologic ne-au raportat că prognoza din ziua anterioară privind înrăutăţirea vremii pe coasta Franţei se adeverise şi că, dacă am fi persistat în încercarea de a debarca în ziua de 5 iunie, operaţiunea ar fi eşuat probabil în chip dezastruos. Introducerea aceasta avea desigur menirea de a ne îndemna să acordăm încredere declaraţiei surprinzătoare ce avea să urmeze şi anume că, de a doua zi dimineaţă, se anunţa un interval de vreme relativ calmă, fenomen pînă atunci imposibil de prevăzut şi care urma să dureze aproximativ 36 ore. Pentru mai tîrziu, prognoza vestea din nou vreme proastă. Experţii ne-au afirmat însă că intervalul de acalmie va avea loc între sfîrşitul furtunii prin care treceam şi începutul viitoarei perioade de vreme foarte proastă.

Perspectiva nu era strălucită, deoarece chiar dacă reuşeam să efectuăm cu bine primele etape ale debarcării, ne puteam trezi apoi în imposibilitatea de a aduce întăriri şi am fi fost nevoiţi să lăsăm primele noastre forţe de atac izolate, transformîndu-le în pradă uşoară pentru un contraatac german. Totuşi, consecinţele unei amînări justificau asumarea unui mare risc şi eu m-am grăbit să anunţ hotărîrea de a lansa atacul în ziua de 6 iunie. Erau exact orele 4 şi un sfert ale dimineţii de 5 iunie[26]. *Nici unul dintre cei de faţă nu s-a opus; şi în timp ce fără să rostească un cuvînt fiecare pornea spre locul de unde urma să transmită subalternilor ordinele ce aveau să pună în mişcare întreaga armadă, chipurile noastre se luminau.*

Versiunea românească a memoriilor:

Dana CRIVĂŢ,
Mădălina NICOLAESCU

---

24) Amiralul Bertram H. Ramsay a comandat forţa navală care a realizat evacuarea corpului expediţionar englez de la Dunquerque (1940). În decembrie 1943, a fost numit comandant-şef al flotei Forţei expediţionare aliate în Europa. Acest post l-a deţinut pînă la 1 ianuarie 1945, cînd a murit într-un accident de avion în Franţa.

25) Prognoza meteorologică anunţa că în noaptea de 5 spre 6 iunie cerul va fi suficient de clar pentru a permite bombardierelor grele să opereze. Persistau însă dubii asupra posibilităţilor flotei de-a acţiona. S-a stabilit declanşarea debarcării, urmînd ca hotărîrea finală să fie reconfirmată după cîteva ore.

26) Generalul Eisenhower a notificat această hotărîre Statului major combinat la Washington, în următorul mesaj codificat: „Alcione [personaj mitologic transformat în pescăruş albastru şi care, vrăjind vîntul, îl potolea] plus 5 confirmat definitiv şi categoric".

Păstraţi şi citiţi cu atenţie numerele din acest an ale revistei noastre! În curînd detalii asupra noului concurs „Magazin istoric".

PE URMELE

UNEI ERORI JUDICIARE:

Cazul sublocotenentului Ciulei

prof.dr.EUGEN D.NECULAU

Nici istoriografia, nici literatura n-au luat pînă azi în cercetare cazul sublocotenentului Constantin Ciulei, care, în timpul primului război mondial, a fost victima unor împrejurări nefericite, ce l-au dus fără vină în faţa plutonului de execuţie. Doar poporul şi-a făcut, într-un fel, datoria: prin sate a circulat Cîntecul lui Ciulei (versuri şi melodie), în care este deplînsă această zguduitoare dramă.

Articolul din Magazin istoric, nr.10/1972, în care se arată cum colonelul Alexandru Sturdza a trădat ţara şi a dezertat în liniile inamice, sacrificînd viaţa sublocotenentului Ciulei, a adus redacţiei numeroase scrisori, ai căror autori cer lămuriri despre cazul Ciulei, unii transcriind şi versurile cîntecului amintit. Este un prilej potrivit pentru a încerca o contribuţie la elucidarea acestui caz dramatic.

Piese principale la „dosar"

1. Din „Sentința nr. 20, pronunțată de Curtea Marțială a armatei II, astăzi 26 ianuarie 1917:

[...] Sublocot. Ciulei Const. este culpabil de părăsire de post în prezența inamicului, prin aceea că în ziua de 26 decembrie 1916 [8 ianuarie 1917] a părăsit poziția ce ocupa cu plutonul său la cota 625 (Momîia)?

[...] Curtea Marțială declară asupra chestiunii cu unanimitate de voturi **da** [...]. **Curtea aplicînd art. 205, al.1 și 181 din Codul justiției Militare îl condamnă pe sublocot. Ciulei C.** [...] **la moarte".**

2. Dintr-un proces-verbal: „Execuția a avut loc în ziua de 28 ianuarie [10 februarie] 1917, la ora 3 după-amiază, pe poligonul de tragere din Bacău. Înhumarea s-a făcut la locul execuției, după ce medicul a constatat moartea omului".

3. Din ziarul **Avîntul*** (16 noiembrie 1919), despre „cazul locot. Ciulei. Un ofițer brav. Acuzat deodată de trădare de colonelul Sturdza. Curtea, intimidată de situațiunea acuzatorului, îl condamnă. Un pluton îl execută [...]. Sturdza dezertează. **Se află că Ciulei era nevinovat.** Bănuise însă legăturile lui cu dușmanul. **Sturdza, ca să nu fie demascat, se servise de influența lui asupra Curții, ca să-l înlăture"** [subl. n.].

Acuzatul și acuzatorul

Sublocotenentul Constantin Ciulei: născut în 1886, absolvent (1909) al Școlii superioare de agricultură de la Herăstrău, fiu al maiorului cu același nume, veteran din războiul pentru independență, răsplătit, pentru actele sale de bravură, cu decorații române și ruse. În august 1916, cînd a sunat mobilizarea, din casa familiei Ciulei de la Urluiasca (județul Olt) au plecat doisprezece combatanți: șase fii și șase gineri.

Încadrat în Regimentul 8 Buzău, sublocotenentul Ciulei a participat la luptele din Dobrogea (august-septembrie 1916), unde a fost rănit, împreună cu căpitanul Stelian Mărculescu. La ieșirea din spital, cei doi camarazi s-au regăsit într-un detașament comandat de Mărculescu și format din elemente eterogene: ordonanțe și pompieri, ostași rătăciți de unitățile lor sau ieșiți din spitale cu rănile încă nevindecate, oameni chemați în grabă, fără să fi făcut instrucție militară. Refăcut, în urma unor ciocniri cu inamicul, în decembrie 1916, detașamentul lui Mărculescu — în cadru căruia Ciulei conducea compania 1 — a fost atașat Brigăzii 7 mixte, comandată de colonelul Alexandru Sturdza, care acționa, împreună cu Divizia 15, în sectorul Oituz-Vrancea.

Colonelul Alexandru Sturdza: fiul lui Dimitrie Sturdza (1833-1914) — fost secretar particular al lui Cuza Vodă, politician liberal, în repetate rînduri ministru la diverse departamente, de patru ori prim-ministru; ginerele lui P.P. Carp (1837-1918), politician conservator de nuanță junimistă (în 1864 a fost unul din întemeietorii societății Junimea din Iași) de mai multe ori ministru și de două ori prim-ministru, cunoscut germanofil**. Colonelul Sturdza își făcuse studiile militare în Germania și fusese, înainte de război, profesor de educație militară și director al Școlii de ofițeri de infanterie. Aparținînd vechii aristocrații, fiu și ginere al unor înalți demnitari, colonelul Sturdza se bucura de încrederea și simpatia unor șefi ai armatei române, care, în timpul războiului, i-au încredințat comanda Brigăzii 7 mixte***.

Între 22 - 31 decembrie 1916 s-a desfășurat bătălia de la Cașin, pe un front care s-a întins de la Ghimeș pînă în Vrancea. Lupta a început în sectorul lui Sturdza, care s-a retras fără să opună vreo rezistență. „Cu tot ordinul generalului Averescu de a relua ofensiva, sau cel puțin a rămîne pe loc, spre a nu descoperi stînga Diviziei 15, Sturdza crede că această mișcare ar fi riscată și continuă la 31 [decembrie] retragerea oprindu-se pe [Muntele] Răchitașul, călare pe Valea Șușiței"****. Noua poziție a Brigăzii 7 mixte a fost atacată la 5 ianuarie 1917 de generalul austriac Ruiz von Roxas. „Fără să reziste, colonelul Sturdza dă ordinul pentru o nouă retragere, pe linia Șușiței: Cîmpurile-Răcoasa-Momîia, abandonînd dușmanului o considerabilă porțiune de teren. Această retragere prematură, prin nimic justificată, compromitea aripa stîngă a Diviziei 15, și, prin aceasta, aripa Armatei 9 rusă. Venind după alte două retrageri, executate din ordinul aceluiași comandant [Sturdza], ea deveni suspectă comandantului Armatei a 2-a. Averescu ordonă oprirea retragerii, care urma să se facă, la caz de nevoie, pas cu pas. Odată cu aceasta, Averescu puse sub observație pe colonelul Sturdza[...]"*****. „Spre a deruta bănuielile, Sturdza își îndoi energia și severitatea. Locotenentul Ciulei, acuzat de Sturdza că se retrăsese

---

* Ediția de seară a ziarului democrat-independent **Izbînda**; a apărut la București, între 1919-1921 — n.r.

** Pentru acești doi oameni politici, a se vedea și **Magazin istoric**, nr. 10/1973 — n.r.

*** Brigăzile mixte cuprindeau unitățile din cele trei arme: cavalerie, infanterie și artilerie — n.r.

**** C. Kirițescu, **Istoria războiului pentru întregirea României**, ed. II, vol. II, p. 278.

***** **Ibidem**, p. 282.

de pe poziţie cu unitatea sa fără ordin, fu condamnat la moarte şi executat"*.

De fapt, în ce constase această „retragere de pe poziţie" pentru care un om a fost dus în faţa plutonului de execuţie?

Faptele

După retragerea ordonată de Sturdza la 5 ianuarie, frontul se stabilise pe linia Otumpurile-Momîia. În acest din urmă punct, la cota 625, se găsea acum — alături de alte unităţi — detaşamentul căpitanului Mărculescu, în cadrul căruia Ciulei comanda compania 1. Momîia, o înălţime care domina Valea Şuşiţei, era un foarte bun punct de observaţie. „De aceea, s-au dat pentru stăpînirea ei numeroase lupte sîngeroase, care i-au creat o tristă celebritate"**.

În după-amiaza zilei de 8 ianuarie, inamicul a dezlănţuit un puternic atac asupra acestei înălţimi; trupele care o apărau — între care şi detaşamentul comandat de Mărculescu — nu i-au putut face faţă şi s-au retras. Luptele au continuat, însă, cu deosebită violenţă şi cu succese schimbătoare.

În detaşamentul lui Mărculescu se găsea ca ofiţer de rezervă căpitanul Polihroniadi, care, eliminat din armată înainte de 1916 pentru „rele purtări", urmărea acum reactivarea şi chiar înaintarea în grad. El nu a participat la luptele de la Momîia, sub motiv că a fost reţinut de administraţia unităţii. Îndată după sfîrşitul luptei, însă, Polihroniadi a alergat la Sturdza şi i-a raportat înfrîngerea unităţii, aruncînd vina pe Mărculescu — ca fiind incapabil să conducă — şi pe sublocotenentul Ciulei — cu care avusese o altercaţie cu cîteva zile în urmă — pe care l-a prezentat ca recalcitrant şi... fugar de pe front!

În baza acestor informaţii, Sturdza a venit în aceeaşi noapte în sectorul respectiv, a adunat trupa şi ofiţerii ce se aflau prin împrejurimi. A scos din rînduri pe Mărculescu şi pe Ciulei, declarîndu-i vinovaţi de... retragerea de pe Momîia, poruncind — ilegal, firește — cîtorva soldaţi să tragă în ei şi el însuşi a tras cîteva focuri de carabină. Ciulei a sărit în apa Şuşiţei, iar Mărculescu a căzut rănit, dar îndată după plecarea lui Sturdza, s-a ridicat şi a dispărut în pădure. Ciulei a stat vreo două ore în apa Şuşiţei, apoi, înfrigurat, a mers în satul Verdea, unde s-a adăpostit în casa unui gospodar. A doua zi, un subofiţer din plutonul de cavalerie, care îndeplinea serviciul de ştafetă, l-a arestat şi l-a dus la brigadă.

În după-amiaza zilei de 10 ianuarie 1917, Sturdza a întocmit o reclamaţie către pretorul*** Diviziei 1, în care arăta, mistificînd grosolan faptele, că, în ziua cînd a inspectat unitatea lui Mărculescu, ofiţerii l-au primit cu priviri ostile; în timp ce-l mustra pe Mărculescu pentru moliciune şi nepăsare, o companie ar fi trecut la inamic; a trebuit ca el personal — pretindea colonelul Sturdza — însoţit de un locotenent de cavalerie şi de o ordonanţă, să alerge la punctul de ruptură, încercînd să organizeze închiderea golului. Mărculescu nu l-ar fi urmat, ci ar fi fugit în vale, cu restul trupei. De asemenea, ar fi fugit şi Ciulei. Pentru asta — motiva colonelul — a trebuit să ordone a se trage în ei.

La 26 ianuarie 1917, Ciulei a fost înaintat la Pretura Diviziei 1, pentru a fi anchetat. În cazul lui, instrucţia penală a fost făcută şi de comisarul regal**** al Curţii Marţiale a Diviziei 1, care a întocmit un al doilea dosar de anchetă. Declaraţiile celor audiaţi au adus o serie de elemente favorabile inculpatului. Acest al doilea dosar de anchetă (cu nr. 68) a ajuns la Curtea Marţială chiar în ziua de 8 februarie, data stabilită pentru începerea procesului. Inculpatul ceruse ca martor pe sublocotenentul Popescu Dionisie, iar acuzarea — pe Polihroniadi. S-a numit un apărător din oficiu. Cu două zile înainte, un maior medic consultase pe Ciulei şi constatase că era bolnav şi avea temperatură mare, recomandînd internarea lui într-un spital. Dar Curtea Marţială a Armatei 2, întrunită în ziua de 8 februarie 1917, la ora 3 după-masă, n-a luat în considerare raportul medicului, şi astfel inculpatul, bolnav cum era, a fost adus, sub pază severă, în faţa instanţei de judecată.

Procesul: acuzatorul dezertează

Chiar de la început, de comun acord, atît comisarul regal, din partea acuzării, cît şi locotenentul Bogdan, apărătorul din oficiu, au cerut amînarea procesului, invocînd pe de o parte lipsa principalilor martori din ambele părţi, iar pe de altă parte faptul că dosarul complementar cu nr. 68, sosit chiar atunci, nu fusese încă cercetat de nici una din părţi. Dar curtea a respins cererea de amînare, şi s-a trecut la judecarea fondului, după procedura obişnuită. La urmă, a avut cuvîntul acuzatul, care a spus ferm: „Nu sînt vinovat.

---

* C. Kiriţescu, **Istoria războiului pentru întregirea României**, ed. II, vol. II, p. 429; gradul ofiţerului e greşit indicat: Ciulei era sublocotenent.

** **Ibidem**, p. 426.

*** Ofiţer cu pregătire juridică, funcţionînd în timp de război pe lîngă comandamentele de armată, de corp de armată, de divizii sau detaşamente independente de forţa unei brigăzi, îndeplinind toate atribuţiile de poliţie administrativă şi judiciară, precum şi competenţa de judecată a unor infracţiuni sancţionate cu pedepse pînă la 2 ani — n.r.

**** Ofiţeri îndeplinind funcţia de procurori militari şi raportori, numiţi pe lîngă fiecare curte marţială — n.r.

Doresc să fiu trimis pe front, în linia întîia, ca să-mi fac datoria ca şi pînă acum".

Acuzatul a fost scos din sală, iar curtea s-a retras pentru deliberare într-o încăpere alăturată, anunţînd apoi sentinţa: Ciulei a fost condamnat la moarte. Din nefericire pentru inculpat, prin Decretul regal din 10 ianuarie 1917, dreptul de recurs la Curtea superioară de justiţie militară fusese suspendat. Cu aceasta, procesul a luat sfîrşit; la 10 februarie, pe poligonul de tragere din Bacău, Ciulei a înfruntat cu curaj moartea, nelăsînd să fie legat la ochi.

Concomitent cu anchetarea şi judecarea lui Ciulei, s-a petrecut, însă, faptul cel mai uluitor. Cu două zile înaintea procesului, în dimineaţa zilei de 6 februarie 1917, colonelul Alexandru Sturdza **a... dispărut !** Abia peste cinci zile, la 11 februarie* s-a aflat în mod sigur că Sturdza dezertase la austro-germani, prin sectorul de la piciorul dealului Voloşcani. Ajuns la inamic, trădătorul a tipărit o „chemare" către luptătorii români, îndemnîndu-i să-l urmeze. După cum se ştie, acţiunea trădătorului n-a izbutit şi planul i s-a prăbuşit ruşinos. La 11 martie, el a fost judecat în contumacie de către aceeaşi Curte Marţială şi — la numai o lună după Ciulei — condamnat la moarte şi degradare militară, pentru dezertare la inamic şi înaltă trădare. Aceeaşi pedeapsă a primit-o şi locotenentul Constantin Wachman, aghiotantul lui Sturdza. La 20 martie 1917, a fost executat locotenent-colonelul Crăiniceanu, comandantul Regimentului 15 Vaslui, complicele lui Sturdza.

La 24 iunie 1917, în contumacie, Sturdza a fost condamnat a doua oară la moarte de Curtea Marţială, pentru că în decembrie 1916 dăduse ordin, cu de la sine putere, să fie împuşcat un sergent artilerist, fără să fi existat contra lui vreo sentinţă de condamnare. Curtea a considerat faptul drept crimă cu premeditare. La fel a fost considerat şi atacul neizbutit împotriva lui Ciulei şi Mărculescu, din noaptea de 8 ianuarie.

Adevăraţii vinovaţi pentru fapta imputată lui Ciulei şi-au primit răsplata faptelor: Sturdza — prin condamnarea la moarte în contumacie şi stigmatul de trădător; Polihroniadi, fost ofiţer de carieră, care servise ca martor împotriva lui Ciulei, n-a mai obţinut reactivarea. S-a dovedit că nici el şi nici Sturdza nu se aflaseră la locul luptei; mînţiseră amîndoi, contrazicîndu-se, cînd s-au lăudat că au reparat ei spărtura frontului.

Căpitanul Mărculescu a supravieţuit războiului şi a ajuns locotenent-colonel. După ce Sturdza a tras asupra lui, s-a refugiat la un spital din Burdujeni, apoi la Botoşani. Fusese rănit la gît şi la mîna stîngă. Însănătoşindu-se, s-a reîntors la Regimentul 8 Buzău, unde a luat în primire comanda companiei cu care luptase în Dobrogea. După dezertarea lui Sturdza, cazul său a fost văzut în altă lumină.

O farsă judiciară

Dar nu numai cazul său, ci şi al lui Ciulei: opinia publică românească a înţeles că ofiţerul nu a fost decît victima unor manevre ale trădătorului Sturdza, şi aşa se explică de ce, pledînd cu insistenţă în favoarea unei largi amnistii, presa vremii a adus ca argument, între altele, şi cazul Ciulei.

Revizuirea în materie penală este strîns legată de posibilitatea intervenirii unor erori judiciare. Orice revizuire presupune o eroare de fapt. De aceea, în legislaţia modernă s-a introdus instituţia juridică a revizuirii în scopul desfiinţării hotărîrilor judecătoreşti viciate sub aspectul stabilirii adevărului. Călăuzită de o asemenea intenţie, în mai 1920, soţia victimei, Ecaterina Ciulei** a deschis acţiune de revizuire, sau cum se numea pe atunci, recurs-revizuire fiind convinsă că, pe această cale se va ajunge la o soluţie radical opusă celei pronunţate anterior.

În momentul cînd cel datorită căruia s-a montat procesul — colonelul Sturdza — a dezertat, în mod normal ar fi trebuit ca în mintea judecătorilor să încolţească o bănuială; şi chiar dacă ordinul de întrunire a Curţii Marţiale nu mai putea fi revocat, la deschiderea şedinţei, preşedintele ar fi trebuit să ceară el însuşi, cel dîntîi, amînarea procesului, măcar pînă la lămurirea cazului Sturdza, produsă, de altfel, cum am arătat, chiar a doua zi după execuţia lui Ciulei! Mai mult decît atît: Curtea Marţială a avut la dispoziţie trei motive, dintre cele mai temeinice, pentru amînarea procesului: lipsa martorilor, boala acuzatului — aducerea în faţa instanţei a unui om bolnav fiind de altfel, ilegală — şi mai ales neputinţa de a fi folosite probele din dosarul complementar nr. 68. Nici un magistrat integru şi nepărtinitor nu şi-ar fi putut permite să nesocotească un întreg dosar de anchetă şi să nu acorde unui acuzat posibilitatea de a se apăra în condiţii optime.

Dar, în afară de aceste nulităţi absolute, invocate în sprijinul revizuirii ca vicii de formă, şi pe fond sentinţa a fost total neîntemeiată. S-a imputat lui Ciulei că ar fi părăsit, împreună cu compania, cota

---

* Vezi: mareşal Alexandru Averescu, **Notiţe zilnice din războiu (1916-1918)**, ed. III; 24. I [6. II]: Sturdza „ar fi dispărut cu locotenentul Wachman. S-a găsit cadavrul ordonanţei lui Sturdza; omorît de cine?" (p. 126); 29.I. [11. II]: „Oribil!... colonelul Sturdza a trecut la inamic!" (p. 128).

** Ecaterina Ciulei trăieşte şi azi, ca pensionară la Galaţi. Cei doi fii — Constantin şi Victor — sînt morţi (cel din urmă ca soldat în cel de-al doilea război mondial). Trăieşte, la Slatina, şi fratele victimei, Leonida Ciulei, ofiţer invalid din primul război mondial — **n.a.**

625 (Momîia), dar această învinuire nu era sprijinită pe probe concludente. Mărturiile au fost depuse de oameni care s-au dovedit ei înșiși trădători sau lași (Sturdza și Polihroniadi), în timp ce probele favorabile acuzatului (dosarul nr. 68) au fost greșit interpretate sau pur și simplu nesocotite.

Toate acestea arată că desfășurarea procesului a fost condusă cu vădită părtinire și superficialitate, și mai ales cu o uimitoare grabă, care ar putea să pară enigmatică, dacă n-am ști că în fruntea Curții Marțiale s-a aflat, ca președinte, un foarte bun prieten al... colonelului Sturdza.

Prin urmare, era limpede că se produsese cu bună știință o gravă eroare judiciară, pentru a cărei îndreptare familia s-a adresat justiției.

La 24 mai 1920, Curtea superioară de justiție militară, întrunită pentru a judeca recursul-revizuire cerut de Ecaterina Ciulei, a dat „Încheierea N. 689", în care se spune:

„Văzînd Decretul N. 1547 din 9 aprilie 1920, considerînd că art. 1 din sus-menționatul Decret-Lege declară amnistiate toate faptele comise de toți cei chemați sub arme sau care au îndeplinit un serviciu în armată în timpul războiului mondial, excluzînd de la beneficiul acestei amnistii numai infracțiunile specificate în Decret;

că **faptul** imputat recurentului, neintrînd în nici una din acele excepțiuni, **el este amnistiat** și ca atare urmează a se declara stinsă acțiunea publică și a se închide dosarul;

pentru aceste motive, **declară stinsă acțiunea publică și închide dosarul acestei afaceri**" [subl.n.].

Potrivit prevederilor din Codul de procedură penală din acea vreme, cît și practicii judiciare constante, amnistia fiind de ordine publică nu poate fi refuzată de cel interesat. Amnistia este un act de clemență a puterii de stat care — pentru considerații de ordin politic și social — renunță la aplicarea sancțiunilor de drept penal. În consecință, amnistia împiedică sau oprește urmărirea penală și judecata, ori șterge condamnarea pronunțată. Din acest punct de vedere, deși amnistia produce aceleași efecte ca și reabilitarea, ea rămîne totuși un act de clemență.

Este de reținut că atît reabilitarea cît și amnistia sînt instituții de drept care, după trecerea unei perioade de timp sau prin clemență, fac să înceteze decăderile, interdicțiile și incapacitățile prevăzute în legile penale. Or, în cazul Ciulei, nu sînt suficiente nici amnistia, nici reabilitarea judecătorească. Ciulei a fost un om nevinovat, și ca atare, față de posteritate, justiția trebuie să-l declare nevinovat.

Justiția vremii nu s-a grăbit s-o facă. Oamenii care l-au cunoscut și au luptat alături de el i-au păstrat, însă, sublocotenentului Ciulei o amintire nepătată. În anii de după primul război mondial, au circulat diferite știri în legătură cu Ciulei. Cîntecul

Microcronologie

1916: 22-31.XII. — bătălia de la Caşin;
31.XII. — Sturdza ordonă prima retragere, pe Muntele Răchitaşul;
1917: 5.I. — atacul generalului Ruiz von Roxas;
— Sturdza ordonă a doua retragere, pe valea Şuşiței (linia Cîmpurile-Momîia);
8.I. — atac inamic asupra cotei 625 (Momîia); apărătorii se retrag;
— tentativă de omor a lui Sturdza asupra lui Ciulei;
9.I. — Ciulei este arestat;
10.I. — Sturdza înaintează reclamația contra lui Ciulei;
26.I. — Ciulei este înaintat pentru judecată;
6.II. — *Sturdza dispare*;
8.II. — procesul lui Ciulei;
10.II. — *Ciulei este executat*;
11.II. — *se confirmă dezertarea lui Sturdza la inamic.*

popular spune că ar fi fost grațiat, dar că, pînă a sosit ostașul cu ordinul, ofițerul fusese împușcat. S-a mai spus că Ciulei a fost decorat post-mortem, și avansat în grad, că numele lui a fost scris pe placa de onoare din cimitirul eroilor din București și trecut în **Cartea de Onoare** a armatei. S-a mai auzit că osemintele lui au fost dezgropate și reînhumate cu onoruri militare, după unii la Bacău, după alții la Slatina. Din toate acestea, nimic nu este adevărat; osemintele lui Ciulei zac și astăzi pe poligonul de tragere de la Bacău.

Dar dreptatea este imprescriptibilă. Ceea ce nu a făcut justiția burgheză, poate repara justiția noastră socialistă, pentru care slujirea adevărului și dreptății constituie rațiunea sa de a fi. Instrumentul juridic prin care se poate repara această odioasă eroare judiciară este recursul extraordinar. Potrivit articolului 410 din actualul Cod de procedură penală, recursul extraordinar în favoarea celui condamnat se poate face oricînd, **chiar și după moartea acestuia.** Este o cale de atac prin care Tribunalul Suprem, în temeiul articolului 414 din același cod, poate hotărî **achitarea** condamnatului.

Singura soluție care se impune în cazul sublocotenentului Ciulei este, așadar, achitarea.

Zîmbete din cronică

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Popularitate

Cunoscutul scriitor american Mark Twain primea nenumărate scrisori pe adrese ca: „Mark Twain, Statele Unite" sau „Mark Twain, Omenirea" etc.

Un admirator original i-a scris pe adresa:

„Mark Twain, naiba știe unde", scrisoare pe care umoristul a primit-o și la care a răspuns lapidar: „Uite c-a știut".

G. DASCĂLU,
Ploiești

Colegiul țărănesc

„Colegiul țărănesc s-a pronunțat ieri în toată țara în favoarea candidaților guvernului, scria *Adevărul* nr. 5567 din 1905. Au fost aleși d-nii Radu Văcărescu, Barbu Catargiu, Tașcă, Paximade, Mangîru, Cristea Manea și alți bravi apărători ai țărănimii [...] Nici un țăran nu s-a ales. Un așa triumf n-a obținut încă nici un guvern la colegiul țărănesc. Bătrîni, tineri, femei, copii, mateloți, pescari dau cu căciula în cîini și urlă de bucurie! Așa triumf țărănesc nici nu s-a mai văzut. La Jockey-Club sosesc numai telegrame în franțuzește de la badea Stan Cioacă, Lache Turtă, Florea Toader etc. cu «Vive l'èlu des paysans!»".

I. CIUTU,
București

Nume de amărît

Scriitorul Anton Bacalbașa (1856-1935), părintele literar al aprigului și ridicolului *„Moș Teacă"*, a fost invitat într-o seară la o petrecere. Printre ceilalți invitați se afla și un general în retragere. Acesta tocmai citise volumul de schițe satirice în care Bacalbașa demască tarele vieții cazone. Fără să știe că scriitorul se afla chiar în fața sa, generalul indignat amenință că-l va chema pe autor în fața justiției pentru injurii aduse corpului ofițeresc. La care Bacalbașa a intervenit.

— Lăsați-l, d-le general. Cine știe ce amărît o fi și scriitorul acesta. Nu vedeți? Pînă și numele îl are ca vai de capul lui, *ba cal, ba șa*.

M. VORNICU,
București

Norocul precupeței

Regele Cyrus al Persiei a fost informat că o precupeață l-a vorbit de rău.

— Precupeața mulțumească cerului — a răspuns acesta — că nu are armată, altfel, ar fi trebuit să-i declar război.

Gr. IONAS,
Ploiești

Reproducînd o știre despre înmulțirea lupilor în Muntenia, redacția comentează: „Buletinul uită să ne spuie la cît se suie și numărul vitelor mîncate de lupii cei cu două picioare și ce mijloc s-ar putea întrebuința pentru împuținarea acestor fiare mai nesățioase decît cele cu 4 picioare?".

★

„Mai deunăzi o damă foarte delicată zicea cu un aer serios ce o înfrumusețea și mai mult «Astăzi am făcut un voiaj tare ostenitor de la grădina publică pînă la sediu [locuință], dar peste o lună am să fac o primblare prin Italia și prin Franța»".

★

„De ce lipsesc banii la noi? D. Calambureanu răspunde: din pricină că banul este un nume rar (numerar)".

★

„Omul e născut vînător. Aceasta o adeveresc băieții ce prind cărăbuși, dandii [de la engl. *dandy* — filfizon — *n.n.*] ce-i mănîncă, gurile căscate ce prind muște, femeile ce vînează inimi ș.a. și bărbații care pîndesc posturile, iar după ce le prind mrejesc pe bieții împricinați și pentru că nu-s antropofagi se mărginesc a-i mulge".

(Din revista pașoptistă **Propășirea**, nr. 3, 23 ianuarie; 18, 14 mai; 20, 28 mai; 33, 27 august, 1844).

Aceste **Zîmbete** *nu au pretenția de a fi inedite. Apariția lor anterioară în alte ziare, reviste și cărți nu reprezintă o piedică în publicarea lor, cu condiția să aibă o vechime de minimum 10 ani. Colaboratorii noștri sînt rugați să indice exact sursa (cu data respectivă).*

CLANUL REGINA MARIA — BARBU ŞTIRBEY

SIMONA LAHOVARY

Fragmentele din Jurnalul Simonei Lahovary, pe care le publicăm în numărul de faţă, acoperă o perioadă scurtă (circa un an şi jumătate), dar foarte agitată. Pe fundalul crizei economice care se apropie (unele vagi ecouri pătrund pînă în incinta castelelor regale) şi a instabilităţii politice tot mai accentuate, se desfăşoară în culise şi la lumina zilei o aprigă bătălie pentru putere, din care nu lipsesc — dimpotrivă — loviturile joase, şantajele şi schimbările de poziţii cu 180°. Sînt ultimele luni ale regenţei, ultimele zvîrcoliri ale clanului regina Maria — Barbu Ştirbey de a se crampona de o putere care începe să-i scape.

Simţind încotro bate vîntul, politicieni, curtezani, oameni de afaceri încep să se orienteze spre Carol Caraiman* care se pregăteşte să se instaleze pe tron şi care promite fiecăruia puterea politică, o eră a „marilor lovituri" şi a îmbogăţirii nestăvilite. Deşi trăind la curte — sau tocmai de aceea — Simona Lahovary nu ştie mare lucru despre ce se pregăteşte împotriva patronilor ei, nu sesizează la timp pirueta prinţului Nicolae, peripeţiile tragi-comice ale logodnelor principesei Ileana, escrocheriile Elisabetei. La fel de ataşată Mariei, Simona Lahovary îi observă totuşi cu din ce în ce mai multă luciditate defectele: ruptura de realitate, vanitatea bolnăvicioasă, atracţia faţă de elementele dubioase, lipsa de inteligenţă şi de cultură.

Cîteva pagini de un haz involuntar prezintă un aşa-zis congres internaţional al „agricultorilor", în care se adună jalnice specimene de aristocraţi, doritori să găsească soluţii care să-i apere de expropriere. De data aceasta, luciditatea autoarei nu mai funcţionează. Cutremurătoare prin cinismul lor inconştient sînt şi cele cîteva rînduri referitoare la focul de la Moreni, a cărui sondă în flăcări i se pare Simonei Lahovary „excelent plasată".

Ca şi fragmentele anterioare, talentul de portretistică incisivă a autoarei se manifestă din plin: regina Victoria a Spaniei, Alexandru Cantacuzino, Mihalache, principele de Piess şi alţii sînt ţintuiţi în insectarul acestor memorii care (ca atîtea ilustre precedente) trăiesc mai cu seamă prin maliţie şi aciditate.

H. DONA

---

* Numele sub care a trăit fostul prinţ Carol după repetatele sale renunţări la coroană şi după dezmoştenirea sa de către regele Ferdinand. Pentru aventurile personajului şi implicaţiile lor în viaţa politică românească, vezi şi **Magazin istoric**, nr. 1 şi 6/1967; 6 şi 7/1972.

Paris, 10 februarie 1929

Ceai la d-na Alma Spreckles[1]. *Ai impresia că intri într-o sală de expoziţie (înainte de aducerea exponatelor) sau în holul pustiu al unui mare hotel. Paharele aurite dăruite de regină se află într-o vitrină: există de asemenea, jilţul de lemn argintat pe care Loïe Fuller l-a luat din anticamera Palatului regal şi care ne-a dat multă bătaie de cap cu transportul! Lucrurile astea trebuiau să fie expuse la muzeul fondat de Alma la San Francisco — pentru care a ales, ceva mai fericit şi 14 bronzuri de Rodin în mărime naturală. Ea însăşi este asemenea sculpturilor lui Rodin: se mişcă încet printre invitaţii pe care abia îi cunoaşte şi care nu se cunosc cîtuşi de puţin între ei. Americanii nu vorbesc franţuzeşte, iar francezii nu ştiu deloc engleza. O mîndrie indolentă îi dă d-nei Spreckles faptul că e născută de Bretteville. Un văr marchiz şi fiicele îi păzesc casa, deoarece Alma locuieşte la Ritz*[2] *unde e mai vesel, spune ea.*

Bunicul de Bretteville se răsfaţă pe perete într-o uni-

---

1) Soţia unui mare bogătaş american, cu care Maria s-a împrietenit în timpul călătoriei sale în S.U.A.

2) Celebru hotel parizian fondat de César Ritz în 1898 şi situat în Place Vendôme.

formă Second Empire[3] *şi cu mustăţile corespunzătoare. Sub geamul tabloului decoraţiile sale par adevărate, sub un alt geam brevetele de decoraţie înrămate dau impresia a nu fi chiar atît de autentice. D-na Spreckles este categoric convinsă de autenticitatea lor, dar în această ignorantă societate nimeni nu a auzit de familia de Bretteville şi de gloria ei. Alma îmi mărturiseşte că, atunci cînd eram la New York, Loïe Fuller a sfătuit-o să ofere 10 000 dolari doamnelor de companie ale reginei, pentru a şi le face prietene! Şi eu, care credeam că băusem pînă la fund paharul ştirilor despre această îngrozitoare călătorie... Cutia americană cu surprize e inepuizabilă.*

Bucureşti, 7 mai 1929

Revelaţii ale reginei asupra curţii Spaniei[4]: regele Alfonso[5], atît de seducător, este un monstru. Îşi detestă soţia şi copiii şi nici o femeie nu este la adăpost de avansurile sale. Soţia lui i-a spus reginei noastre: „Nimic nu m-ar face mai fericită decît ca Ileana să-mi fie noră, dar ştiindu-l pe Alfonso, nu pot să doresc această situaţie decît unei femei pe care aş urî-o din tot sufletul, dacă aş fi capabilă să urăsc. Mă înfior la gîndul că o femeie tînără ar intra în casa noastră, mai ales cu un soţ atît de bolnăvicios ca fiul meu. Alfonso nu are nimic sfînt cînd e vorba de plăcerile lui...".

Principele de Asturia este hemofil[6], cel de-al doilea principe e surdo-mut, cel de-al treilea[7], care e sănătos, nu are decît 16 ani: terenul de vînătoare matrimonial deci este limitat, chiar dacă facem abstracţie de pericolul Alfonso.

Regina Spaniei arată încă strălucitor de proaspătă — o mască sub care îşi ascunde tragedia existenţei. Surîde în faţa tiraniilor tiranului şi a tarelor filozofice ale copiilor săi, se împodobeşte cu bijuterii şi se îmbracă la Paris. În spatele rochiilor şi frivolităţii se află drama. Noroc de firea ei, care, nefiind prea profundă, o mai ajută puţin. Ar putea fi mult mai nefericită dacă ar vrea... sau dacă ar şti să fie. Lîngă ea „monstrul" părea la fel de fermecător, chiar şi după destăinuiri. Secrete şi ascunzişuri ale vieţii lor regale.

Bucureşti, 9 mai 1929

Era ştirilor senzaţionale: Eliza [Brătianu] îmi spune că unii nemulţumiţi din partidul liberal s-ar gîndi la... o regenţă a principelui de Hohenzollern, nepotul regelui Ferdinand. Sînt cei care socotesc că principele Nicolae nu este în măsură să se afirme, care se tem ca familia Buzdugan[8] să nu se afirme prea mult şi cărora le e frică de revenirea „domniilor pămîntene". Eliza îmi spune: „Bagă de seamă că noi îndurăm astăzi o serie de lucruri împotriva cărora tatăl dumitale, socrul meu etc. au luptat altădată: clică domnitoare, dominaţia străinilor [Rist[9] şi Co.]" Eliza adaugă chiar: „Maniu şi transilvănenii" E adevărat că Brătianu voia Transilvania fără transilvăneni. O fi oare nora sa de acord cu butada lui?

Indiscreţie în schimbul indiscreţiei; îi spun că Mavrodi s-a dus să-i vorbească reginei de întoarcerea principelui Carol. Grozav de interesată, ea îmi spune că cei din partid [liberal] se tem de asta.

Bucureşti, 28 mai 1929

Pamfil Şeicaru vine la Ultima oră *şi, plimbîndu-se în lung şi în lat, gesticulează şi scuipă un torent de injurii la adresa reginei. O acuză că vrea să tulbure ordinea statului, că unelteşte să-l readucă pe Carol ca regent pentru a forma un nou Consiliu de regenţă alături de ea şi Nicolae.*

Bucureşti, 5 iunie 1929

Inaugurare foarte solemnă a Congresului de agricultură[10] în clădirea Parlamentului. Marchizul de Vogüe prezidează cu distincţie, prietenul nostru Nicolai pe lîngă că este nepotul marchizului, este şi secretarul general al congresului. Ciceo Popp[11] rosteşte în româneşte un preambul; deşi este amabil, se simte că în sinea lui e enervat că limba dezbaterilor trebuie să fie franceza şi nu germana, pe care cel puţin o înţelege. D-l Nasta citeşte în franceză un istoric al exproprierii în România şi bolmojeşte sfîrşitul cuvintelor care nu-i sînt familiare. Am

---

3) Uniformă din timpul celui de-al doilea imperiu creat de Napoleon III.

4) Maria voia s-o mărite pe Ileana cu principele de Asturia.

5) Alfonso XIII, ultimul rege al Spaniei din dinastia Bourbonilor. S-a născut în 1886 şi a murit în 1941. A domnit între 1886 şi 1931.

6) Maladie a sîngelui în care datorită coagulării prea încete şi tîrzii apare pericolul hemoragiilor repetate şi prelungite. De regulă boala este transmisă ereditar de către mamă urmaşilor de sex bărbătesc.

7) Tatăl printului Juan Carlos actualul moştenitor la tronul Spaniei.

8) G. Buzdugan (1867-1929). Preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie, iar din 1927 membru al regenţei, alături de prinţul Nicolae şi mitropolitul Miron Cristea.

9) Contractarea unor împrumuturi în străinătate a atras după sine instituirea unui sistem de control al creditelor prin „consilieri tehnici" şi „experţi" străini, care au acaparat poziţiile cheie dintr-o serie de instituţii economice. Prima comisie de controlori financiari străini avea în frunte pe reprezentantul băncilor creditoare, Charles Rist, prim-viceguvernator al Băncii Franţei.

10) „Agricultorii" prezenţi la Congresul internaţional erau — aşa cum se va vedea şi din fragmentele următoare — mai mult membri ai înaltei aristocraţii europene. Scopul congresului era găsirea modului de creştere al rentabilităţii agriculturii şi al colaborării ţărilor agricole în desfacerea produselor agro-alimentare. Acest congres, care reunea în principal, pe deţinătorii marii proprietăţi funciare reprezenta şi el, în felul său, unul din simptomele crizei economice care se anunţa în agricultura numeroaselor ţări.

11) Ştefan Ciceo Popp, avocat şi om politic român din Transilvania, membru în Comitetul de conducere al Partidului Naţional Român; de mai multe ori deputat în Parlamentul din Budapesta. A fost vicepreşedinte al Adunării Naţionale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918; în cîteva rînduri ministru şi preşedinte al Camerei deputaţilor în perioada 1928-1931.

fost chemată la Cotroceni înainte de discursul în franceză al lui Mihalache. Didina Cantacuzino[12] *se lăfăie cu voluptate pe banca miniştrilor. După-amiază s-a lucrat pe secţii; în cea feminină, delegata Germaniei s-a remarcat printr-o precizie inteligentă şi documentată.*

Bucureşti, 6 iunie 1929

Cineva i-a declarat lui Vogüe: „E cam trist pentru noi că acest congres se ţine în România, după ce agricultura de aici a fost distrusă de expropriere". Răspuns: „Pe noi tocmai asta ne interesează — să vedem că experienţa a dat greş — cel puţin nu vom mai încerca să o punem în aplicare la noi"...

Bucureşti, 9 iunie 1929

La Cotroceni, pe aleea principală, congresiştii stau la început grupaţi pe naţionalităţi. Contele [ceh] Terry Minsky se mulţumeşte cu grupul său şi cu eticheta cehoslovacă. După ce toată lumea defilează prin faţa treptelor unde se află familia regală, eu îl consolez, prezentîndu-l personal. Dintr-o dată, contele se simte ca la el acasă, căci adevărata sa naţionalitate este cea a privilegiilor aristocratice. Fluturîndu-şi vălurile albe şi urmată de o întreagă suită regina trece de pe o terasă pe alta, printre trandafiri. Dl. Massé, fostul ministru francez, cade într-o admiraţie lirică.

Bucureşti, 10 iunie 1929

Congresiştii la Mogoşoaia. Vine şi Didina cu cucoanele ei. Martha şi cu ea, fiecare crede că-i face celeilalte o concesie, una că a venit, cealaltă că a primit-o. Totul nu-i decît o farsă. Cum voi fi arătînd eu în asemenea situaţie? Semn de întrebare!

Ieri dimineaţă a fost inaugurat bustul unchiului Jean

12) Alexandrina Cantacuzino „sinistra babă" a extremei drepte româneşti, prietenă şi protectoare a legionarilor. Cîteva din trăsăturile sale au intrat — transfigurate artisticeşte în portretul „Hangerloaicei" din romanele postbelice ale lui G. Călinescu.

Ca orice vlăstar de familie bună, d-na Lahovary îşi consacra o parte din timp artelor frumoase: desenele sale reprezintă conacul de la Măldăreşti (1928) şi Mănăstirea Sinaia (1929)

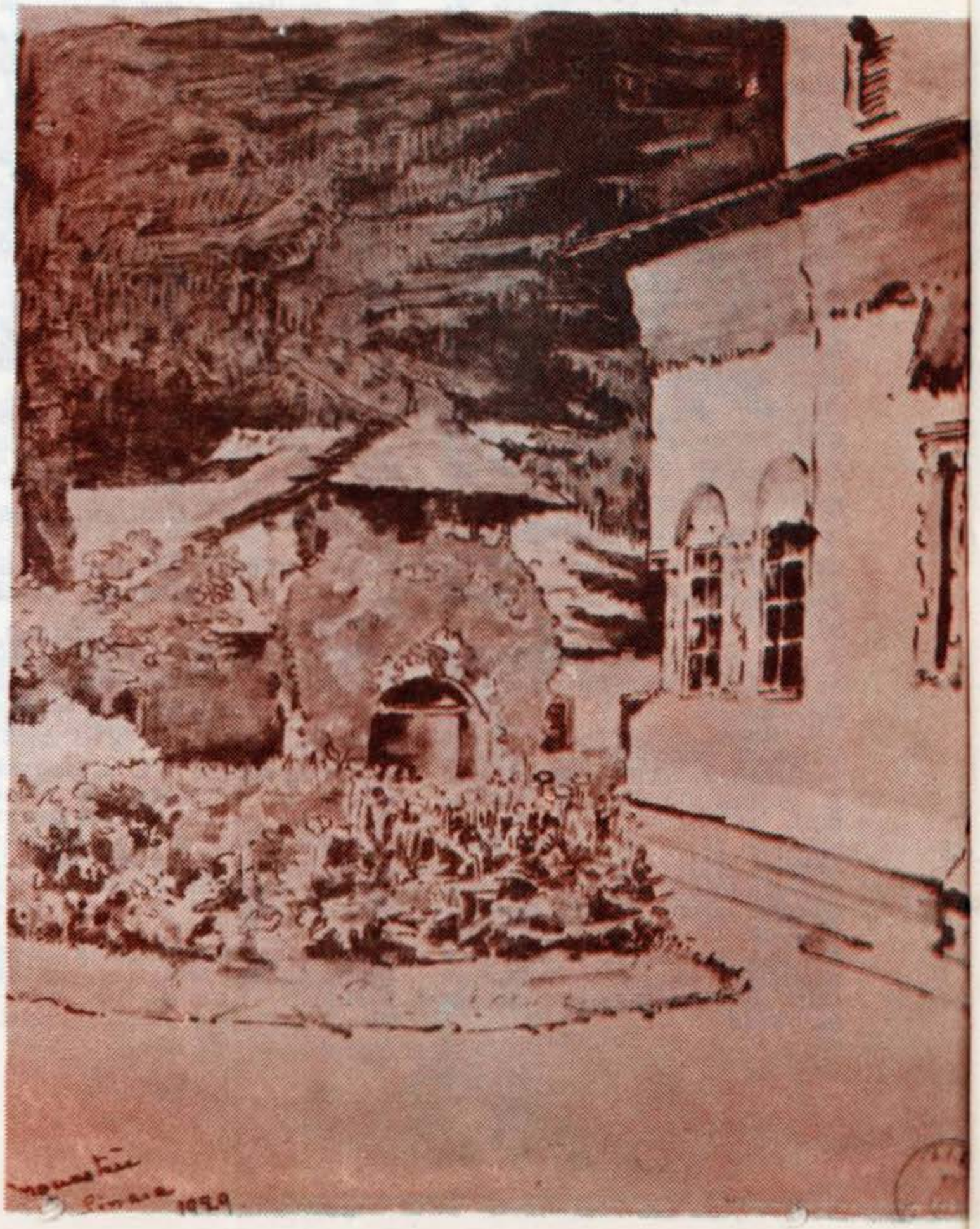

[Lahovary] în Parcul Carol. Sub un soare torid, Mihalache a ţinut un discurs excelent, plin de măsură şi tact. Mă amuză cînd îl văd plasîndu-se modest sub egida conservatoare a defunctului.

În tren, 11 iunie 1929

Între Bucureşti şi Ploieşti o furtună s-a abătut ca o masă compactă şi aproape solidă asupra noastră. Cămărăşescu[13] *mă duce să văd cum arde sonda de la Moreni şi să mă întîlnesc la Breaza cu congresiştii. Fermecător loc Morenii şi sonda în flăcări e excelent plasată chiar pe vîrful dealului. Ea arde cu un jet enorm, drept, înalt, curat şi fără fum, cu un zgomot asurzitor, zguduind pămîntul cu tresăriri surde şi dărîmînd tavanurile din casele inginerilor, pe o rază de aproximativ 500 m. În transparenţă, pe strălucirea ei, sondele din jur par a fi alungite desene japoneze. Trombele de apă care udă încontinuu totul de jur împrejur pe o mare distanţă se irizează în lumina incendiului.*

Florica[14]**, 12 iunie 1929**

Excursioniştii-congresişti au plecat. Eu am rămas. S-a stins zarva lor heteroclită, în care se amestecau jargoanele entuziaste aduse de fiecare din Italia şi Polonia, din Cehoslovacia, Turcia şi Egipt. Aseară la Breaza, dl. Mauro, directorul Institutului de Agricultură din Roma, cu ochii săi bătrîni ca nişte bile în dosul ochelarilor şi o tînără amabilă au ţinut toasturi de mulţumire. În dimineaţa asta la Piteşti, după noaptea petrecută în tren, prima masă copioasă, cu sandvişuri şi pateuri în parcul de la Trivale, apoi vizita la iarmaroc, unde am ajuns după ce şirul de maşini a escaladat un povîrniş împădurit. Sus pe pajişte, alături de cîteva broderii frumoase şi vechi, toată gama de motive fals româneşti cu culorile lor aşezate aiurea, pe care străinii le iau drept the real thing[15]*. Prefectul oferă d-nei Mauro o ceramică de-ţi vine s-o iei la fugă. Acest prefect se numeşte Călinescu şi în plus şi Armand!*[16].

Florica [în sensul reşedinţei — n.r.] îl jeleşte pe Ion chiar mai tare decît Eliza. În biserică, sarcofagul enorm al tatălui aşteaptă ca fiul deocamdată îngropat provizoriu, să fie pus într-un alt sarcofag, tot imens, alături de el. În amintirea lor toate lucrurile din casă contribuie la crearea unui adevărat cult. Dar chiar şi cele mai vechi nu au nici un haz, iar lambriurile făcute din lemn nu sînt deloc frumoase. Nici o concesie, nici măcar la falduri le unei stofe; există jaluzele şi nu perdele. Fără să simtă nevoia confortului, Ion s-a împăcat de minune cu gusturile austere ale Elizei — rezultatul este relenttess[17]*. Chiar şi paturile sînt bune, dar tari pentru că au severe somiere metalice. Deşi Eliza a amenajat o adorabilă grădină cu flori etajate, în camere nu găseşti o floare. Locuitorii Piteştiului vin mereu în pelerinaj; o şcoală de băieţi se îmbulzeşte zgomotos spre capelă în chip de omagiu... dar şi din curiozitate. Vintilă care era acolo pentru a-i primi pe congresişti, nu mi-a suflat un cuvînt despre ultima sa întrevedere cu regina, dar Eliza afirmă că regina i-ar fi spus: „Această ţară care mi-a corupt copiii"... şi că Vintilă a sărit în sus!*

Bucureşti, 27 iunie 1929

Se întîmplă să fii obsedat brusc de nişte lucruri fără nici o legătură cu momentul de faţă. Astfel, în toiul enervărilor şi plictiselilor curente şi al gîndurilor care mă preocupă, îmi revine cu insistenţă amintirea călătoriei în America, comentată la fel de mult în Europa ca şi în România, şi nu mai puţin în Statele Unite.

Între cei care au considerat-o un eşec pentru a o condamna pe regină şi regina însăşi care credea că a dat o mare lovitură politică, nu putea fi decît o inevitabilă neînţelegere. Primirea entuziastă care i s-a făcut peste tot, i-a ascuns îndelung ceea ce era ratat sau rău prevestitor: ea nu şi-a dat seama decît treptat de decalajul între propria sa reprezentare şi a celorlalţi.

La plecare, regina a crezut sincer că face un serviciu ţării sale şi s-a întors convinsă că a reuşit. Satisfacţiei nevinovate pe care o simţea, ţara i-a răspuns cu ironie. Azi, popoarele nu prea sînt binevoitoare faţă de conducătorii lor, mai ales faţă de cei care ocupă un tron. Acest scaun regesc este doar tolerat, iar ocupanţilor săi nu li se acordă nici un credit. În vremea asta, monarhii păstrează cu încăpăţînare vechile noţiuni despre prerogativele dreptului divin, de odinioară, adînc înrădăcinate în sufletul lor.

Între altele, ei se bazează pe indulgenţa supuşilor lor, care nu există în realitate şi se miră întotdeauna de ce bunele lor intenţii sînt obiectul unor dure atacuri. Aşa se face că dorinţa reginei de a cuceri America a eşuat tocmai în punctul pe care nu şi l-ar fi închipuit niciodată. Ani de zile a visat la un succes personal care să fie un beneficiu şi pentru România, reclamă, propagandă şi avantaje financiare. Fantasmagorii ale celor care trăiesc departe de realitate! Desigur că ar fi fost mai bine ca ele să nu fi fost alimentate şi încura-

---

13) Nissa Cămărăşescu, descendentă a unei familii boiereşti, verişoară primară a lui Gh. Tătărăscu şi fondatoarea mişcării cercetăşeşti feminine în România.

14) Moşia Brătienilor de lîngă Piteşti.

15) Autentic (în limba engleză).

16) Personajul tratat cu atîta dispreţ boieresc este un cunoscut om politic naţional-ţărănist, Armand Călinescu, viitor primministru în perioada dictaturii regale, asasinat de legionari în septembrie 1939.

17) Supărător, iritant (în limba engleză).

jate de dansatoarea Loïe Fuller. Dar mare e grădina lui Dumnezeu!

Sinaia, 15 iulie 1929

Prințul german la care anturajul s-a gîndit pentru Ileana (fiindcă îi plăcuse și ei) este fiul cel mai vîrstnic al marelui duce de Hessa. Este, pare-se un Lohengrin, dar atît de atașat de umbra ducatului său încît nici o lebădă nu-l poate ademeni de acolo. Asta nu-i convine reginei, care vrea ca fiica sa să-și petreacă cea mai mare parte a timpului în România. Părerea mea e bine stabilită în această privință: genul de căsătorie la care visează regina nu e cel potrivit. Un străin stabilit aici parțial sau total, va fi privit de contribuabilul român cu un aer bănuitor, iar dacă va fi destul de inteligent sau capabil pentru a juca un rol, se află în centrul unui păienjeniș de intrigi. Mic[18] *se înșeală crezînd că un* Out-sider[19] *energic ar putea fi de ajutor familiei regale, „lipsită de bărbat" spune ea. Faptul de a fi german ar constitui o dificultate în plus, deși cei interesați în relații profitabile cu Germania sînt de pe acum mai numeroși decît naționaliștii exagerați sau decît scandalagiii gen* Epoca[20].

Posada, 30 august 1928

Tînărul principe al Greciei, fiul principesei Maria Bonaparte, sosește peste cîteva zile to be locked at[21]. *Va anula el oare șansele spaniolilor?*[22].

Sinaia, 11 septembrie 1929

Din ce în ce mai mulți oameni îi spun reginei că ar trebui să facă parte din regență dacă moare patriarhul. Din instinct sînt contra, ca și ea de altfel. Vrea să stea la Balcic, să călătorească și să aibă timp să se ocupe de grădinile ei — dar încrederea pe care o are în sine o face să creadă că ar putea aduce servicii țării.

De altfel, problema nu s-a pus niciodată serios, dar face parte din acel val de intrigi țesute în jurul sănătății șubrede a patriarhului. Se lansează nume — transilvănenii pe cele ale lui Vaida și Ciceo Popp (nici un semn de exclamare nu pare suficient!). Niște nebuni au venit să propună ziarului lui Mic o campanie în favoarea lui... Iorga! Și numele lui Barbu, care stîrnește întotdeauna isteria lui Grigore Filipescu, plutește prin aer. Mic îmi spune: „Campania de denigrare împotriva reginei este alimentată în primul rînd de Grigore care nu-l poate suferi pe Bărbu, și prin ricoșeu nici pe regină, apoi de ziariștii șantajiști, de unele dintre propriile sale gafe și de toți aceia cărora le e teamă ca ea să nu intre în regență, printre care o parte dintre liberali".

Pe de altă parte nici prietenii ei din guvern nu sînt în favoarea reginei, considerînd că nu prea ar avea mijloace să influențeze o femeie atît de încăpățînată.

Auzind numele lui Barbu, Madgearu, în loc să sară în sus, așa cum ar fi normal, mi-a spus pur și simplu: „Am înghițit multe, o putem înghiți și pe asta". El crede că făcîndu-se unele presiuni abile asupra intereselor lui la Steaua, Reșița sau diverse bănci s-ar putea avea mai multă influență asupra lui Barbu decît asupra reginei.

Confuzia domnește și în capetele oamenilor [se referă la oamenii politici] în primul rînd pentru că fiecare gîndește, chiar dacă nu conștient: „De ce n-aș fi eu dictator sau regent?". Puterea supremă, în trecut regală și de neatins, este acum obiectul tuturor poftelor, datorită poznelor principelui Carol. Din moment ce, de fapt, avem parte de domnia lui Buzdugan, ideea de regalitate a slăbit; cei care spun că virtual sîntem o republică, continuă prin a-și spune că am putea fi cu adevărat, ceea ce ar fi mai simplu și mai puțin costisitor. Confuzia a pătruns și în mintea lui Aristide Blank! O ridică în slăvi pe regină, dar crede că finanțează mișcarea Vlad Țepeș[23], *condusă*

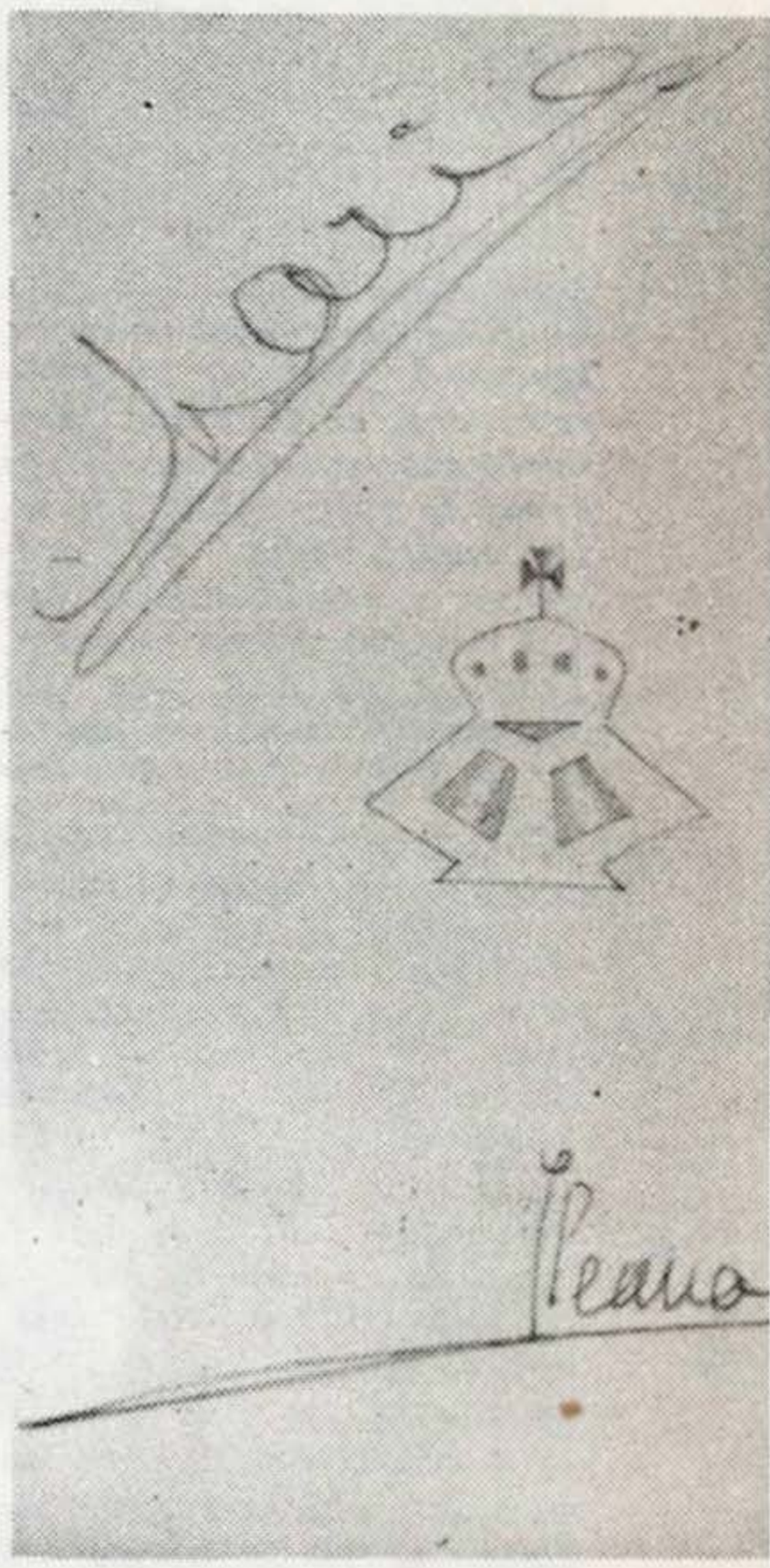

de Grigore Filipescu. Desigur că organizația nu acționează împotriva reginei, în schimb Grigore da, și s-ar putea ca fondurile de la Țepeș să alunece uneori la Epoca.

Viena, 12 octombrie 1929

Barbu trece prin Gara de Vest în drum spre Paris. Pesimism; virtual sîntem o

---

18) Mihaela Catargiu, sub patronajul căreia apărea ziarul *Olimpia*.

19) Om din afară, străin (în limba engleză).

20) Ziarul patronat de fruntașul conservator Grigore Filipescu.

21) La „vedere" (în limba engleză).

22) Opoziția Mariei eliminase din cursă pe fiul ducelui de Hessa.

23) Organizație reacționară, transformată mai tîrziu în Partidul Conservator.

republică, zice el, în constituție guvernul a dat regalității interpretarea cea mai defavorabilă (lăsînd prerogativele regale pe mîna consiliului de miniștri pînă la alegerea celui de-al treilea regent[24]*); principele Nicolae a fost sub orice așteptări, dacă dinastia nu ia poziție, s-a zis cu ea.*

În Cuvîntul, *Nae Ionescu redeschide controversele pe tema lui Carol, afirmînd că*

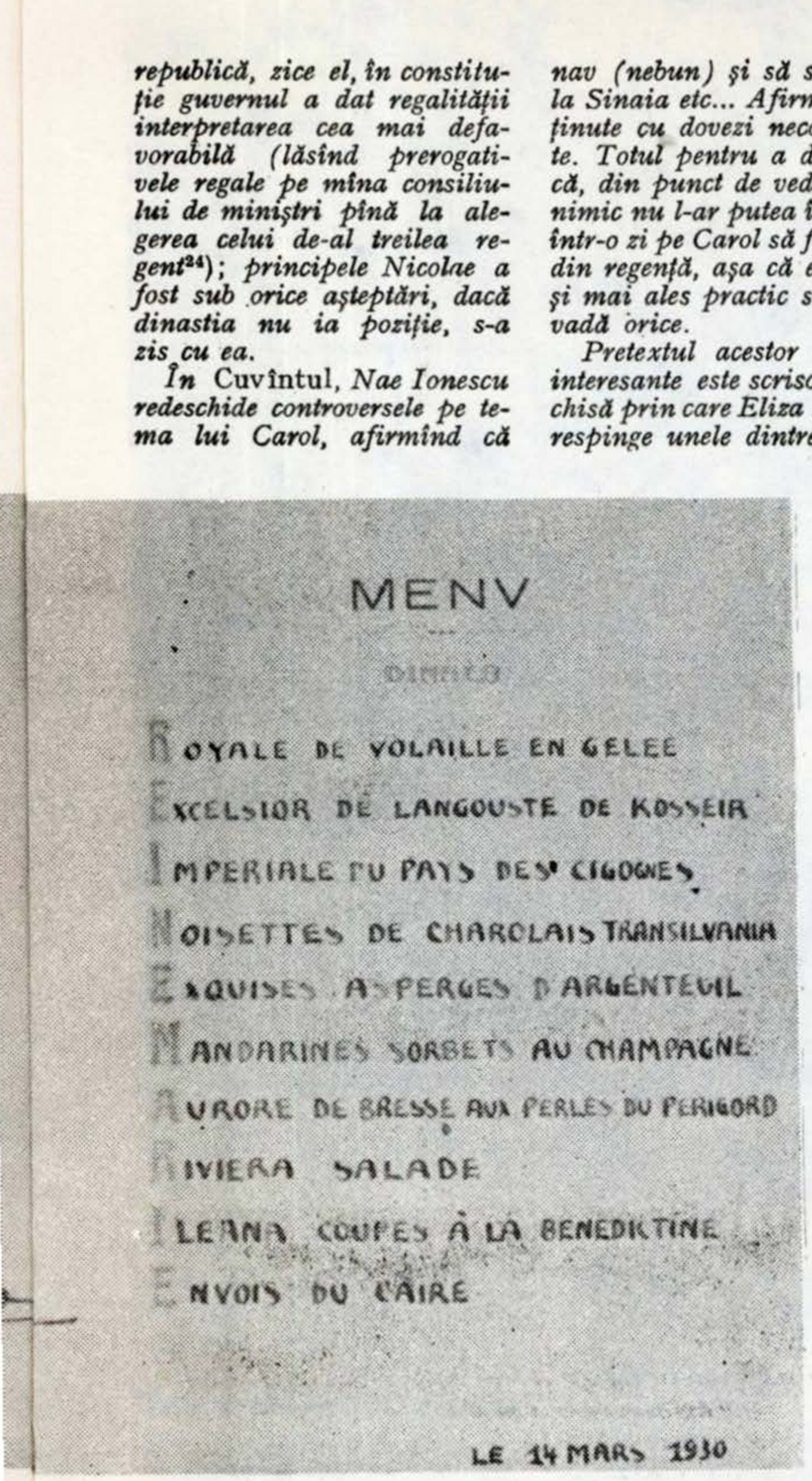

Meniul unui banchet oferit de regina Maria și principesa Ileana pe vasul MAYFLOWER, în timpul unei excursii pe Nil, în februarie-martie 1930. După cum se vede, inițialele felurilor formează în acrostih Reine Marie *(„regina Maria")*

pentru a i se permite să se întoarcă de la Milano i s-ar fi cerut să se recunoască bol-

nav (nebun) și să se retragă la Sinaia etc... Afirmații susținute cu dovezi neconcludente. Totul pentru a demonstra că, din punct de vedere legal, nimic nu l-ar putea împiedica într-o zi pe Carol să facă parte din regență, așa că e prudent și mai ales practic să se prevadă orice.

Pretextul acestor divagații interesante este scrisoarea deschisă prin care Eliza Brătianu respinge unele dintre afirma-

Mitilineu: „Principele are partizanii săi... cînd l-am văzut la Paris studia legile românești... este foarte serios". E drept că de cînd e la putere, Maniu s-a pronunțat pentru statu-quo-ul regal, dar oare în sinea sa respinge el ca perspectivă tulbure de viitor prezența principelui în cadrul regenței?

Balcic, 29 octombrie 1929

A 54-a aniversare a reginei. Svelță, într-o rochie de muselină albă, ea nu-și arată vîrsta. Este agitată și desgustată. Sosește toată curtea, plus Madgearu și Răducanu: cei doi țărăniști sînt însărcinați să reprezinte clanul național absenți. E o vreme frumoasă.

Mă reped în apartamentul reginei și-i spun să fie distantă, dar nu țîfnoasă și să nu privească decît spre cer sau în tavan dacă cineva deschide vreun subiect delicat; de asemenea să nu accepte să fie tratată ca un copil pedepsit și pus la colț, deoarece știu de la Mic că Madgearu așa intenționează. El spune că l-a văzut pe Barbu la Paris și că „prințul era furios că regina i-a stricat tot rostul".

Regina pare a fi de acord că trebuie să se țină de-o parte de toate o bună bucată de vreme; e indignată nu pentru că nu i s-a dat regența, așa cum se crede, ci din cauza duplicității lui Maniu. Este răscolită și din cauza ultimelor aventuri ale principelui Nicolae, care a stîlcit în bătaie un șofer pe stradă, iar presa a relatat incidentul, exagerînd cu rea credință, ca de obicei. De aceeași părere cu principele Franz Josef de Hohenzollern, care e aici, ea crede că un consiliu de familie ar trebui să-i explice lui Nicolae că nu mai poate continua așa. Dar din cine să fie format acest consiliu de familie? Abia am timp să vorbesc cu ea.

Cella [Delavrancea] îmi confirmă spusele lui Mic: Maniu a venit la regină chiar în dimineața ședinței Parlamentului, pentru a o anunța că

---

24) După moartea lui Gh. Buzdugan (6 octombrie 1929) este ales în locul lui ca regent Constantin Sărățeanu, fost consilier la Curtea de Casație, nume puțin cunoscut și a cărui vîrstă înaintată nu-l recomanda pentru asemenea funcție.

„Toată gama de motive fals românești" — vorba Simonei Lahovary — pe trupurile familiei regale; de la stînga spre dreapta: principesa Ileana, principesa Elena, principele Nicolae, regina Maria, ex-regina Elisabeta a Greciei

Sărățeanu va fi regent. Maniu i-a cerut apoi îngăduința de a spune Parlamentului că i-a propus regența, dar că ea a refuzat-o; regina nu este de acord cu această minciună.

București, 28 noiembrie 1929

Mă enervează s-o văd pe regină considerîndu-se față de România un fel de combinație între o cariatidă care duce totul pe umeri și o mamă îndurerată. Îmi face rău cînd folosește jargonul eroico-sentimental, scriind unei fetițe din America: „Nu am destul timp să răspund tuturor celor care mă solicită. Primesc sute de scrisori, iar zilele îmi sînt închinate tuturor celor care au nevoie de mine. Trebuie să dau ajutor, să susțin, să consolez".

Mama poporului, regină-judecător, soră-consolatoare — toate aceste lucruri comune de care-i sînt pline memoriile, îi otrăvesc pînă și limbajul. Răul inițial, asupra căruia voi reveni cu încăpățînare, este la ea lipsa de cultură care atrage după sine lipsa de judecată, ignorarea adevăratelor valori și, în mod logic, preferința pe care o are pentru literatura de mîna a doua, atît a ei, cît și a celorlalți. Coordonînd și punînd în valoare calități de cu totul alt ordin, marea ducesă de Coburg, mama ei, ar fi putut face multe. Regina e brînză bună în burduf de cîine.

București, 27 decembrie 1929

La Eliza Brătianu, în noua bibliotecă Ion Brătianu. *Eliza îmi spune: „Aș vrea să descriu oamenii politici așa cum i-am văzut, pentru a contrazice punctele de vedere ale altora. Lui Nicu Filipescu, sincer și generos așa cum i s-a dus vestea, aș vrea, să contrapun un Filipescu șmecher și fals (?)[25] așa cum l-am descoperit eu. Era capabil de orice minciună, putea*

25) Semnul de întrebare în paranteză aparține Simonei Lahovary.

să scrie scrisori anonime. Într-o zi soțul meu îl conducea la ușă, după ce căzuseră de acord asupra nu știu cărei probleme. Cînd soțul meu i-a spus «Atunci pot conta pe dumneata», el, într-un acces de sinceritate, i-a răspuns «Pe mine nu trebuie să conteze nimeni, niciodată»".

București, 27 ianuarie 1930

Cardenas, ministrul Spaniei la București îmi spune că Ileana nu s-ar fi putut căsători în nici un caz cu principele Asturiei. Chiar dacă acesta visează să se însoare și își face iluzii, regele Alfonso, tatăl său, știe foarte bine că tînărul nu se poate căsători.

București, 4 februarie 1930

Înmormîntarea unchiului Emil la biserica Albă, unde l-am depus pe tata acum 32 ani. La cimitir, în urma sicriului: evenimentele vieții pun în umbră brutalitatea morții. [Mă gîndesc la] cuvintele tari din scrisoarea lui Argetoianu, pe care mi-a dat-o Valentina[26]. El relatează scandalul de la Berlin, îngrozitoarea reputație a junelui Hochberg[27] acolo (și nu numai acolo din păcate), relele sale obiceiuri, o condamnare, venalitate, un șantaj! Mă cutremur. La palat Hiott e consternat. Telefonăm lui Barbu care este prevenit, dar deocamdată numai prin zvonuri.

București, 8 februarie 1930

Lucrurile lîncezesc. Petrescu-Comnen[28] se mo-căie cu raportul de la Berlin și eu tremur de nerăbdare.

București, 12 februarie 1930

Principele de Pless, tatăl, a venit și a plecat, părea că pămîntul îi arde sub tălpi. Atitudinea lui: dacă dumneavoastră vreți, vă privește. A declarat că el personal nu poate da nimic, că fiul lui are avere personală. O afirmație neliniștitoare:

— E bine să locuiască în România, la Berlin e dificil pentru el.

— Tocmai asta ne pune pe gînduri, răspunde Barbu.

Enormul jet al sondei în flăcări

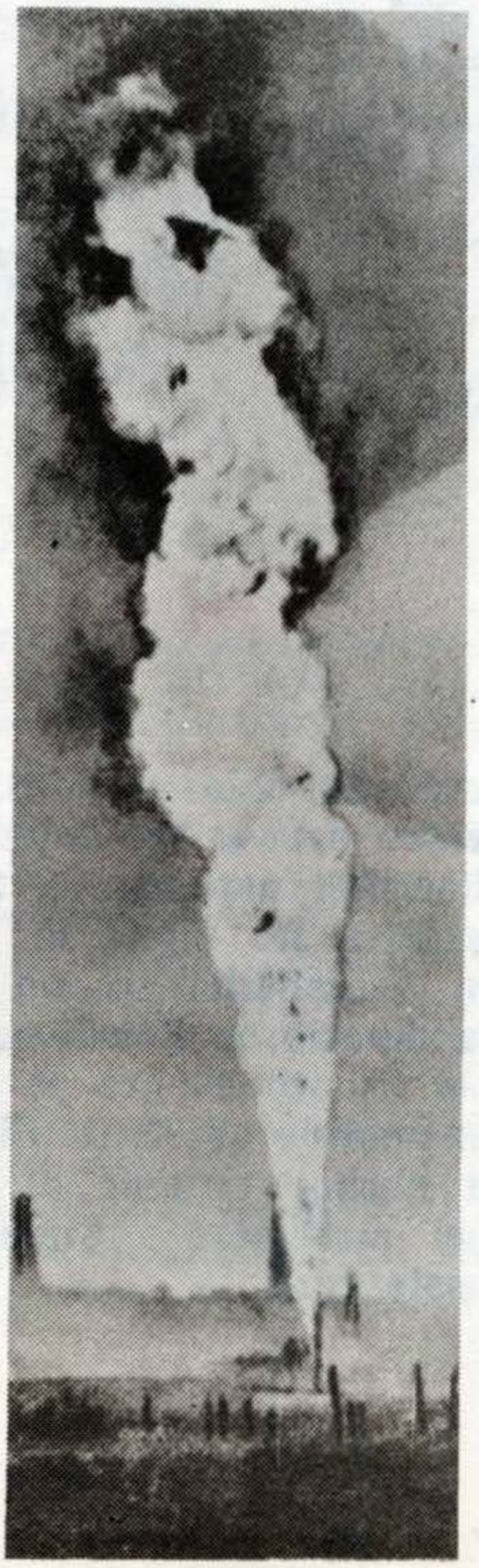

— Oh, s-ar putea să fie un soț foarte bun.

Eu nu l-am văzut pentru că sînt în doliu. Poklewski[29], care l-a cunoscut la Londra, spune că principele e foarte schimbat, cam îmbătrînit, bolnav de reumatism și înțepenit. Alții spun că e foarte amabil și că vorbește minunat franțuzește. Într-un cuvînt, mai reușit decît fiul său și plăcîndu-i grozav femeile, din moment ce la 67 ani ai săi s-a căsătorit cu o femeie de 27 ani. Se pare că familia asta are ceva anormal!

București, 24 mai 1930

Azi trebuia să vină Carol — la ora 1,55! Opinia *recunoaște că nu va mai veni și că principele Nicolae s-a dus la Timișoara numai pentru a participa la o cursă de automobile. Regina Elisabeta a vîndut statului român moșia sa de la Zorleni, pe care o moștenise de la tatăl ei, regele Ferdinand. A fost evaluată la 27 milioane la deschiderea testamentului și acuma îi va fi plătită cu 92 milioane, ce-i drept în zece ani. Prin ce mijloace o fi ajuns la această lovitură de teatru? Scandalul e imens.*

București, 25 mai 1930

Scandal în Parlament în legătură cu vînzarea Zorlenilor. Grădișteanu, deși conservator tradiționalist, spune: „Îmi dau seama cît de tare m-aș felicita pentru asta, dacă aș fi republican"...

București, 5 iunie 1930

Elena Moruzi îmi spune că toate regimentele din București sînt consemnate. De ce? Vreau să cred că este doar o măsură de precauție.

(Va urma)

---

26) Soția lui C. Argetoianu.

27) Contele de Hochberg, cel de-al doilea fiu al principelui de Pless, unul dintre candidații la mîna Ilenei, avea o reputație foarte proastă pe plan mondial.

28) Pe atunci ministru plenipotențiar la Berlin; trebuia să transmită informații în legătură cu contele de Hochberg.

29) Fostul (ultim) ministru al Rusiei țariste în România, rămas la București, unde juca un anumit rol în cadrul camarilei regale.

PIATRA TOMBALĂ A LUI MATEI BASARAB

„Dînd curs întrebării unor cititori — a existat un mormînt al voievodului Matei Basarab la Tîrgoviște? (nr. 1/1974) — vă trimit alăturat un extras ce cuprinde răspunsul pozitiv la această întrebare", *ne scrie dr.* N. CONSTANTINESCU, *din cadrul* Institutului de Arheologie, București, *oferindu-ne articolul* O operă necunoscută a sculptorului Elias Nicolai: întîia piatră de mormînt a voievodului Matei Basarab aflată la Tîrgoviște, *apărut inițial în vol.* Studii și comunicări, *vol. 14/1968, Muzeul Bruckenthal Sibiu.*

Din comunicarea dr. N. Constantinescu — bazată pe cercetările arheologice efectuate în primăvara anului 1965 — rezultă că în pronaosul bisericii domnești din Tîrgoviște au existat patru cavouri, în care au fost înmormîntați Mateiaș Postelnicul (fiul lui Udrișteș Năsturel, adoptat însă de Matei Basarab), Doamna Elina, soția lui Udrișteș Năsturel, Matei Basarab și, respectiv, Doamna Bălașa, soția lui Constantin Șerban Cîrnul (1654-1658).

Piatra de pe mormînt, executată de meșterul pietrar Elias Nicolai din Sibiu (care sculptase și pietrele tombale pentru Mateiaș Postelnicul și Doamna Elina) a fost adusă din Transilvania. În iarna anului 1658, în timpul jafului turco-tătar, piatra de pe mormînt a fost distrusă. După această invazie, Mihnea III a strămutat osemintele lui Matei Basarab la Arnota. Tot Elias Nicolai a sculptat noua lespede care, după unele păreri, ar constitui — din punct de vedere artistic — o desăvîrșită încununare a tot ceea ce realizase acest meșter sibian în Țara Românească.

MEDICUL IOAN PIUARIU-MOLNAR

Doctorul în medicină I. ȚUGUI, *medic primar, directorul* Spitalului Colțea *din* București, *semnalîndu-ne împlinirea în acest an a 225 ani de la nașterea doctorului Ioan Piuariu-Molnar, reprezentant de seamă al umanismului și iluminismului din țara noastră, ne comunică:*

„Ioan Piuariu-Molnar s-a născut în anul 1749 în comuna Sadu de lîngă Sibiu, în familia preotului Ioan Piuariu-Molnar. Și-a făcut studiile la Sibiu, Cluj și Viena, după care, întors în țară, a desfășurat o bogată activitate medicală și didactică, fiind «oculist al principatului Transilvaniei» și, mai tîrziu, primul profesor român al Catedrei de oftalmologie de la Institutul de medicină chirurgicală din Cluj, înființat în 1775.

A avut și o susținută activitate pe tărîmul luptei pentru afirmarea drepturilor naționale ale românilor transilvăneni, pentru propagarea ideilor iluministe. A fost coautor, alături de Samuil Micu, Gh. Șincai, Petru Maior și Ioan Budai-Deleanu al cunoscutului *Supplex libellus valachorum* (1791). În anul 1800, Ioan Piuariu-Molnar a publicat lucrarea *Istorie universală adică de obște,* traducere după *Istoria universală* a abatelui Millat.

În colaborare cu Samuil Micu, doctorul Piuariu a scris și o *Hronologhie a împăraților turci,* rămasă în manuscris. Este, de asemenea, autorul unui manual de gramatică întocmit după modelul lucrării lui Samuil Micu-Clein *Elementa linguae dacoromanae.*

Prin preocupările sale multiple de învățat iluminat și patriot, Ion Piuariu-Molnar și-a înscris numele la loc de frunte în istoria medicinii și culturii românești".

NU ÎN CAPELA SIXTINĂ

Fără a mai aștepta semnalările cititorilor, redactorul nostru Ioan Lăcustă își rectifică eroarea strecurată în explicația coperții IV din Magazin istoric, *nr. 4/1974: compoziția lui Rafael Sanzio, „Școala din Atena", se află nu în Capela Sixtină, ci în Stanza della Segnatura, sală din palatul Vaticanului în care papa semna actele pontificale.*

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Opinii despre adevăratul chip al viteazului Decebal ● Istoria — o necesitate pentru artă ● La unire, sub gloriosul drapel al independenței și libertății naționale ● Generalul Gerstenberg pierde bătălia ● Mesagerul lui Ciano în capitala României se destăinuie ● Comoara Templierilor și un proces care durează de 666 ani ● Undeva dincolo de Potsdam: relatările aviatorului erou A. I. Pokrîșkin ● În primele ore pe pămîntul Normandiei: ultimul episod din memoriile lui D.D. Eisenhower ● L.C.T. 903 la Regele Roșu: un martor britanic al „celei mai lungi zile" ● „Nunta păguboasei principese": Simona Lahovary despre Carol II și ilustrele sale rude

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 5 (86)
mai 1974

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU
Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

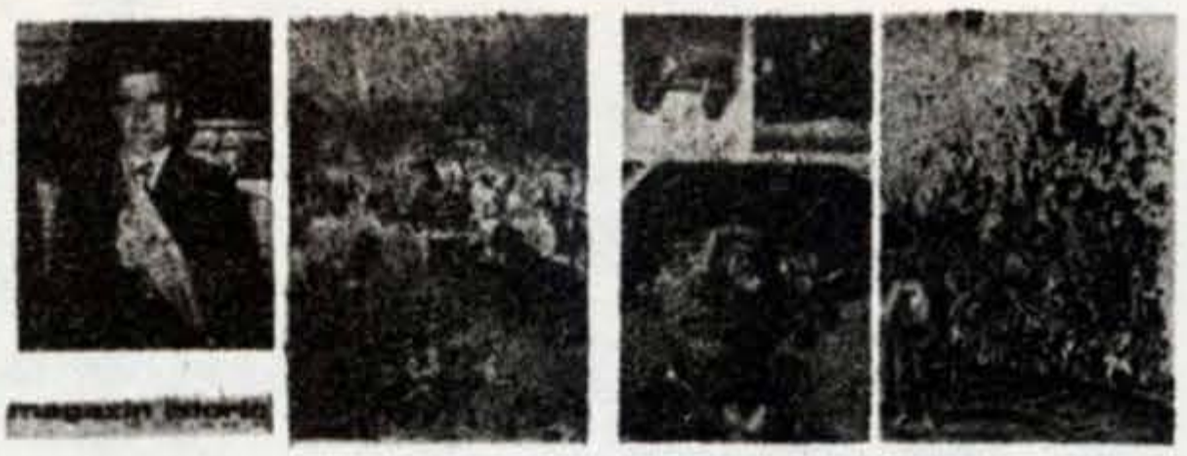

① ② ③ ④

① Tovarăşul Nicolae Ceauşescu, întîiul Preşedinte al României

② Kunersdorf, 12 august 1759: armata prusiană suportă o grea înfrîngere. Detaliu dintr-o pictură de Hans von Marées **(Şapte ani de război în secolul luminilor,** p. 54)

③ Războinicul rege al Prusiei Frederic II. Portret de W. Camphausen. Sus: Tun din sec. XVIII **(Şapte ani de război în secolul luminilor,** p. 54)

④ Horea în fruntea unui grup de răsculaţi; în stînga Cloşca iar în dreapta Crişan. Gravură atribuită vienezului Jakob Adam (Politische Journal **din Hamburg, 1784: „Horea a hotărît să-i elibereze pe ai lui“,** p. 4)

SUMAR

TOVARĂŞUL NICOLAE CEAUŞESCU, ÎNTÎIUL PREŞEDINTE AL ROMÂNIEI
Între marii ctitori ai ţării: CONSTANTIN C. GIURESCU
Biruit-a vrerea poporului: ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU 2

TRANSILVANIA:
Politische Journal **din Hamburg, 1784: „Horea a hotărît să-i elibereze pe ai lui“** .. 4
1618-1648 — prestigiu european: L. JORDÁKY 11
Doi diplomaţi la curtea Suediei: L. DEMÉNY 18

Primele sigilii ale facultăţilor din Iaşi: N. GRIGORAŞ 22
Clasa muncitoare — coloana vertebrală a izbînzii: GH. I. IONIŢĂ 23
Fericirea de a trăi istoria: ION PAS 37
Cu ochii la viitor, dar cu gîndul spre trecut: A. SIMION 40
Istorici britanici la ei acasă: CRISTIAN POPIŞTEANU 50
Şapte ani de război în secolul luminilor: MIRCEA N. POPA 54
S-a întîmplat cîndva în Munţii Banatului: MIHAI GROZAVU 61
Ultima bătălie: A.I. POKRÎŞKIN 64
„Întreabă-i pe istorici şi ei vor rămîne muţi...“: MARIA VASILESCU 69
Memorii de război: D.D. EISENHOWER 74
Pe urmele unei erori judiciare — cazul sublocotenentului Ciulei: EUGEN D. NECULAU.. 84
Clanul regina Maria — Barbu Ştirbey: Jurnalul SIMONEI LAHOVARY 90
• Cărţi sosite la redacţie... 60 • Zîmbete din cronici... 89 • Poşta Magazin istoric 98

CONTENTS

* Nicolae Ceaușescu, the First President of Romania.....2
* A German Newspaper on the Revolt of the Romanians Led by Horea (1784) 4
L. JORDSKY Transylvania in the Thirty Years' War.....11
L. DEMÉNY Two Diplomats at the Court of Sweden.....18
GH. I. IONIȚĂ The Contribution of the Working Class to the Victory of August 23, 1944....23
ION PAS The Happiness of Living History 37
A. SIMION 1940-1944: The Bourgeois Parties and Marshal Antonescu 40
CRISTIAN POPIȘTEANU British Historians at Home.....50
MIRCEA N. POPA The Seven Years' War 54
MIHAI GROZAVU Twenty-Five Years since the Creation of the People's Militia 61
A.I. POKRYSHKIN The Last Battle 64
M. VASILESCU The Black Death 69
D.D. EISENHOWER War Memoirs 74
EUGEN D. NECULAU 1917 — The Case of Sublieutenant Ciulei 84
SIMONA LAHOVARY I Was Queen Maria's Lady-in-Waiting 90

SOMMAIRE

* Nicolae Ceaușescu, le premier Président de la Roumanie....2
* Un journal allemand sur la révolte des Roumains dirigée par Horea (1784) 4
L. JORDSKY La Transylvanie pendant la guerre de Trente Ans 11
L. DEMÉNY Deux diplomates à la cour de Suède.....18
GH. I. IONIȚĂ La contribution de la classe ouvrière à la victoire du 23 Août 1944.....23
ION PAS La bonheur de vivre l'histoire 37
A. SIMION 1940-1944: Les partis bourgeois et le maréchal Antonescu 40
CRISTIAN POPIȘTEANU Les historiens britanniques chez eux 50
MIRCEA N. POPA La guerre de Sept Ans 54
MIHAI GROZAVU 25 ans depuis la création de la milice populaire 61
A.I. POKRYCHKINE La dernière bataille 64
M. VASILESCU La peste noire 69
D.D. EISENHOWER Mémoires de guerre 74
EUGEN D. NECULAU 1917 — Le cas du sous-lieutenant Ciulei 84
SIMONA LAHOVARY J'ai été la dame d'honneur de la reine Maria 90

СОДЕРЖАНИЕ

* Николае Чаушеску, первый Председатель Румынии 2
* Немецкий журнал про восстание румынов во главе с Хорей (1784) 4
Л. ЙОРДАКИ Трансильвания в Тридцатилетней войне.... 11
Л. ДЕМЕНИ Два дипломата при дворе Швеции 18
Г.И. ИОНИЦЭ Вклад рабочего класса в победу 23-го Августа 1944 г 23
И. ПАС Счастье ощущать историю 37
А. СИМИОН 1940-1944: буржуазные партии и маршал Антонеску 40
К. ПОПИШТЯНУ Английские историки у себя дома..... 50
М.Н. ПОПА Семилетняя война 54
М. ГРОЗАВУ 25-летие со дня основания народной милиции 61
А.И. ПОКРЫШКИН Последний бой 64
М. ВАСИЛЕСКУ Чёрная чума 69
Д.Д. ЕЙЗЕНГОВЕР Военные мемуары 74
Е.Д. НЕКУЛАУ 1917: дело младшего лейтенанта Чулей 84
С. ЛАХОВАРИ Страницы дневника 90

INHALT

* Nicolae Ceaușescu, erster Präsident Rumäniens 2
* Eine deutsche Zeitung berichtet über den von Horea 1784 angeführten Aufstand der Rumänen 4
L. JORDSKY Transsylvanien im dreißigjährigen Krieg 11
L. DEMÉNY Zwei Diplomaten am Hofe Schwedens 18
GH. I. IONIȚĂ Der grundlegende Beitrag der Arbeiterklasse zum Triumphe des 23. August 1944 23
ION PAS Das Glück Geschichte zu erleben 37
A. SIMION 1940-1944: die bürgerlichen Parteien und Marschall Antonescu 40
CRISTIAN POPIȘTEANU Britische Historiker in ihrer Heimatsscholle 50
MIRCEA N. POPA Der siebenjährige Krieg 54
MIHAI GROZAVU 25 Jahre Volkspolizei 61
A.I. POKRYSCHKIN Die letzte Schlacht 64
M. VASILESCU Die schwarze Pest 69
D.D. EISENHOWER Kriegsmemoiren 74
EUGEN D. NECULAU 1917 — Fall Leutnant Ciulei.....84
SIMONA LAHOVARY Ich war Hofdame der Königin Maria..90

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București
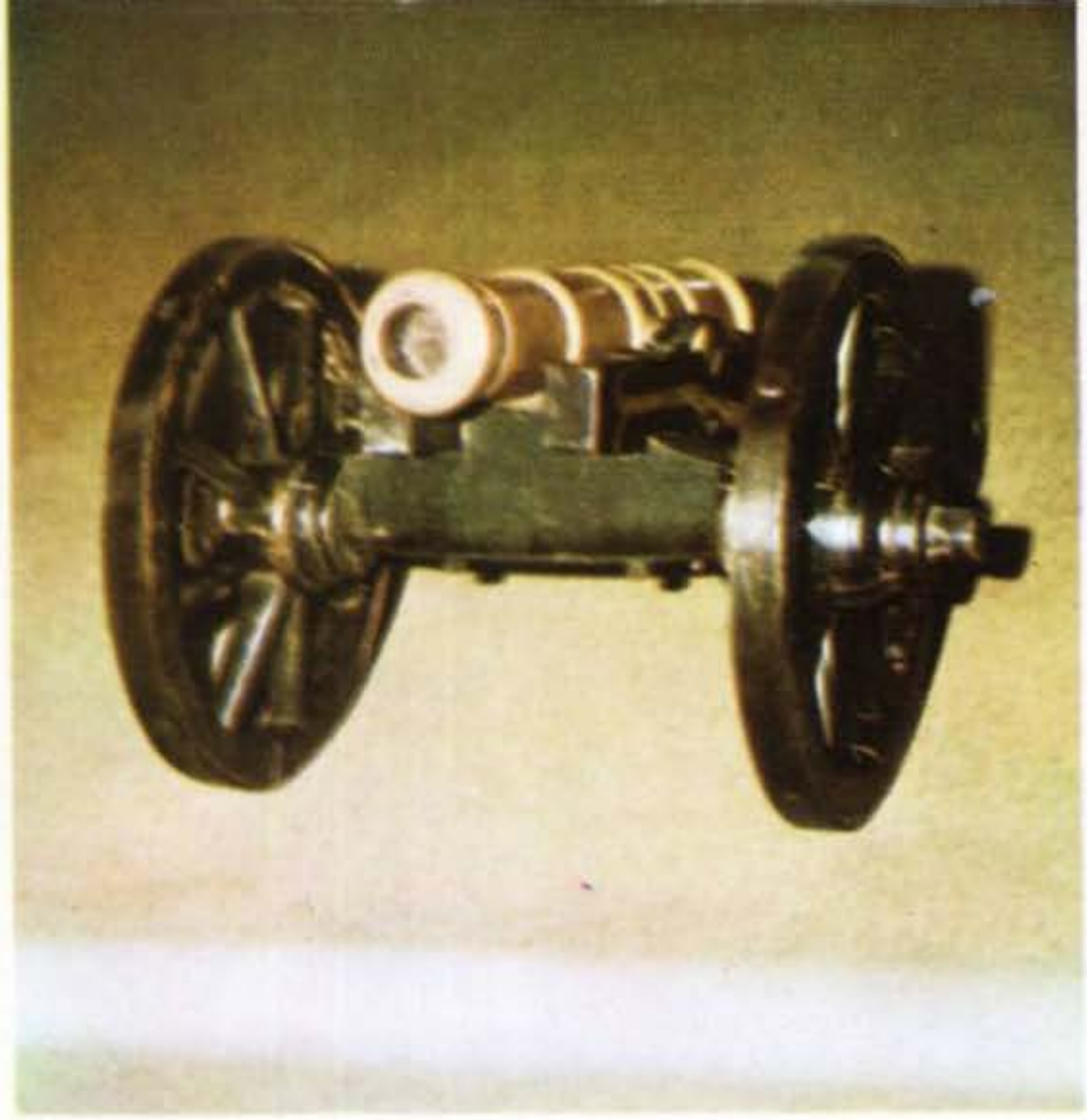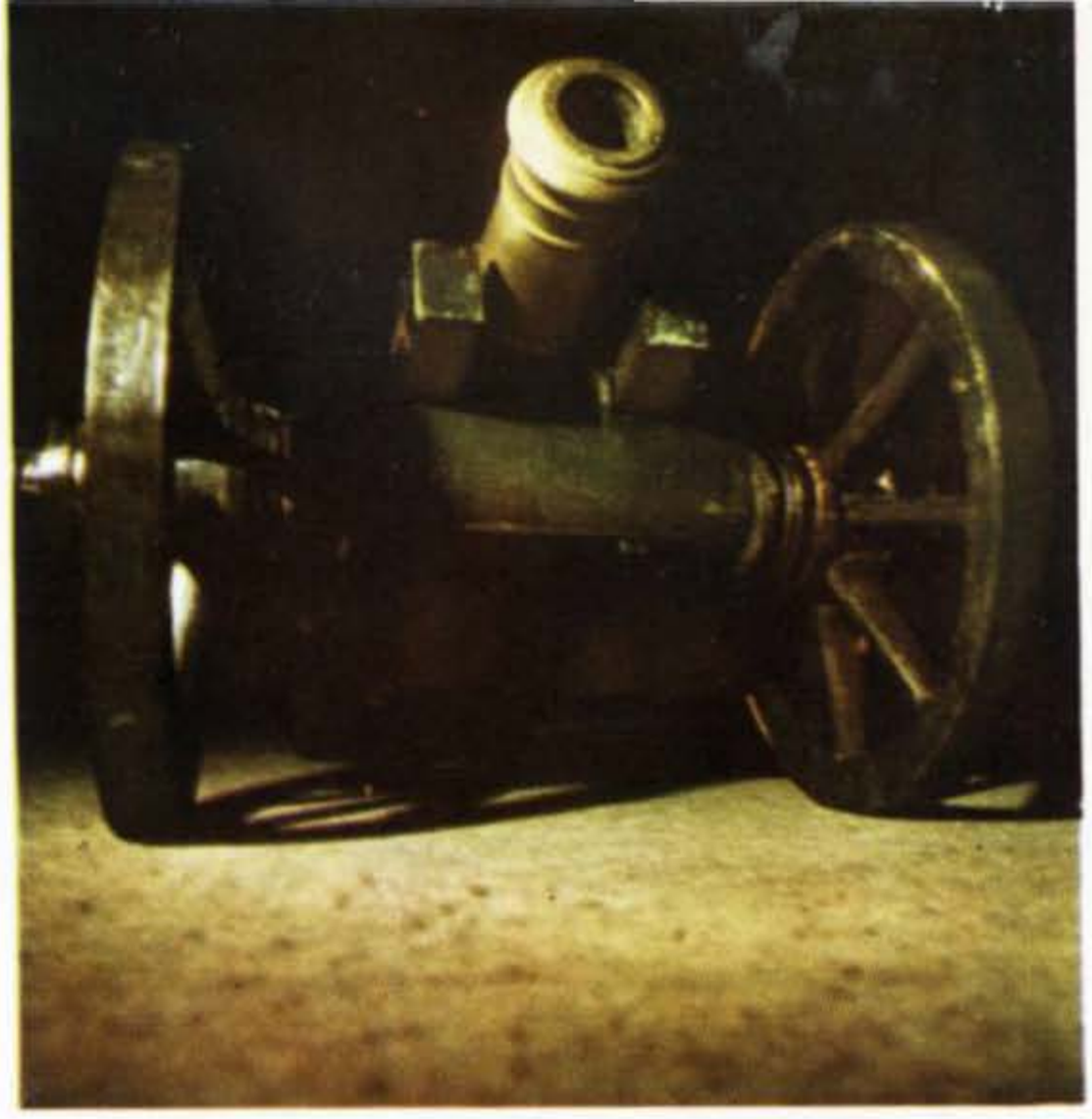
42 427